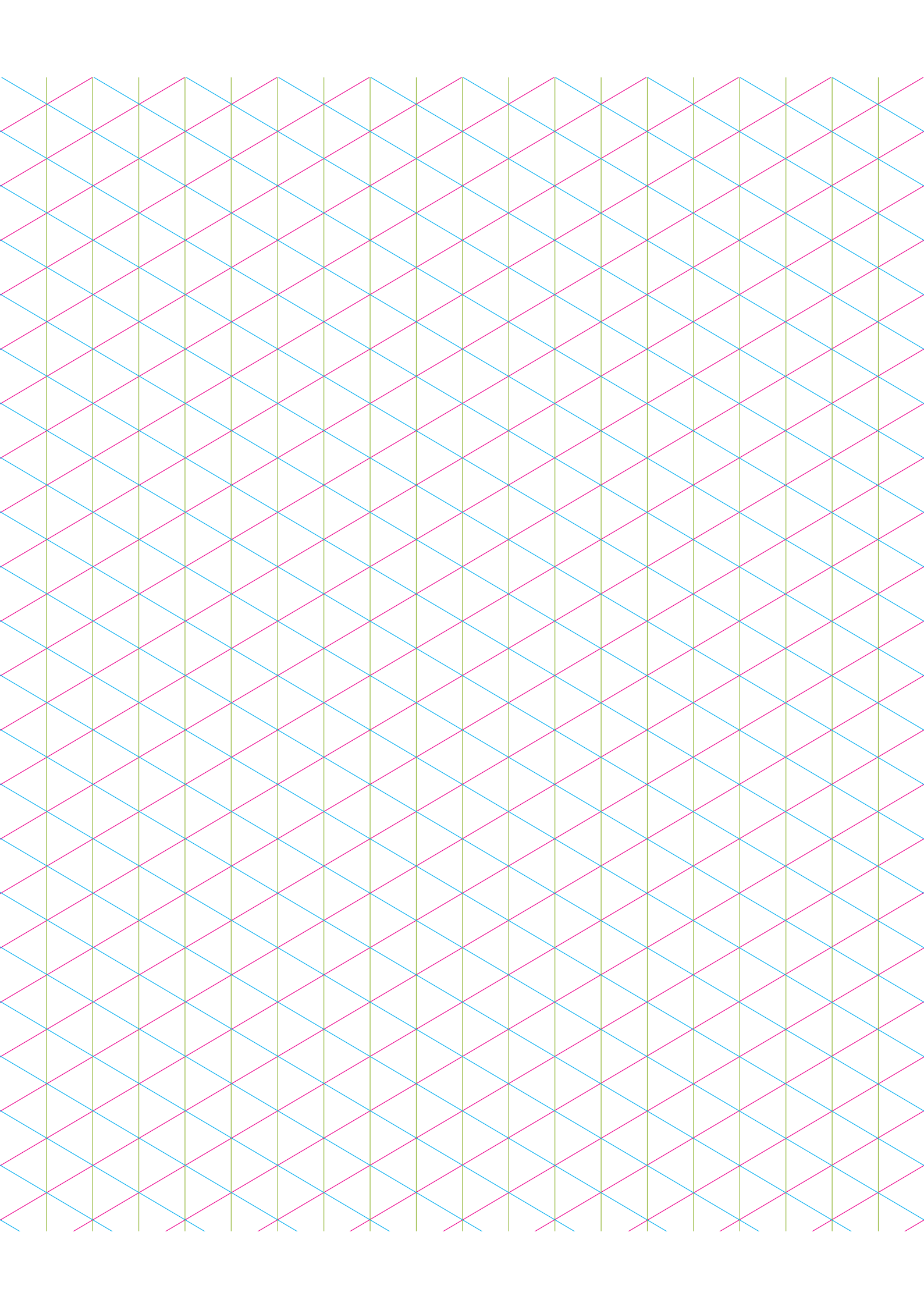

Telos brabants centrum voor duurzame ontwikkeling

DE DUURZAAMHEIDBALANS VAN BRABANT 2014

DE DUURZAAMHEIDBALANS
VAN BRABANT 2014

**DE DUURZAAMHEIDBALANS
VAN BRABANT 2014**

Inhoud

Inleiding Duurzaamheidsbalans Brabant 2014	6
De Telosmethode	10
ECONOMISCH KAPITAAL	16
Voorraden	18
Special Ontkoppeling economie en milieu	30
SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL	32
Voorraden	34
Special Sociale Samenhang & Meervoudige Achterstand	50
ECOLOGISCH KAPITAAL	52
Voorraden	54
Special Energiebalans Noord-Brabant 2011	70
Conclusie	72
De uitdagingen voor Brabant	77

Duurzaamheidbalans Brabant 2014

Hans Mommaas en John Dagevos

Voor u ligt de Duurzaamheidbalans 2014, de vijfde in een reeks die gestart is in 2001. Het is inmiddels een goede gewoonte geworden om aan de vooravond van de Provinciale Statenverkiezingen de Duurzaamheidbalans te presenteren. Niet om de politiek de maat te nemen met de vraag of het beleid effectief en efficiënt is geweest, of het resultaten in de gewenste richting heeft opgeleverd, maar om de maatschappelijke opgaven te identificeren waar de Brabantse samenleving als geheel voor staat. Daarmee wil de balans bouwstenen aandragen voor een maatschappelijke agenda waartoe alle maatschappelijke stakeholders en politieke partijen in Brabant zich kunnen en willen verhouden.

De Duurzaamheidbalans geeft een beeld van de staat van Brabant als sociaal-ruimtelijke entiteit. Daarbij vormt het gedachtegoed van duurzame ontwikkeling – het People, Planet, Profit perspectief – de bril waardoor de ontwikkeling van Brabant wordt beschouwd. Dit levert een integraal beeld op van de staat van Brabant op ecologisch, sociaal-cultureel en economisch gebied.

Duurzame ontwikkeling betreft nadrukkelijk de langere termijn. Het gaat er om onze huidige ontwikkeling niet ten koste te laten gaan van de ontwikkelingsmogelijkheden van anderen. Onze bureu, waar ook ter wereld, maar evenzogoed onze kinderen en kleinkinderen hebben recht op dezelfde ontwikkelingskansen die wij zelf ook hebben (gehad). De Duurzaamheidbalans is, we gaven het al aan, dan ook geen monitor die het beleid wil evalueren, maar het is een strategische monitor die de vraag stelt of Brabant haar eigen lange termijn ambities weet te realiseren. Die ambities waren bij de start van Telos in 1999/2000 neergelegd in het Brabant Manifest 2050 en zijn geactualiseerd in de Agenda van Brabant.

In de Agenda van Brabant spreekt de provincie de ambitie uit om tot de Europese top van kennis- en innovatieregio's te (blijven) behoren. Om dit te kunnen realiseren is het in haar ogen van belang dat het concurrerend vermogen van de in Brabant aanwezige bedrijven permanent versterkt wordt. Dit is nodig omdat de realisatie van het ultieme doel van de Agenda van Brabant - de creatie van nieuwe welvaart en het in stand houden van de huidige welvaart, van de huidige kwaliteit van leven voor haar huidige en toekomstige inwoners - niet vanzelfsprekend is. De huidige economische crisis doet ons productie- en consumptiesysteem op haar grondvesten schudden en

roept vragen op over de inrichting van onze economie. We hebben te maken met vergrijzing van de (beroeps)bevolking, de globalisering van onze samenleving gaat gepaard met verscherpte internationale concurrentie, onze traditionele energiebronnen raken uitgeput, klimaatveranderingen vragen om antwoorden van alle betrokkenen etc.

De uitgangspositie van Brabant om haar ambities te realiseren is niet slecht.

Integendeel. Brabant beschikt over een krachtig, innovatief en sterk op de export gericht bedrijfsleven. Bovendien levert de geografische ligging tussen grote metropolen als de Randstad, het Ruhrgebied en de Vlaamse Ruit een aantal voordelen op. En Brabant beschikt over een aantrekkelijk, historiek en comfortabel stads- en dorpslandschap. Ook in sociaal-cultureel opzicht is Brabant rijkelijk bedeeld (verenigingsleven, cultuur en kunst, onderwijsinfrastructuur, aantrekkelijke mengeling van traditie en moderniteit). Kortom een prima plek om te wonen, te leven en te werken. De duurzaamheidsbalans brengt met haar integrale, lange termijn benadering in kaart of Brabant nog steeds die prima plek is en waar de maatschappelijke kansen en uitdagingen voor de toekomst liggen.

In vergelijking met de balans van 2010 is de voorliggende balans op een aantal punten verbeterd. De uitkomsten van de Duurzaamheidsbalans 2010 waren aanleiding voor Telos en Het PON om wat dieper te duiken in de ontwikkeling van het sociale kapitaal. Over de ontwikkeling en de kwaliteit daarvan bestond enige zorg. Om deze ontwikkelingen beter te kunnen begrijpen en duiden is theoretisch aansluiting gezocht bij het gedachtegoed van sociale veerkracht. Er zijn met ondersteuning van de provincie een aantal nieuwe meetinstrumenten ontwikkeld. De eerste, de Index Sociale Samenhang, koppelt twee belangrijke kernelementen in het sociale domein – vertrouwen en participatie – aan elkaar. De tweede, de Index voor Meervoudige Achterstand, geeft inzicht in de (verschillen in) verdeling van hulpbronnen van welvaart en welzijn: inkomen, werk, gezondheid, onderwijs, huisvesting, veiligheid en leefomgeving. Een aantal van de resultaten wordt in deze balans gepresenteerd.

Beter dan in de vorige edities zijn we er in de Duurzaamheidsbalans 2014 in geslaagd de ontwikkeling van en in Brabant in vergelijkend perspectief te plaatsen. Voor een groot aantal onderwerpen zijn we door de verbeterde databeschikbaarheid in staat vergelijkingen van ontwikkelingen in de tijd te maken, Brabant te vergelijken met andere Nederlandse provincies, maar ook in te zoomen op de intergemeentelijke verschillen binnen Brabant. De Duurzaamheidsbalans 2014 gaat vergezeld van een uitgebreide verantwoording met factsheets, kaartmateriaal, grafiekjes etc. Dit materiaal is digitaal beschikbaar via www.telos.nl.

We hopen dat, net zoals in voorgaande jaren, de uitkomsten van deze balans weer hun rol mogen spelen in het maatschappelijke en politieke debat in Brabant. Grootschalige transities blijven nodig op het terrein van de energievoorziening, de maatschappelijke participatie, de organisatie van de landbouw, de klimaatproblematiek, het sluiten van kringlopen etc. Van belang daarbij is maatschappelijke domeinen zoals economie en natuur, natuur en gezondheid en sociale participatie en innovatie slim met elkaar te verbinden. Niet alleen inhoudelijk, maar ook door het sluiten van slimme coalities om daardoor meer gebruik te kunnen maken van de mogelijkheden van de energieke samenleving, van het organiserend vermogen van onderop. Hoe vanzelfsprekend het ook moge klinken het vormt zowel voor het openbaar bestuur als haar maatschappelijke partners een grote uitdaging. Voor het openbaar bestuur omdat ze op zoek moet naar een nieuwe rol in en rolverdeling met de samenleving. Balancerend tussen enerzijds (selectief) loslaten en anderzijds de noodzaak tot het stellen van kaders, waarbij vooral het lange termijn perspectief voorop dien te staan. Daarbij is de grote uitdaging het organiserend vermogen van die samenleving adequaat te faciliteren. Voor de samenleving omdat ze een deel van de verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke veranderingen niet meer op de overheid kan afschuiven, maar daar zelf mede verantwoordelijk voor wordt. Als deze duurzaamheidsbalans het provinciale bestuur en haar maatschappelijke partners helpt bij het aangaan van deze uitdagingen en het maken van strategische keuzes zijn wij in onze opzet geslaagd.

De Telosmethode

Er bestaan vele definities over wat duurzame ontwikkeling is. In het heden-
daagse denken over duurzame ontwikkeling wordt meestal gerefereerd aan het
werk van de commissie-Brundtland, de World Commission on Environment and
Development, die in 1987 het rapport *Our Common Future* publiceerde. Daarin
wordt duurzame ontwikkeling als volgt omschreven: 'Duurzame ontwikkeling is
een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder
daarbij de mogelijkheden van toekomstige generaties om in hun behoeften te
kunnen voorzien te beperken.'

Centraal in deze definitie staat de mens of, beter gezegd, de behoeften van de mens.
Telos volgt de commissie-Brundtland in haar definitie van het begrip duurzame ont-
wikkeling. Het betreft echter een zeer algemene omschrijving. Om het begrip verder
te kunnen operationaliseren maken we gebruik van een zogeheten driekapitalenmodel
waarin een onderscheid gemaakt wordt tussen het economisch, ecologisch en sociaal-
cultureel kapitaal.

Volgens Telos kan duurzame ontwikkeling worden opgevat als een ontwikkelings-
proces gericht op het bevorderen van een evenwichtige groei (in balans) van de
veerkracht en kwaliteit van de natuur (het ecologisch kapitaal), van het lichamelijke
en geestelijke welzijn van mensen (het sociaal-cultureel kapitaal) en een gezonde
economische ontwikkeling (het economisch kapitaal). Dit ontwikkelingsproces vraagt
erom te zoeken naar en uitvoering te geven aan win-win mogelijkheden.

Om te kunnen spreken van duurzame ontwikkeling moet in het verlengde van de
gedachtegang van de commissie-Brundtland worden voldaan aan drie eisen:

- Er moet sprake zijn van het gelijktijdig verbeteren van het economische, ecologische
en het sociaal-cultureel kapitaal. Verbetering van het ene kapitaal mag niet ten koste
gaan van één of beide andere kapitalen.
- De ontwikkeling moet houdbaar zijn over generaties heen: er mag geen afwenteling
in de tijd plaatsvinden.
- De ontwikkeling moet ook houdbaar zijn op mondiaal niveau of, anders geformuleerd:
er mag geen afwenteling in de ruimte plaatsvinden. Onze ontwikkeling mag niet ten
koste gaan van die in andere gebieden en andere landen.

Met deze integrale benadering kiest Telos nadrukkelijk voor een breed perspectief op duurzame ontwikkeling. Het begrip heeft zowel een strategische dimensie (de langere termijn), als een normatieve dimensie (verantwoordelijkheid voor andere schaalniveaus en toekomstige generaties). Duurzame ontwikkeling is in deze zin niet een statische toestand maar een dynamisch proces waarbij aandachtpunten en doelen veranderen.

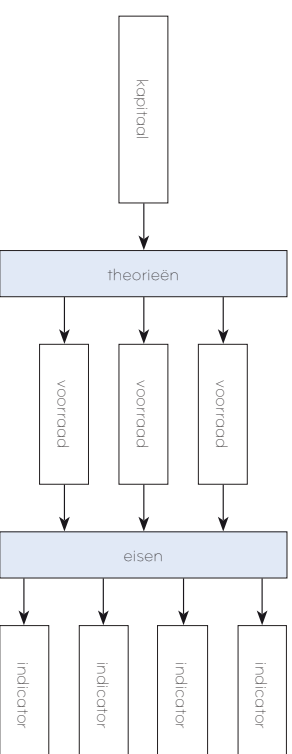
Om duurzame ontwikkeling te kunnen meten heeft Telos de duurzaamheidbalans ontwikkeld. In een duurzaamheidbalans brengen we de belangrijkste indicatoren voor de ontwikkeling van een gebied samen. Dat doen we door de kapitalen te ontleiden in voorraden, eisen en indicatoren en hun normen. In het onderstaande schema worden deze begrippen kort toegelicht.

FIGUUR 1. DE RELEVANTE BEGRIPPEN UIT DE DUURZAAMHEIDBALANS

Begrip	Omschrijving
Kapitaal	De drie essentiële delen, subsystemen van het totale maatschappelijke systeem: ecologisch, sociaal-cultureel en economie.
Voorraad	De essentiële elementen die samen de kwaliteit en kwantiteit van een kapitaal bepalen.
Eisen	De langetermijndoelen die geformuleerd worden voor de ontwikkeling van een voorraad.
Indicatoren	Graadmeters waarmee de eisen kunnen worden geoperationaliseerd.
Normen	Normatief vastgestelde maatstaven met behulp waarvan we de score van indicatoren beoordelen.

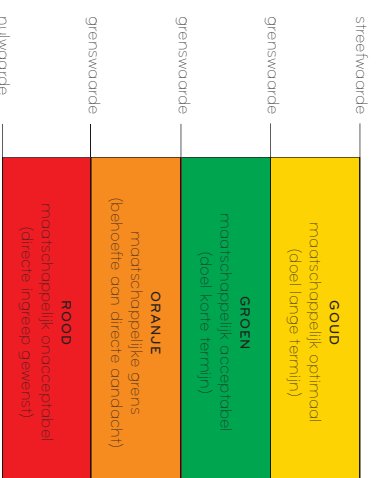
Het invullen van de onderdelen uit de duurzaamheidbalans gebeurt in dialoog met maatschappelijke stakeholders. De eisen en de daarvan afgeleide indicatoren en normeringen spelen in deze discussie een belangrijke rol. Door het betrekken van de maatschappelijke stakeholders ontstaat niet alleen een gemeenschappelijk begrip van duurzame ontwikkeling, maar worden de maatschappelijke stakeholders ook medeverantwoordelijk voor het proces van duurzame ontwikkeling.

FIGUUR 2. DE SAMENHANG TUSSEN KAPITALEN, VOORRADEN EN INDICATOREN

Voor iedere indicator wordt een meetschaal opgesteld. Deze meetschaal bestaat uit normatief vastgestelde maatstaven die een nul- en een streefwaarde kennen met daartussen gelegen grenswaarden. In de balans wordt deze klassenindeling op de volgende manier zichtbaar gemaakt.

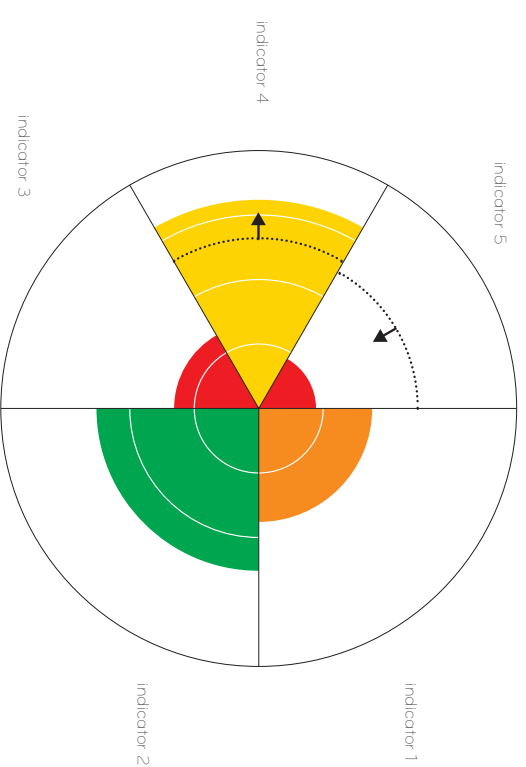
FIGUUR 3. KLASSENINDELING

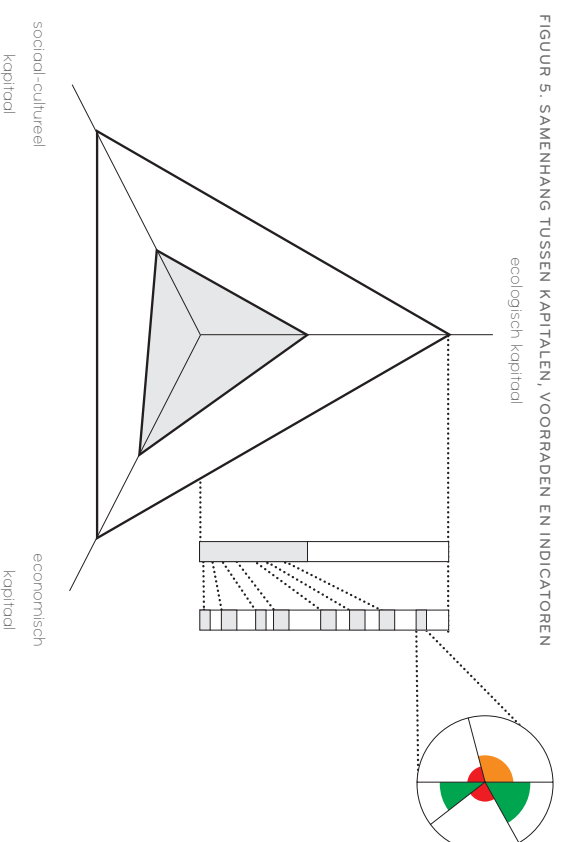

Het bepalen van de grenswaarden is een onderdeel in de methode die veel discussie oplevert. Voor het bepalen van deze grenswaarden is gebruik gemaakt van wetenschappelijke inzichten, beleidsdocumenten, vergelijkingen in de tijd, vergelijkingen met andere regio's en de resultaten van maatschappelijke discussies.

De weging van de indicatoren valt af te lezen uit de hoekpunt die ze innemen in de taartdiagrammen. De straal van de taartpunt geeft de gemeten situatie aan. Hoe groter de straal, hoe beter de score. De score van de indicator ten tijde van de vorige duurzaamheidsbalans wordt weergegeven met een stippellijn. Met een pijl wordt de verandering ten opzichte van de vorige keer weergegeven: een pijl naar buiten duidt op een verbetering en een pijl naar binnen betekent een verslechtering.

FIGUUR 4. VOORBEELD CIRKELDIAGRAM

Een overzicht van alle gehanteerde bronnen en data en een verantwoording bij de gemaakte keuzes voor (wegingen van) voorraden, indicatoren en normeringen is terug te vinden in de factsheets van de Duurzaamheidsbalans Brabant 2014. Op de website van Telos (www.telos.nl) is een document te vinden met daarin een gedetailleerdere verantwoording en omschrijving van de voorraden en indicatoren.

In de onderstaande tabel is een overzicht beschikbaar van de gekozen voorraden per kapitaal.

FIGUUR 6. DE RELEVANTE BEGRIPPEN UIT DE DUURZAAMHEIDBALANS

Economisch kapitaal	Sociaal-cultureel kapitaal	Ecologisch kapitaal
Arbeid	Sociale participatie	Natuur
Kapitaal	Economische participatie	Bodem
Kennis	Politieke participatie	Lucht en hinder
Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden	Gezondheid	Oppervlaktewater
Economische structuur	Kunst en cultuur	Grondwater
Infrastructuur/bereikbaarheid	Veiligheid	Landschap
	Woonomgeving	Grondstoffen en afval
	Onderwijs	Energie

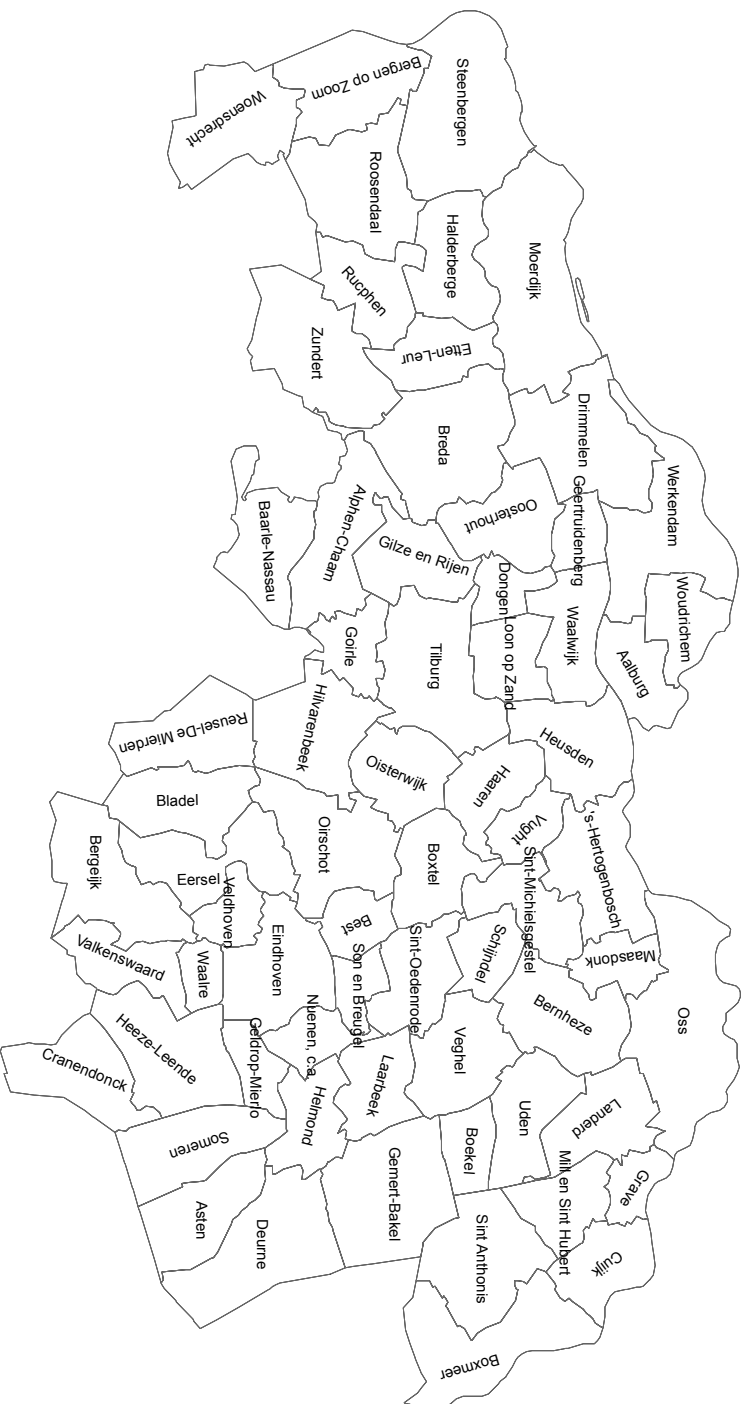
Ten opzichte van de vorige duurzaamheidbalans hebben we extra tijdsvergelijkingen (voor de langere termijn) en geografische vergelijkingen (met andere provincies en tussen gemeenten in Brabant) toegevoegd aan de indicatoren. De vergelijkingen zijn per voorraad opgenomen in een tabel waarin wordt aangegeven of de indicator:

- verbeterd of verslechterd over een langere termijn dan sinds de vorige meting¹;
- beter of slechter scoort dan het gemiddelde in Nederland;
- de steden met meer dan 50.000 inwoners in Brabant beter of slechter scoren dan de kleinere gemeenten.

Als er geen duidelijke lange termijn trend of geen verschil met Nederland of in Brabant kan worden aangegeven dan wordt dit weergegeven met een “teken”. Indien er niets wordt weergegeven zijn er geen gegevens beschikbaar om de vergelijkingen mogelijk te maken. Van een aantal belangrijke vergelijkingen hebben we in deze duurzaamheidbalans de onderliggende data weergegeven in grafieken en kaartjes. De grafieken bieden inzicht in de ontwikkelingen van de indicator in de tijd. De kaartjes bieden inzicht in de geografische vergelijkingen. Bij de kaartjes geldt steeds: Hoe donkerder de kleur hoe beter de regio scoort.

¹ Het kan voorkomen dat de historische trend een andere ontwikkeling laat zien dan de verandering ten opzichte van de vorige meting (de pijljes in de taartdiagrammen). Dit komt omdat er bij de vergelijking ten opzichte van de vorige meting slechts twee meetpunten (de huidige en vorige meting) zijn beschouwd en bij de historische trend meer meetpunten over een langere periode.

In verband met de leesbaarheid hebben we in de kaart van Brabant geen gemeentenamen op kunnen nemen. Voor een betere orientatie is in onderstaand figuur een overzicht van de gemeentennamen terug te vinden.

ECONOMISCH KAPITAAL

Binnen het economisch kapitaal staat het functioneren van de regionale economie centraal. De focus is gericht op behoud en versterking van het vermogen van een regio om voldoende inkomen te genereren. Of een regio daar ook daadwerkelijk in slaagt, is afhankelijk van de vraag of de regio als gebied én de bedrijven in de regio er in slagen zich in de internationale concurrentiestrijd een goede uitgangspositie te verwerven. Het concurrerend vermogen van een regio wordt in belangrijke mate bepaald door het samenspel van de economische structuur en het regionale vestigingsklimaat.

Bij de economische structuur gaat de aandacht uit naar zaken als de sectorale samenstelling (bedrijfstakken, export-gerichtheid, innovativiteit), grootteklasse structuur, aandeel buitenlandse bedrijven, onderlinge verwevenheid (clustering) etc. In het regionale vestigingsklimaat zijn zaken van belang als beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel, ontsluiting via weg, lucht, water, spoor, ICT, kennisinfrastructuur (universiteiten en hogescholen, publieke R&D, maar ook private kennisinvesteringen), ruimte voor bedrijvigheid (bedrijfssterreinen, kantoorgebouwen), politieke stabiliteit etc.

De relatie tussen de economische structuur en het regionale vestigingsklimaat is een dynamische, die sterk beïnvloed wordt door de wijze waarop bedrijven reageren op veranderingen in hun omgeving en hun bedrijfsstrategie hieraan aanpassen. Veranderingen in consumptievoorkeuren, technologische ontwikkelingen uitmondend in product- en procesinnovaties, internationalisering van de concurrentieverhoudingen, veranderingen in de geopolitieke verhoudingen etc. hebben allemaal invloed op de waardering van het bedrijf van het regionale vestigingsklimaat. We zien dan ook dat bepaalde elementen uit het regionale vestigings-

klimaat in de loop van de tijd aan betekenis winnen terwijl andere juist aan betekenis verliezen. In het kader van het bevorderen van de innovatiekracht van regio's wordt bijvoorbeeld grote waarde toegekend aan de aanwezigheid van kennisinstellingen en aan de verbandingen tussen deze kennisinstellingen en het bedrijfsleven. Creativiteit wordt in de huidige economie steeds meer een cruciale factor. Zowel de productie van diensten als die van kennis bestaan bij de gratie van creativiteit.

Niet alleen de behoeften en de waardering van het bedrijfsleven van het regionale productie-milieu zijn aan veranderingen onderhevig, dat geldt ook voor het regionale productiemilieu zelf. Dat is geen statisch geheel. Aanleg van wegen- en infrastructuur ontsluit nieuwe gebieden, investeringen in de kennisinfrastructuur bijvoorbeeld door de komst van een kennisinstituut verhoogt de aantrekkelijkheid van de regio voor kennisintensieve bedrijven, verbeteringen in het woon- en leefklimaat maakt een regio aantrekkelijker als woonplaats voor werknemers, het ter beschikking stellen door regionale overheden van investeringspremies aan bedrijven heeft invloed op de locatiekeuze van bedrijven en op de waardering van reeds gevestigde bedrijven van hun huidige locatie.

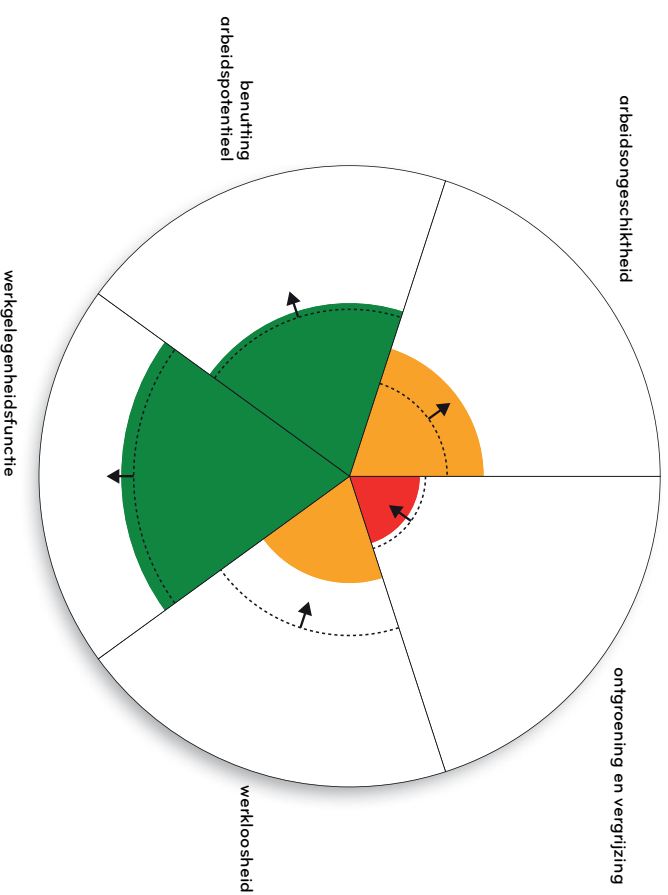
ARBEID
KAPITAAL
KENNIS
RUIMTELIJKE
VESTIGINGSVOORWAARDEN
ECONOMISCHE STRUCTUUR
INFRASTRUCTUUR EN
BEREIKBAARHEID

ARBEID

Arbeid binnen het economisch kapitaal verwijst naar het vermogen van de mens om een bijdrage te leveren aan het proces van het produceren van goederen en het leveren van diensten. Het gaat hier niet om de zelfverwerkelijking die een individu kan putten uit het verrichten van werk of om de drang naar erkenning. De kwaliteit van het beschikbare aanbod (kennis, ervaring, creativiteit) en de (kwantitatieve) beschikbaarheid van het werk vormen samen een cruciale economische factor. Het functioneren van de arbeidsmarkt is van groot belang om vraag en aanbod bij elkaar te brengen.

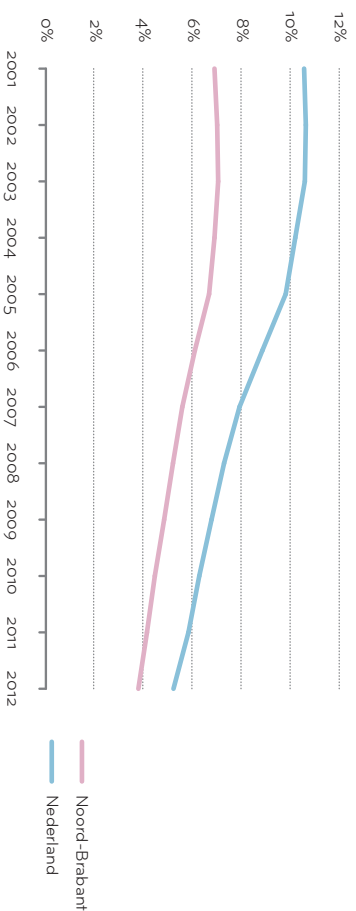
EISEN

- De vraag naar en het aanbod van arbeid zijn in evenwicht: kwantitatief en kwalitatief
- Het arbeidspotentieel van de totale potentiële beroepsbevolking wordt benut
- Arbeid is gezond

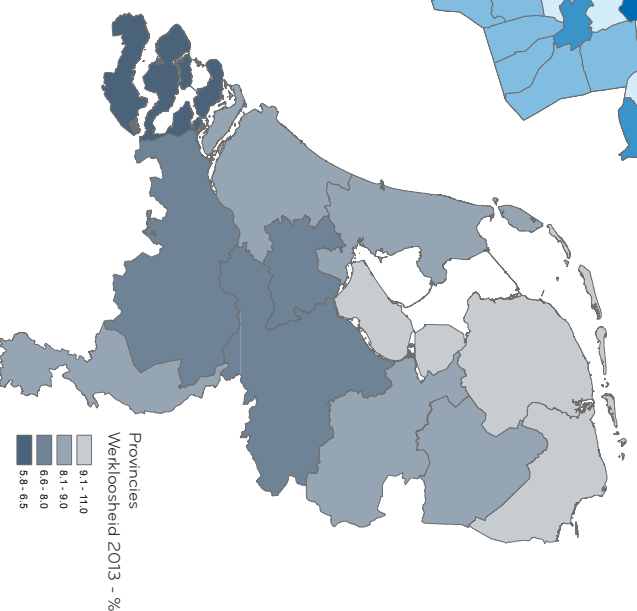
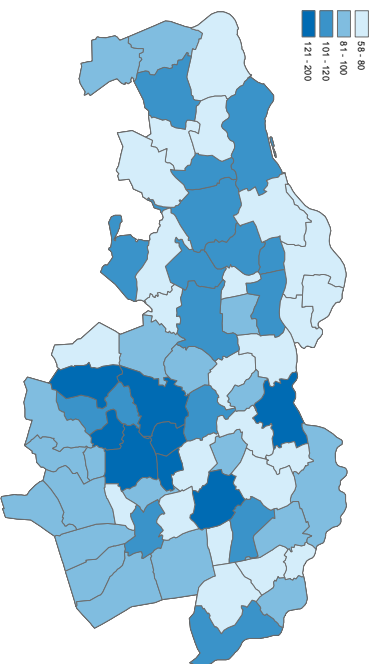

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
ontgroening en vergrijzing	=	=	
werkloosheid	👎	👍	
werkgelegenheidsfunctie	=	👍	👍
benutting arbeidspotentieel	=	=	=
arbeidsongeschiktheid	👍	=	=

Mensen dat beroep doet op een wettelijke regeling voor arbeidsongeschiktheid (%)

Gemeenten Brabant
Werkgelegenheidsfunctie 2012 - Index

CONCLUSIES

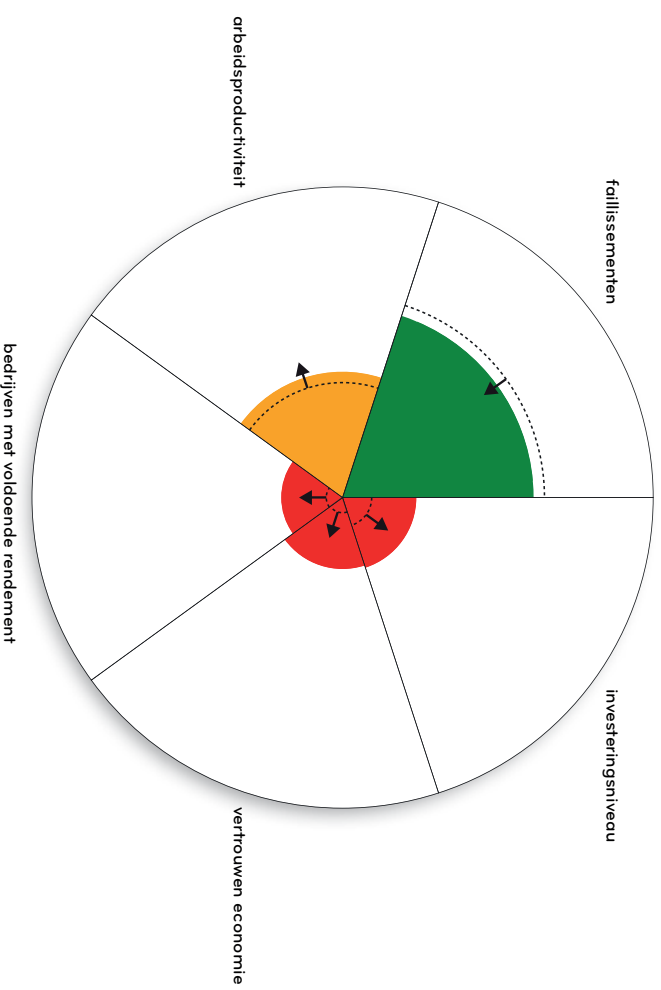
De werkloosheid is in de voorbije periode fors gestegen onder invloed van de economische recessie naar een zorgelijk niveau. Hierbij dient wel aangetekend te worden dat Brabant het gemiddeld beter doet dan landelijk. Ook de ontgroenings- en verrijzingsproblematiek zet zich door. In combinatie met de stijgende werkloosheid legt dat een grotere druk op het functioneren van de arbeidsmarkt. Deze wordt geconfronteerd, zeker op iets langere termijn, met een afnemend aanbod aan jongeren die op dit moment geen of moeilijk een baan kunnen vinden (getuge een gestegen jeugdwerkloosheid) en tegelijkertijd met een groeiend aantal oudere werknemers die eenmaal werkloos, moeilijk weer aan het werk komen. Tegenover het gegroeide aantal werklozen staat een dalend aantal arbeidsongeschikten. Voor een deel het gevolg van het feit dat een aanzienlijk deel van de populatie arbeidsongeschikten gevormd wordt door ouderen. Met het ouder worden van deze groep en het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd verdwijnt een deel op natuurlijke wijze uit de arbeidsongeschiktheid. Daarnaast leidt het strengere toelatingsbeleid tot minder instroom. Brabant is en blijft getuge haar positieve score op de indicator werkgelegenheidsfunctie, een belangrijke werkgelegenheidsprovincie. Dat geldt zeker ook in nationaal perspectief. Binnen Brabant is er duidelijk een verschil tussen stad en het landelijk gebied als het gaat om de werkgelegenheidsfunctie. De (grote) steden zijn de plekken waar ook relatief de meeste banen zijn.

KAPITAAL

Tot kapitaal(goederen) wordt alles gerekend wat voor de productie van goederen of diensten wordt gebruikt. Te denken valt hierbij aan machines, apparaten, transportmiddelen, grond en gebouwen, kortom 'productief kapitaal'. Het is economisch van groot belang niet alleen dat er voldoende kapitaalgoederen aanwezig zijn, dat deze van goede kwaliteit zijn maar ook dat de voorraad via investeringen minimaal op peil wordt gehouden dan wel uitgebreid wordt.

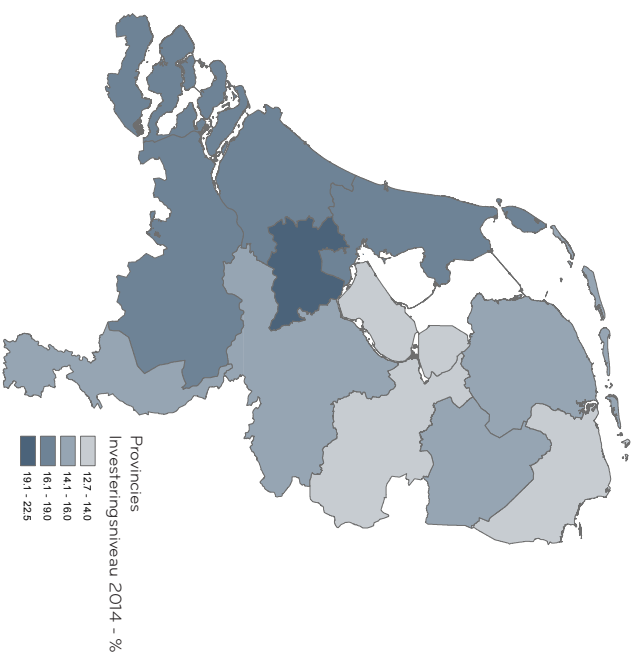
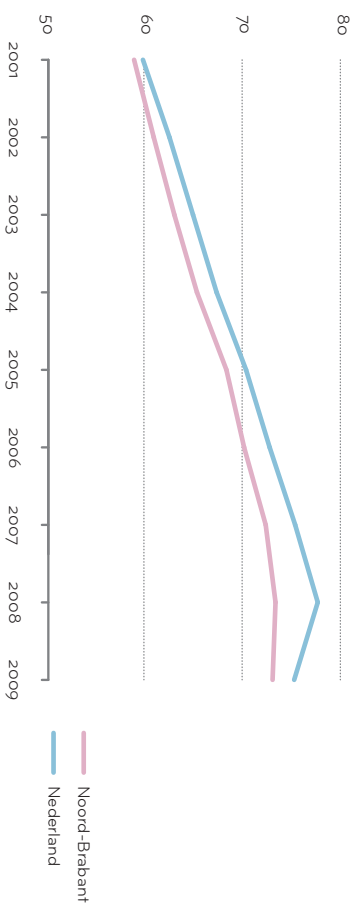
EISEN

- Bedrijven maken voldoende winst om te kunnen investeren
- Bedrijven investeren voldoende voor het in stand houden en versterken van het productieve vermogen van de economie

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
investeringsniveau	=	👍	
vertrouwen economie	=	👍	
bedrijven met voldoende rendement	=	=	
arbeidsproductiviteit	👍	=	
faillissementen	=	=	

Arbeidsproductiviteit op basis van toegevoegde waarde (x 1000 euro)

CONCLUSIES

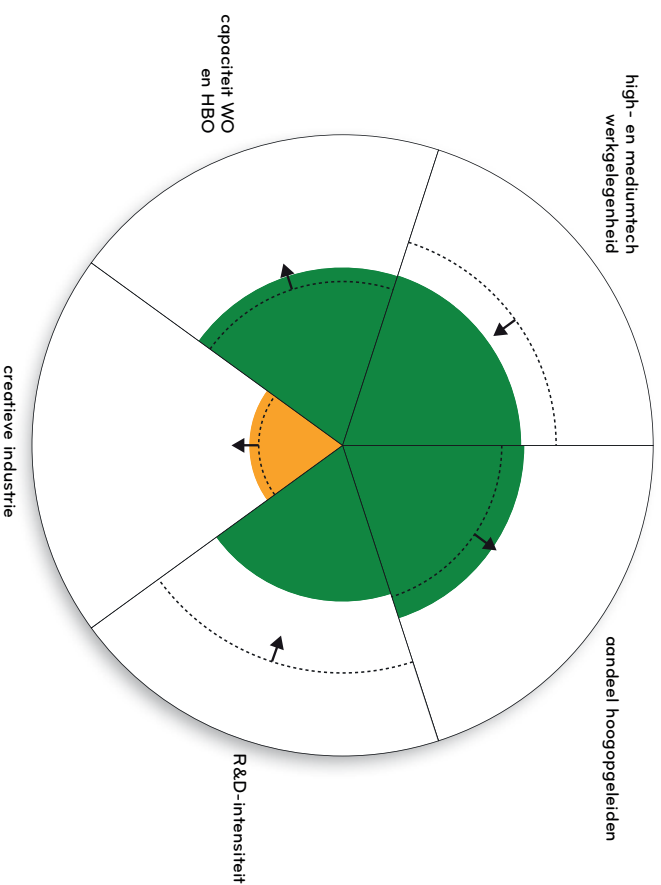
De voorraad kapitaal vertraamt nog steeds sporen van de economische crisis al zijn er duidelijke tekenen van herstel. Zowel het investeringsniveau, het aandeel bedrijven met voldoende rendement als het vertrouwen in de economie zijn nog steeds (te) laag. Wel kan vastgesteld worden dat de indicator/scores verbeterd zijn. Voor wat betreft het investeringsniveau en het vertrouwen in de economie doet Brabant het beter dan het landelijke beeld. Verder is de arbeidsproductiviteit verbeterd. Dat is voor de Brabantse concurrentiepositie een gunstige ontwikkeling zowel voor de korte als de lange termijn.

KENNIS

Kennis draait hier eerst en vooral om kennis die gebruikt wordt in het productieproces. Een steeds belangrijker 'input' in onze kennisamenleving. Een onderscheid kan gemaakt worden tussen menselijke kennis en kennis opgeslagen in de kapitaalgoederen. Voor het op peil houden en vernieuwen van de kennis van bedrijven en beroepsbevolking is een goede kennis- en creatieve infra-structuur onontbeerlijk.

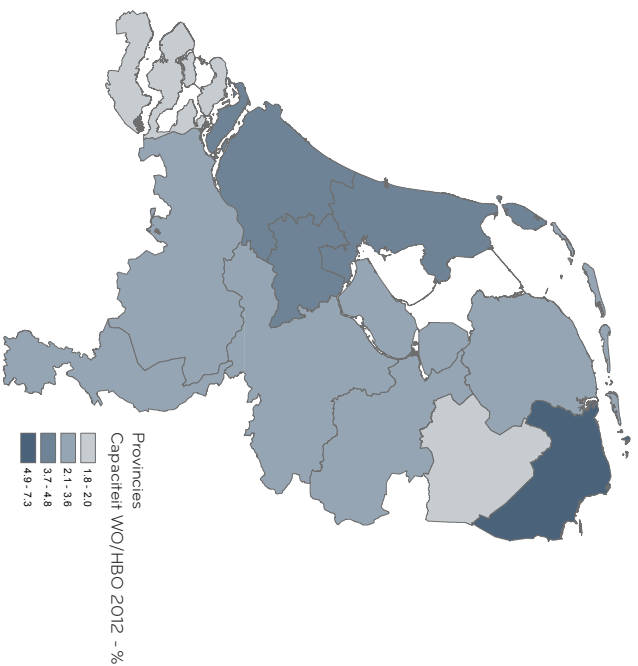
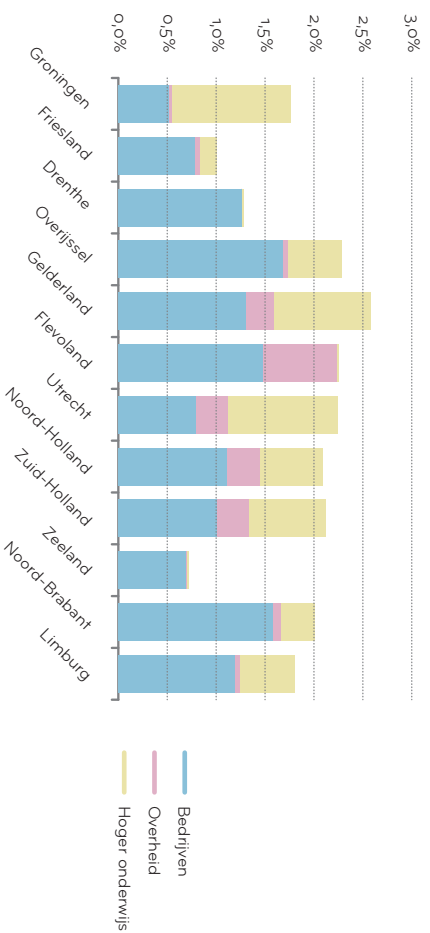
EISEN

- De kennisinfrastructuur is van hoog niveau en versterkt het bedrijfsleven
- Investeren van bedrijven zijn gericht op voortdurende vernieuwing van producten, productieprocessen en dienstverleningsprocessen
- Het creatieve, innovatieve en aanpassingsvermogen van het bedrijfsleven wordt voortdurend versterkt

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden/landelijk gebied
aandeel hoogopgeleiden	👍	=	=
R&D-intensiteit	👎	=	=
creatieve industrie	=	👎	=
capaciteit WO en HBO	👍	👎	👍
high - en mediumtech werkgelegenheid	=	=	

R&D uitgaven (% BBP) - 2011

CONCLUSIES

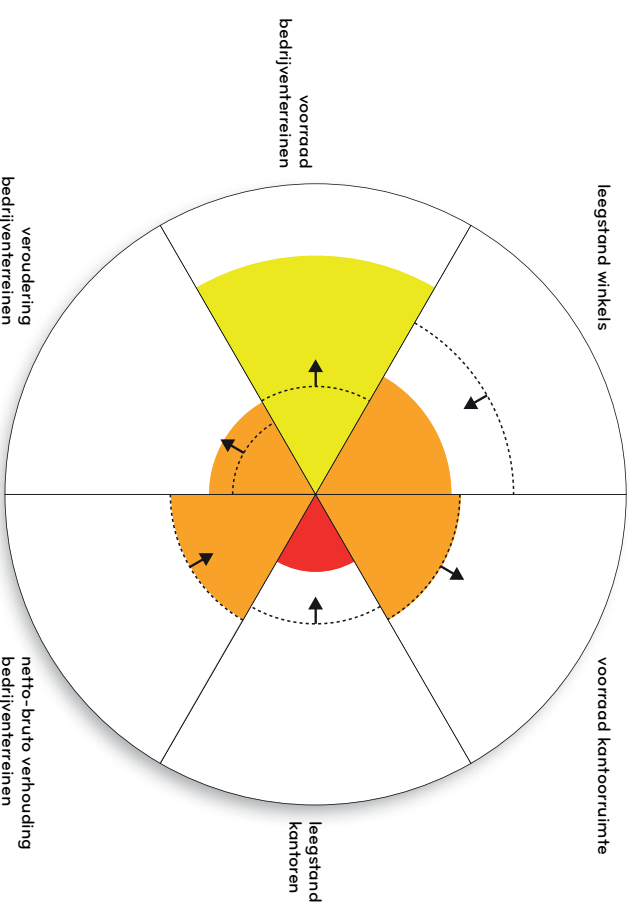
Brabant heeft, zoals verwoord in de Agenda van Brabant, de ambitie tot de Europese top van kennis- en innovatie-regio's te behoren. Uiteraard speelt de aanwezigheid van kennis in zijn verschillende hoedanigheden daarbij een belangrijke rol. Kijkend naar de resultaten van de voorraad kennis ontstaat een wat ambivalent beeld. Het overall beeld is positief met een toenemend opleidingsniveau van de beroepsbevolking, een stijgende capaciteit van het WO en HBO (vooral geconcentreerd in de (grote) steden) en met een groeiende omvang van de creatieve industrie. Tegelijkertijd kan ook geconstateerd worden dat relatief gezien het belang van de werkgelegenheid in de high en medium tech industrie en kennisintensieve diensten in de voorbije periode is afgenomen en dat de R&D intensiteit (uitgedrukt als aandeel van de uitgaven voor R&D in het BRP) fors is gedaald. Dit laatste klemt des te meer daar dit een lange termijn trend lijkt te zijn. Voor Brabant geldt dat al sinds jaar en dag de relatief hoge R&D intensiteit het gevolg is van R&D inspanningen van particuliere bedrijven en niet van overheidsinvesteringen in R&D. De gesignaleerde daling is het gevolg van de afname van de private R&D inspanningen.

RUIMTELIJKE VESTIGINGSVOORWAARDEN

Economische activiteiten vinden altijd ergens plaats: op een bedrijventerrein, in bedrijfsruimten, kantoren, winkels en in toenemende mate onder invloed van de digitale revolutie thuis en in (semi) openbare ruimten. Beschikbaarheid, segmentatie en (steeds belangrijker) de kwaliteit van bedrijventerreinen, bedrijfsruimten en kantoren zijn belangrijke randvoorwaarden voor het goed functioneren van de regionale economie.

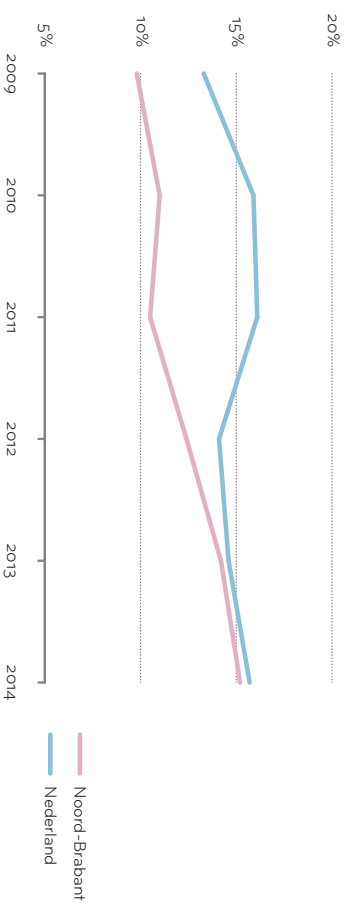
EISEN

- Er is voldoende ruimte (terreinen, bedrijfspanden) beschikbaar voor het bedrijfsleven
- De beschikbare ruimte voor bedrijvigheid wordt zorgvuldig beheerd: zuinig ruimtegebruik en aangepast aan de tijd

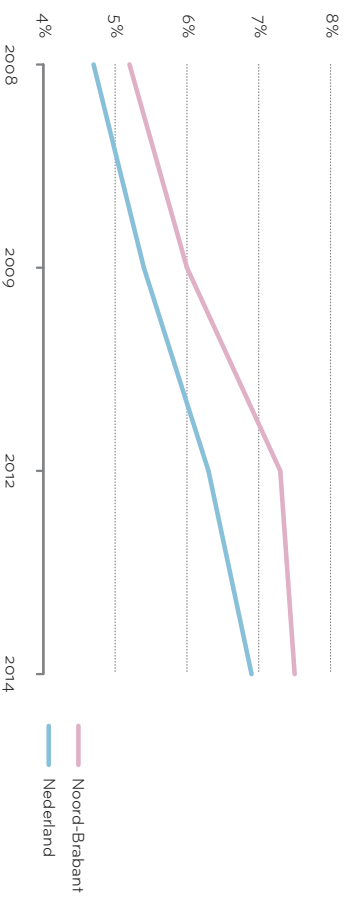

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
voorraad kantoorruimte	👍	=	👍
leegstand kantoren	👎	=	=
netto-bruto verhouding	=	=	=
veroudering bedrijventerreinen	👍	👍	=
voorraad bedrijventerreinen	👎	=	=

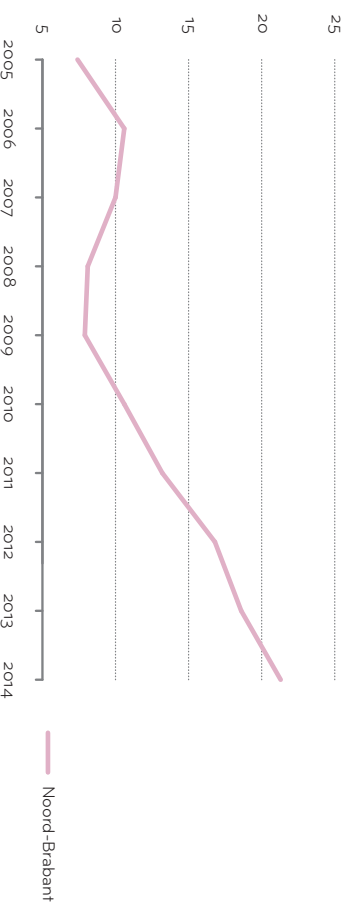
Leegstaande kantoren op het totale kantorenaanbod (%)

Leegstaande verkooppunten (%)

Aanbod bedrijfsterreinen tov. het uitgiftegemiddelde in het verleden

CONCLUSIES

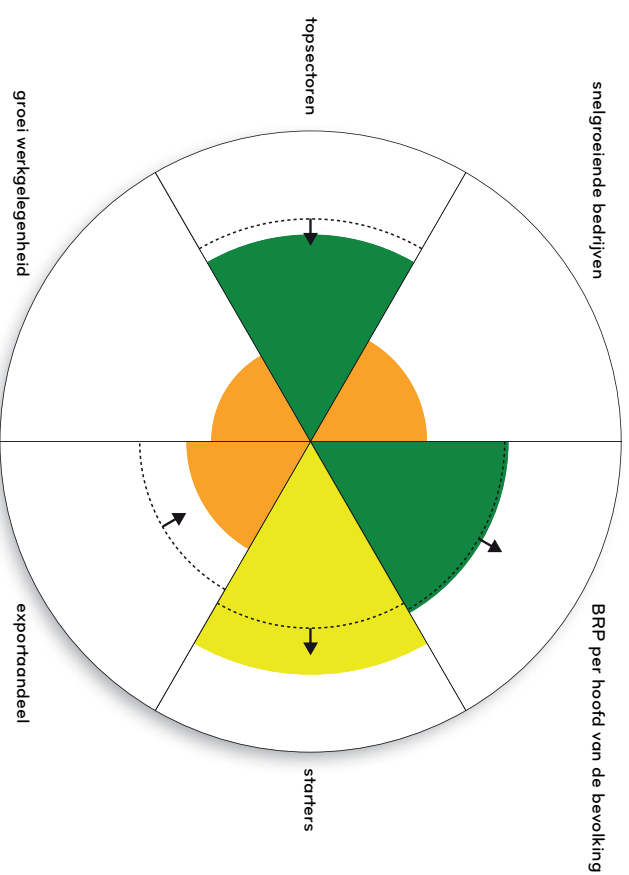
Het beeld voor de voorraad Ruimtelijke Vestigingsvoorwaarden wordt sterk gekleurd door de economische crisis en de daarmee verknoopte vastgoedcrisis. De groei van de kantorenvoorraad is, na een periode van tamelijk onstuurige groei in het eerste decennium van deze eeuw, vanaf 2010 tot stilstand gekomen. Een groot deel (15%) van deze voorraad staat inmiddels leeg. Dat is niet alleen kwantitatief een probleem maar de vraag is ook welk deel van deze leegstaande kantoren in de toekomst nog als kantoor bruikbaar is. Hier doemt een aanzienlijke herbestemmings-, sloop- c.q. transformatie-opgave op. Ook het aantal leegstaande winkels is sterk toegenomen. Voor een deel samenhangend met het feit dat het besteedbare inkomen van consumenten niet is gegroeid, maar ook het gevolg van andere koopgewoonten van de consument (opkomst internetwinkels etc.). Voor lokale overheden is de vraag aan de orde wat dit alles betekent voor de ruimtelijke inrichting van binnensteden en de kwaliteit van het winkelaanbod. De voorraad bedrijventerrein scoort op het eerste gezicht heel goed. Dat wil zeggen dat afgezet tegen het uitgifte tempo van bedrijventerreinen in de afgelopen jaren er vandaag de dag meer dan genoeg uitgiftebare bedrijventerreinen beschikbaar zijn. Dit is een ontwikkeling die al een aantal jaren aan de gang is. De herstructurering van de verouderde bedrijventerreinen lijkt succesvol. Het percentage verouderd bedrijventerrein is aanzienlijk gedaald sinds de vorige meting.

ECONOMISCHE STRUCTUUR

De kracht van een regionale economie wordt in belangrijke mate bepaald door de in de regio aanwezige bedrijvigheid. Daarbij gaat het zowel om het geheel van al die bedrijven maar ook om de grootteklasse- en sectorde structuur (de regionale productestructuur). Deze structuur moet zodanig zijn dat deze economische groei kan genereren, maar ook (zeker niet onbelangrijk) conjuncturele schokken kan opvangen.

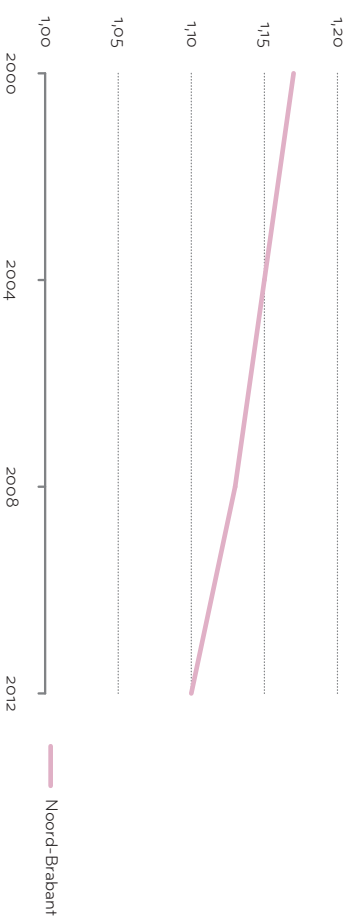
EISEN

- De Brabantse economie is concurrerend, zowel nationaal als internationaal
- De economische structuur wordt permanent vernieuwd en versterkt door de komst van startende en zich nieuw in Brabant vestigende ondernemingen

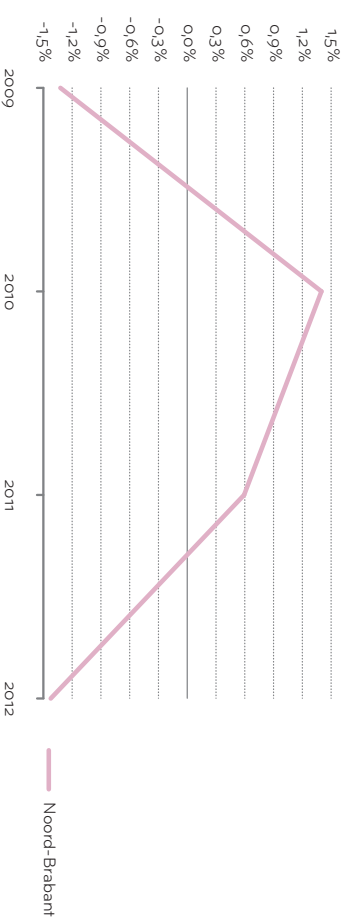

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
BRP per hoofd van de bevolking	=	=	
starters			
exportaandeel		=	
groei werkgelegenheid	=	=	=
topsectoren	👎	👍	👎
snelgroeiende bedrijven		=	

Omvang topsectoren t.o.v. het nationale gemiddelde

Groei van de werkgelegenheid (%)

CONCLUSIES

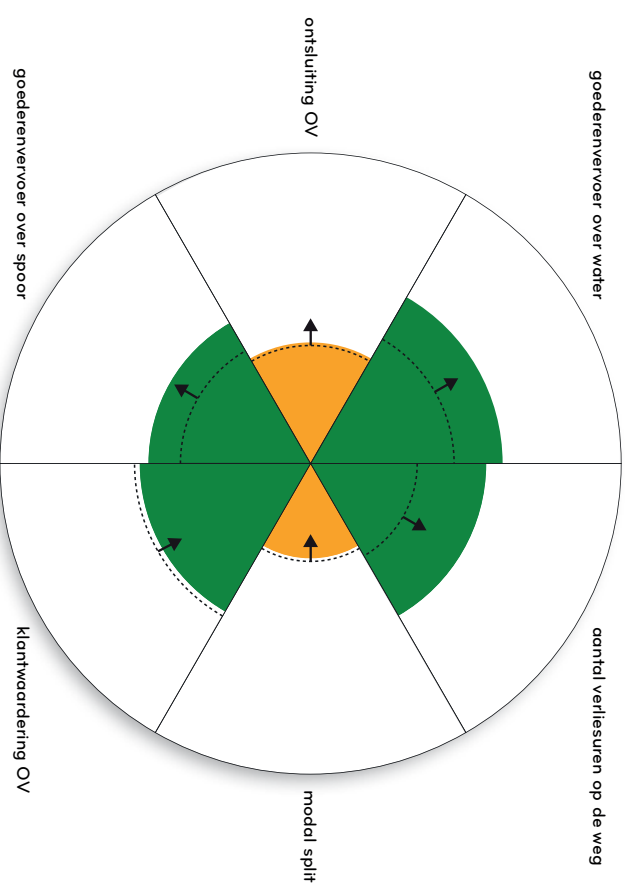
De voorraad economische structuur laat een forse toename zien van het aantal startende bedrijven. Hierbij dient wel aangetekend te worden dat dit cijfer enigszins geflatteerd wordt door het sterk stijgend aantal ZZP-ers. Het BRP per hoofd van de bevolking is gestegen. Daartegenover staat dat onder invloed van de crisis de werkgelegenheid is gedaald en dat een toegenomen aantal bedrijven aangeeft dat haar concurrentie- en exportpositie op de Europese markt is verslechterd. Verder is het aandeel werkgelegenheid in de nationaal bepaalde topsectoren licht gedaald maar kent Brabant in vergelijking met de rest van Nederland wel een hoger aandeel in deze sectoren.

INFRASTRUCTUUR EN BEREIKBAARHEID

In onze 'hoog mobiele' samenleving speelt bereikbaarheid en de daarbij behorende infrastructuur in al zijn verschijningsvormen een steeds crucialere rol. Dat geldt niet alleen voor het economisch functioneren van onze samenleving, maar evenzogoed voor het sociale functioneren.

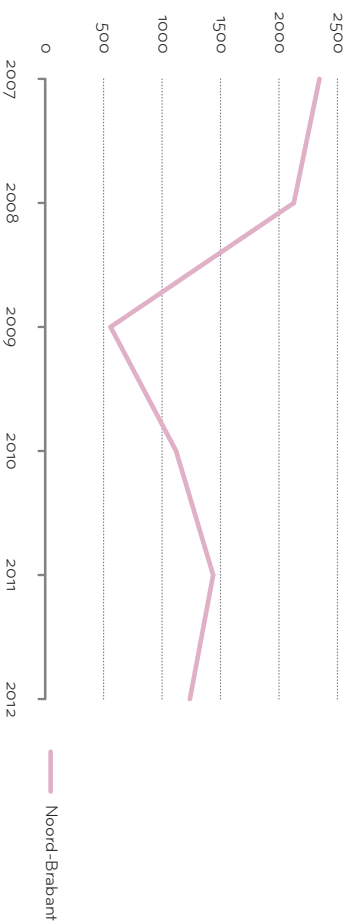
EISEN

- Bedrijven, voorzieningen, instellingen en economische centra zijn goed bereikbaar en ontsloten via alle modaliteiten

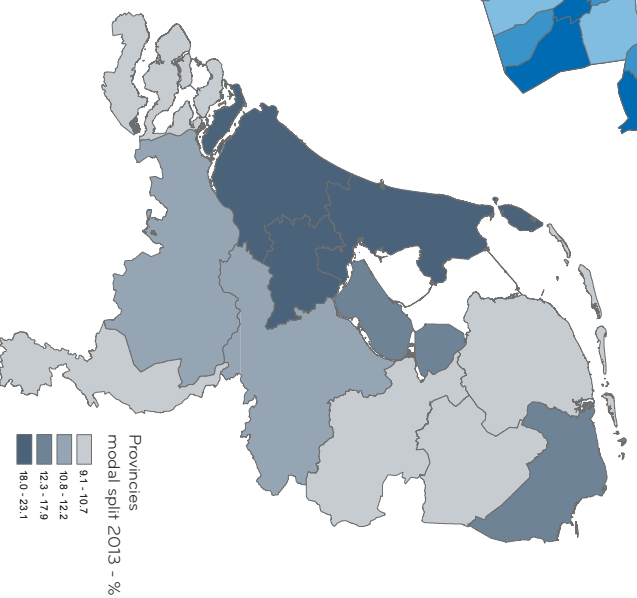
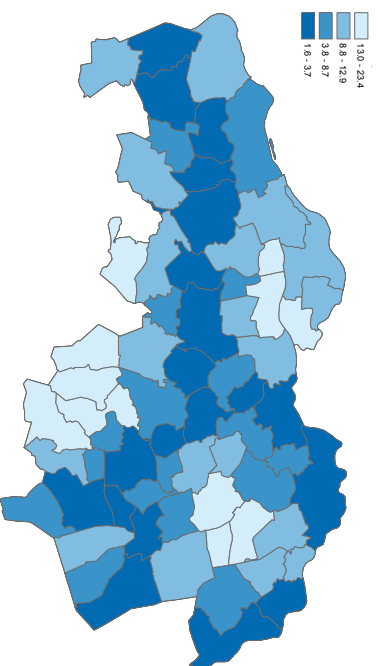

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
aantal verliesuren op de weg	👍	👎	
modal split	=		
Klantwaardering OV			
goederenvervoer over spoor			
ontsluiting OV	=	=	👍
goederenvervoer over water	👍		

Verliesuren op de weg (km/jaar)

Gemeenten Brabant
ontsluiting OV 2013 - km

CONCLUSIES

Er valt een forse afname van het aantal verliesuren op de weg waar te nemen, wat zowel economisch, sociaal als milieutechnisch winst oplevert. Aan deze afname is het gereedkomen in de voorbije periode van een groot aantal infrastructurele werken in Brabant zeker niet vreemd. Verder valt een toename van het goederenvervoer over het water en het spoor te constateren hetgeen een gunstige ontwikkeling is. Dit betekent niet alleen een (relatief) minder grote druk op de weginfrastructuur maar ook een keuze voor minder milieubelastende vormen van transport. Verder is de ontsluiting van het openbaar vervoer licht verbeterd en is de tevredenheid van de reiziger met dat OV ruim voldoende. De modale split is licht verslechterd wat er op duidt dat de reiziger wat vaker voor het vervoer met de auto kiest.

Ontkoppeling economie en milieu

Zodis reeds aangegeven gaat het bij duurzame ontwikkeling o.a. om de vraag of de ontwikkeling van het ene kapitaal niet ten koste gaat van het andere. We spreken dan van afwenteling. Een van de kwesties die bij voortduring speelt is of we economisch kunnen groeien met minder milieubelasting. Anders geformuleerd: vindt er ontkoppeling plaats tussen economische groei en milieubelasting? Indien er sprake is van toegenomen economische groei terwijl tegelijkertijd het absolute niveau van milieubelasting in de vorm van emissies afneemt dan spreken we van absolute ontkoppeling. Is er sprake van economische groei en neemt de milieubelasting wel toe, zij het in een lager tempo dan het tempo waarin de economie groeit, dan spreken we van relatieve ontkoppeling.

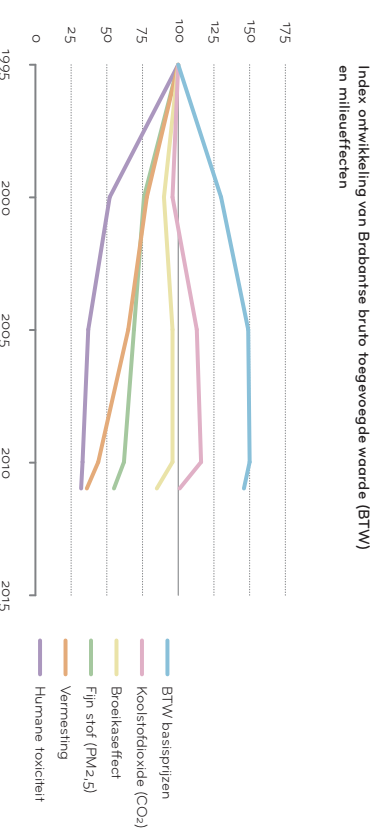
In de grafiek hiernaast wordt gelijktijdig de geïndexeerde ontwikkeling van de Brabantse bruto toegevoegde waarde (BTW) (gecorrigeerd voor inflatie) en een aantal milieueffecten in beeld gebracht.

Aan de hand van deze grafiek kan een antwoord gegeven worden op de ontkoppelvraag.

Productie

De Brabantse economie is in de periode 1995 tot en met 2005/2006 sterk gegroeid, gevolgd door een periode van stagnatie tussen 2006/2007 en 2010. Daarna is er zelfs sprake van economische krimp als gevolg van de internationale economische crisis. Ten opzichte van 1995 laten de milieueffecten humane toxiciteit, vermisting en emissie van fijn stof een duidelijke daling zien. De daling van humane toxiciteit is het sterkste van vijf na 2006/2007 wel af. Voor deze drie milieueffecten geldt dat er sprake is van absolute ontkoppeling van milieubelasting en economische groei: de economie is gegroeid terwijl tegelijkertijd de milieubelasting is afgenomen. Ook in de periode van economische krimp geldt voor vermisting en de emissie van fijn stof dat er sprake is van absolute ontkoppeling (de daling van de milieubelasting van deze stoffen neemt sneller af dan de economie krimpt). Bij humane toxiciteit is er in 2011 ten opzichte van 2010 sprake van relatieve ontkoppeling.

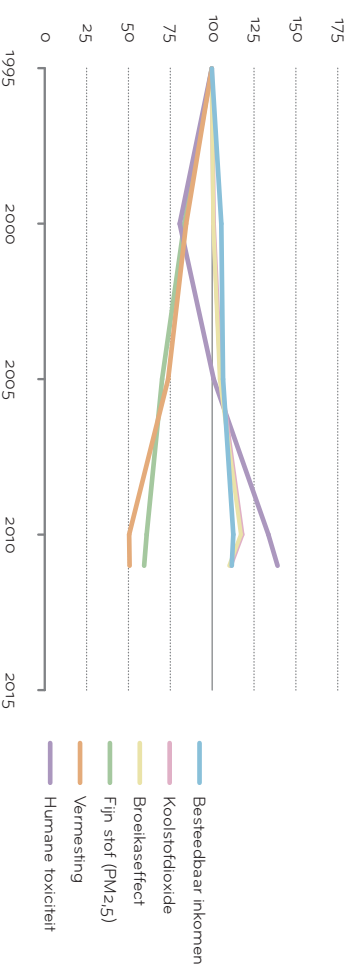
De bijdrage van de Brabantse economie aan het broeikaseffect is sinds 1995 licht afgenomen Dit in tegenstelling tot de emissie van koolstofdioxide (CO_2 , het belangrijkste broeikasgas). Deze is per saldo vrijwel gelijk gebleven. Voor de bijdrage aan het broeikaseffect geldt, de gehele periode 1995-2011 overziet, dat er sprake is van absolute ontkoppeling (lichte daling broeikaseffect, sterke stijging toegevoegde waarde). Voor de emissie van koolstof-dioxide geldt dat wanneer de periode 1995-2011 wordt beschouwd de emissie van CO_2 per saldo vrijwel gelijk is gebleven. Hier is dus per saldo sprake van relatieve ontkoppeling.

Een soortgelijke analyse die gemaakt is voor de relatie tussen de toegevoegde waardeontwikkeling in de economie en milieudruk kan ook gemaakt worden voor de relatie tussen de ontwikkeling van het reële (dat wil zeggen voor inflatie gecorrigeerde) besteedbare inkomen van huishoudens en de verschillende milieueffecten.

Consumptie
 Duidelijk wordt dat in de tijd het reëel besteedbaar huishoudinkomen geleidelijk is gestegen, een stijging die met het inzetten van de economische crisis eerst afvlakt en uiteindelijk zelfs licht daalt. Met de stijging van het inkomen neemt ook de bijdrage aan het broeikaseffect en de emissie van koolstofdioxide toe. Deze vertonen nagenoeg hetzelfde groeipatroon. Er is dus met betrekking tot de bijdrage aan het broeikaseffect en de emissie van CO₂ geen sprake van ont koppeling. Dat geldt wel met betrekking tot vernesting en de emissie van fijn stof. Hiervan valt in de tijd een forse en constante afname te constateren. Deze afname is vergelijkbaar met die aan de productiekant van de economie. Hier is dus sprake van absolute ont koppeling. Anders is het gesteld met humane toxiciteit (met name het gevolg van de emissie van benzene). Daarvan kan geconstateerd worden dat deze in eerste instantie is afgenomen maar vervolgens weer is toegenomen en uitkomt boven het niveau van 1995.

Index ontwikkeling Besteedbaar Inkomen / Milieueffecten

SOCIAAL-CULTUREEL KAPITAAL

Kernbegrippen binnen het sociaal-cultureel kapitaal zijn sociale rechtvaardigheid en maatschappelijke betrokkenheid. Sociale rechtvaardigheid verwijst naar gelijke kansen, vrijheid, brede toegankelijkheid van voorzieningen en veiligheid. Maatschappelijke betrokkenheid verwijst naar sociale, politieke en economische participatie van burgers, die zowel rechten maar ook plichten hebben.

Binnen het sociaal-cultureel kapitaal draait het primair om de sociale interacties binnen een samenleving. Mensen ontwikkelen zich door te participeren in sociale netwerken. Die toegang tot netwerken wordt niet voor niets in toenemende mate uitgedrukt met begrippen als 'sociaal kapitaal'. Het wordt van belang geacht voor het welzijn van mensen én voor de economische productiviteit en groei.

Via sociale netwerken hebben mensen toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet kunnen bereiken. Dat kunnen netwerken zijn binnen kleine en gesloten gemeenschappen zoals die van de familie, de voetbalclub of de klas, maar ook netwerken binnen grotere en meer open sociale eenheden zoals de buurt, de wijk en de stad, de werkomgeving, maatschappelijke organisaties, vakverenigingen of de kerk.

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen 'bonding' in de zin van de verbondenheid in eigen kring en 'bridging' in de zin van de verbondenheid tussen gemeenschappen. Idealiter is er een zeker evenwicht tussen beide: immers veel 'bonding' zonder 'bridging' leidt op termijn tot isolatie en sociale 'rinteelt', veel 'bridging' zonder 'bonding' leidt tot een afname van solidariteit en gemeenschappelijkheid. Bonding en bridging bestaan beide bij de gratie van en dragen bij aan onderling

vertrouwen. Enerzijds werkt vertrouwen als voorwaarde omdat mensen die anderen vertrouwen sneller onderlinge relaties aangaan dan wantrouwende mensen. Anderzijds is het een gevolg of een product van participatie in sociale netwerken.

Door te participeren ontmoet men elkaar en leert men elkaar kennen: 'onbekend maakt onbemind'. In wijken en buurten waar men elkaar niet kent en weinig van elkaar weet (er is weinig publieke familiariteit), bestaat weinig onderling vertrouwen tussen mensen. Hierdoor krijgt men sneller het gevoel in een onleefbare en onveilige omgeving te wonen.

Naast vertrouwen in de medemens (sociaal vertrouwen) is er ook politiek en institutioneel vertrouwen. Daarbij gaat het om het vertrouwen in instituties zoals leger, overheid, pers, bedrijven om vertrouwen in de politiek.

SOCIALE PARTICIPATIE

POLITIEKE PARTICIPATIE

ECONOMISCHE PARTICIPATIE

KUNST EN CULTUUR

WOONOMGEVING

VEILIGHEID

GEZONDHEID

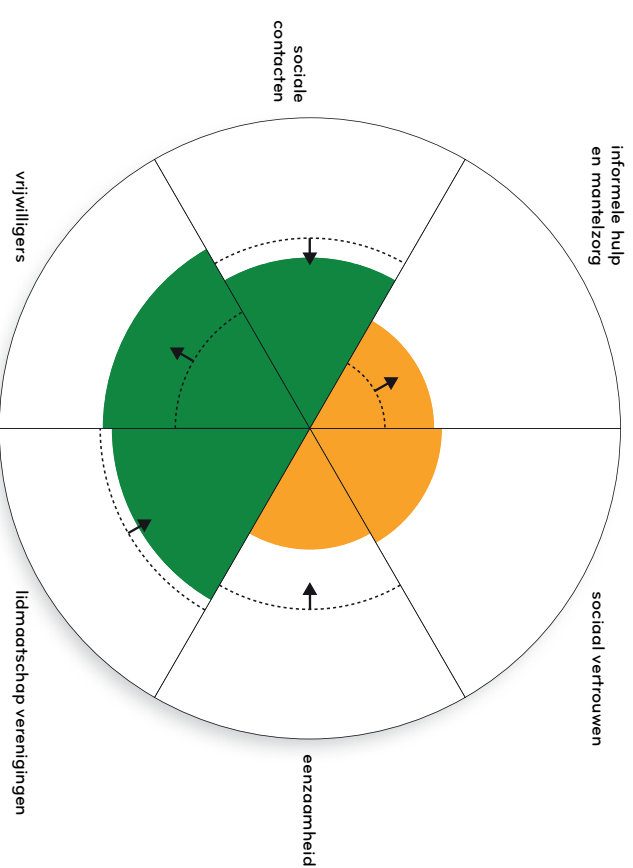
ONDERWIJS

SOCIALE PARTICIPATIE

Mensen ontwikkelen zich door te participeren in netwerken. Daardoor krijgen ze toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet zouden kunnen bereiken. Dat kunnen netwerken zijn binnen kleine, min of meer gesloten eenheden (familie, klas, voetbalclub), maar ook grotere en meer open netwerken. Participatie in sociale netwerken is van belang voor het welzijn van mensen, maar ook voor economische productiviteit en groei.

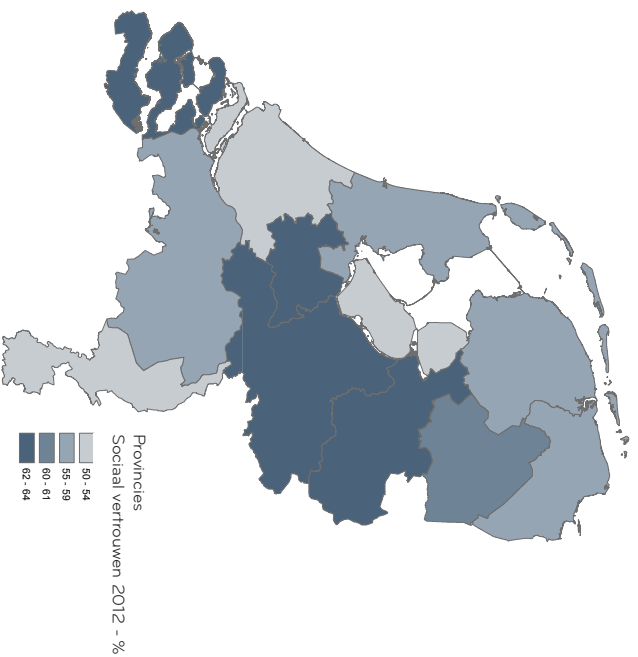
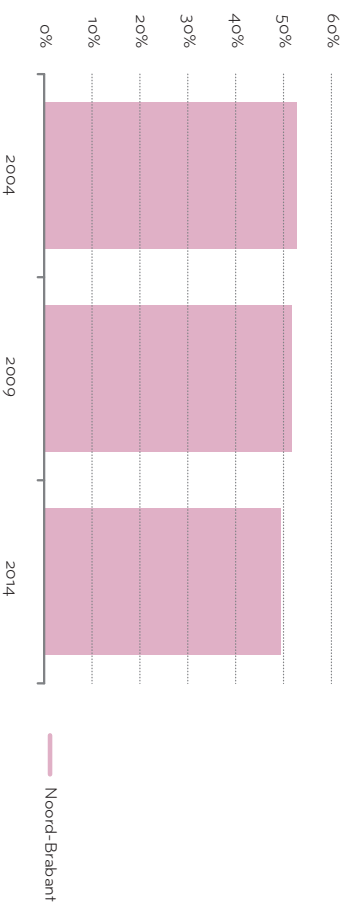
EISEN

- De sociale participatie in de samenleving is gewaarborgd. Niemand wordt uitgesloten
- Iedereen heeft het recht zijn eigen identiteit en diversiteit te koesteren en uit te dragen, in woord en gedrag, zolang dit anderen niet beperkt om hetzelfde te doen

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden/landelijk gebied
sociaal vertrouwen		=	
eenzaamheid			
lidmaatschap verenigingen			
vrijwilligers	=		
sociale contacten	👍		
informele hulp en mantelzorg		=	

Mensen dat aangeeft sociale contacten te onderhouden (%)

CONCLUSIES

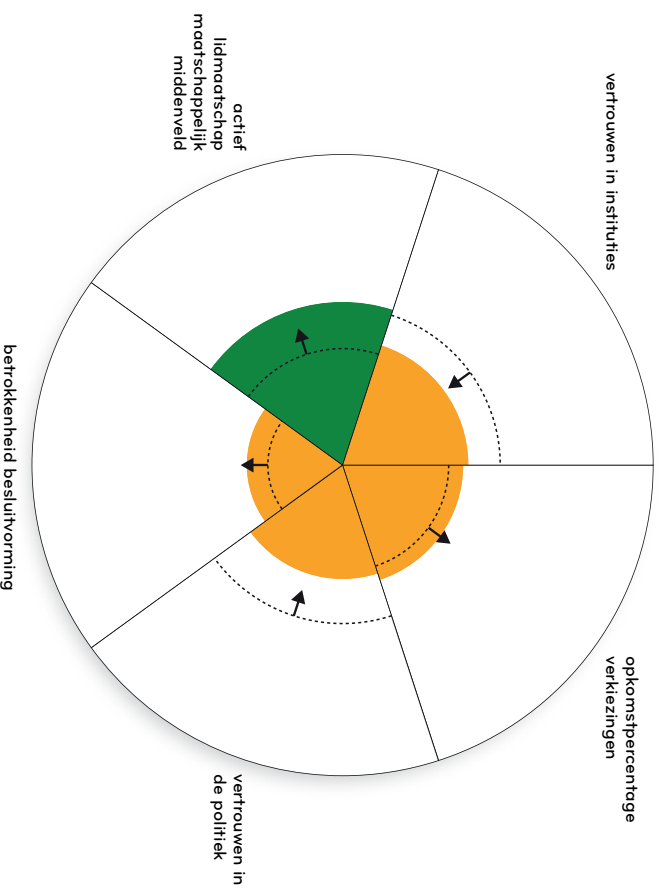
De voorraad sociale participatie laat een wisselend beeld zien. We zien, en dat is positief, een toenemend aantal mensen dat aangeeft vrijwilligerswerk te verrichten en/of informele hulp en mantelzorg te verlenen. Dat zou kunnen duiden op een actievare betrokkenheid van mensen bij de samenleving en een voorbode kunnen zijn van wat vandaag de dag de participatiesamenleving wordt genoemd. Het zou ook een gevolg kunnen zijn van de bezuinigingen in de zorg waardoor professionele zorg vervangen wordt door meer informelere vormen van zorg. Zorgwekkend is, zo blijkt op basis van gegevens uit de monitor Sociale Participatie van Het PON, dat een sterk groeiend aantal mensen (in 2014 bijna 30%) aangeeft zich wel eens eenzaam te voelen, ruim 6% geeft aan dat dit vaak of regelmatig het geval is. Wat betreft sociaal vertrouwen wijkt Brabant niet af van het landelijke beeld.

POLITIEKE PARTICIPATIE

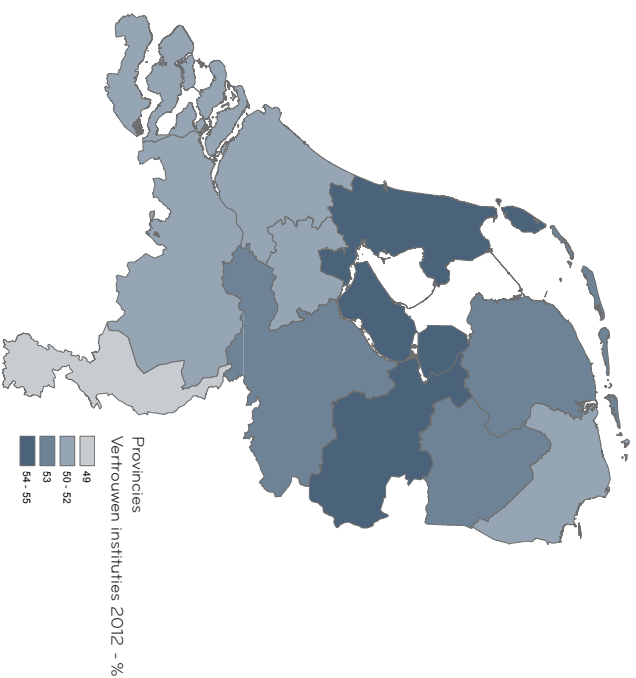
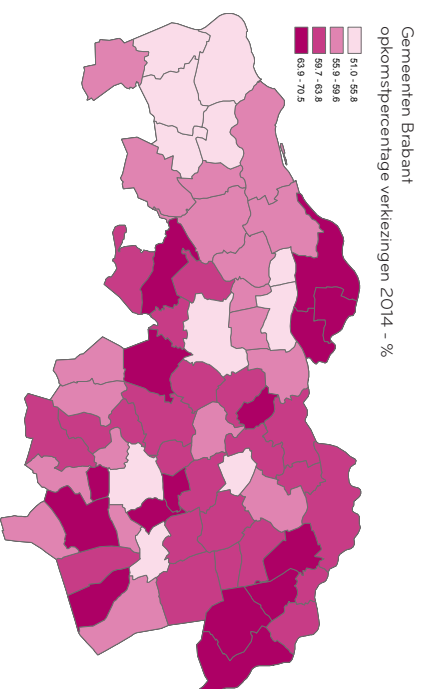
Burgers participeren op verschillende manieren in de samenleving: sociaal, economisch maar ook politiek. Politieke participatie draait om de mate waarin burgers betrokken zijn bij de besluitvorming die henzelf als individu en de samenleving als geheel raakt. Daarin speelt het vertrouwen dat de burger heeft in de politiek en haar instituties een belangrijke rol.

EISEN

- De burger heeft vertrouwen in de politiek en haar instituties
- Elke burger heeft zeggenschap in politieke besluitvorming die hem of haar en de samenleving en haar toekomst aangaat en maakt daar ook gebruik van.

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden/landelijk gebied
opkomstpercentage verkiezingen	=	👍	👍
vertrouwen in de politiek			
betrokkenheid besluitvorming			
actief lidmaatschap maatschappelijk middenveld			
vertrouwen in instituties	=		

CONCLUSIES

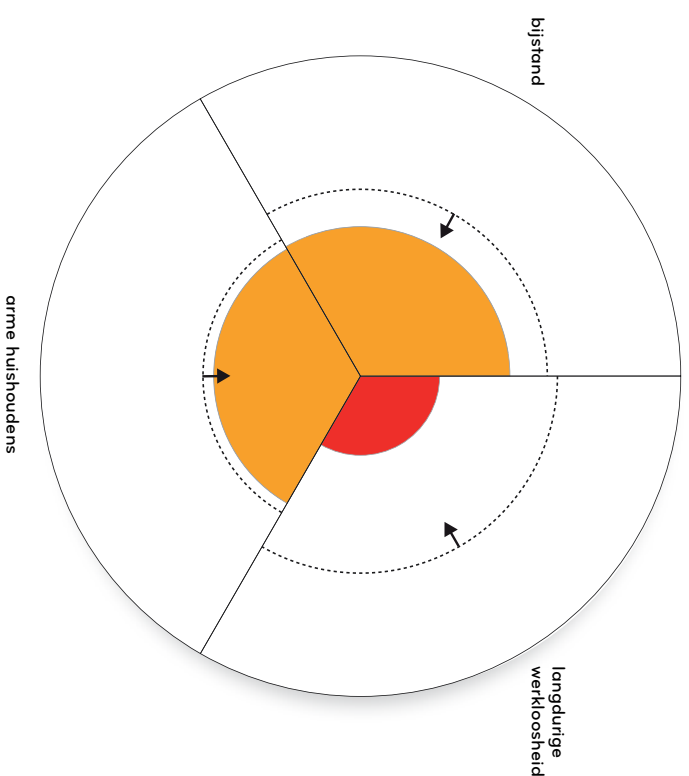
De uitkomsten voor de voorraad politieke participatie geeft reden tot zorg. Het vertrouwen in de politiek is laag en neemt af. Dat geldt ook voor het vertrouwen in maatschappelijke instituties zoals leger, politie, rechters, ambtenaren, pers en grote bedrijven. Wel zien we een lichte stijging van de betrokkenheid bij besluitvorming en het gemiddelde opkomstpercentage. Dit laatste met name veroorzaakt door een hogere opkomst bij de laatste verkiezingen voor provinciale staten die, dat moet er wel bij vermeld worden, verkapte landelijke eerste Kamerverkiezingen waren. De provincie Noord-Brabant scoort waar het gaat om de opkomst bij verkiezingen overigens nog wel onder het landelijk gemiddelde. Verder is er een duidelijk verschil tussen stad en platteland, waar- bij de opkomst in stad achterblijft bij die in het landelijke gebied. De indicator actief lidmaatschap maatschappelijk middenveld laat een verbetering zien tov. van de vorige meting. De grotere betrokkenheid bij besluitvorming en het feit dat meer mensen aangeven actief lid te zijn van het maatschappelijke middenveld zou in meer algemene zin kunnen duiden op een toenemende participatie van burgers in de samenleving.

ECONOMISCHE PARTICIPATIE

Het hebben van werk vormt een van de belangrijkste ordenende principes in onze Westerse samenleving. Het biedt eerst en vooral aan de meeste burgers mogelijkheden om inkomen te verwerven. Daarnaast kan werk bijdragen aan de behoefte van mensen om zich zelf te verwetkelijken en biedt het toegang tot allerlei sociale netwerken.

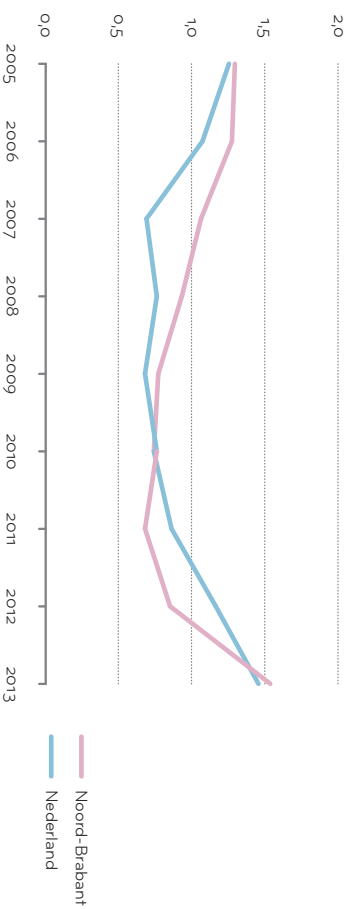
EISEN

- Burgers zijn in staat zichzelf economisch staande te houden

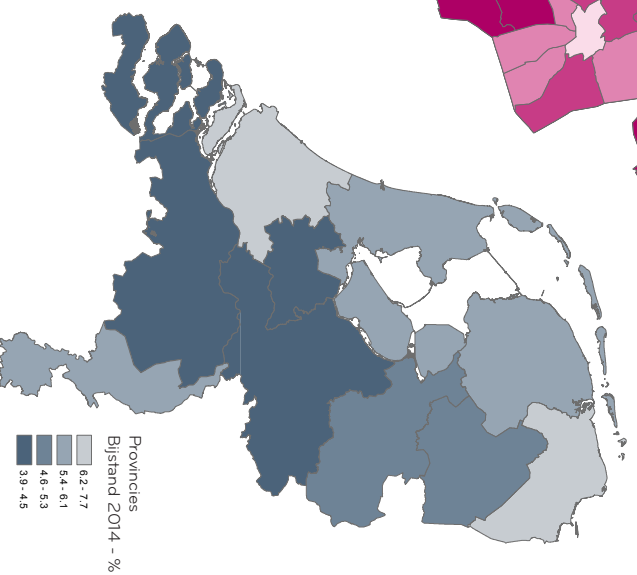
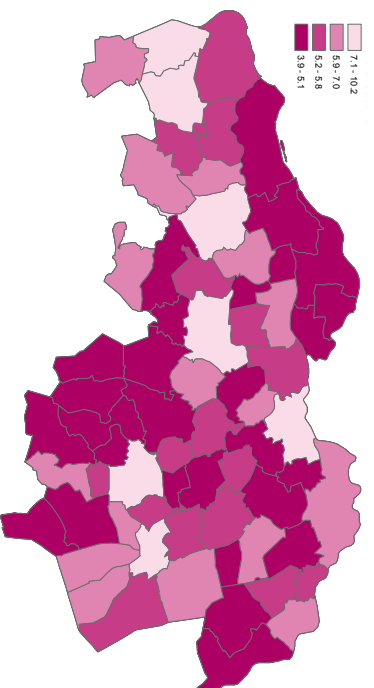

INDICATOR	Longe termijn tend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden/landelijk gebied
langdurige werkloosheid	👎 =	= 👍	👎
arme huishoudens	👎 =	👍	👎
bijstand	👎	👍	👎

Langdurig werklozen to.v. de beroepsbevolking (%)

Gemeenten Brabant
Arme huishoudens 2011 - %

CONCLUSIES

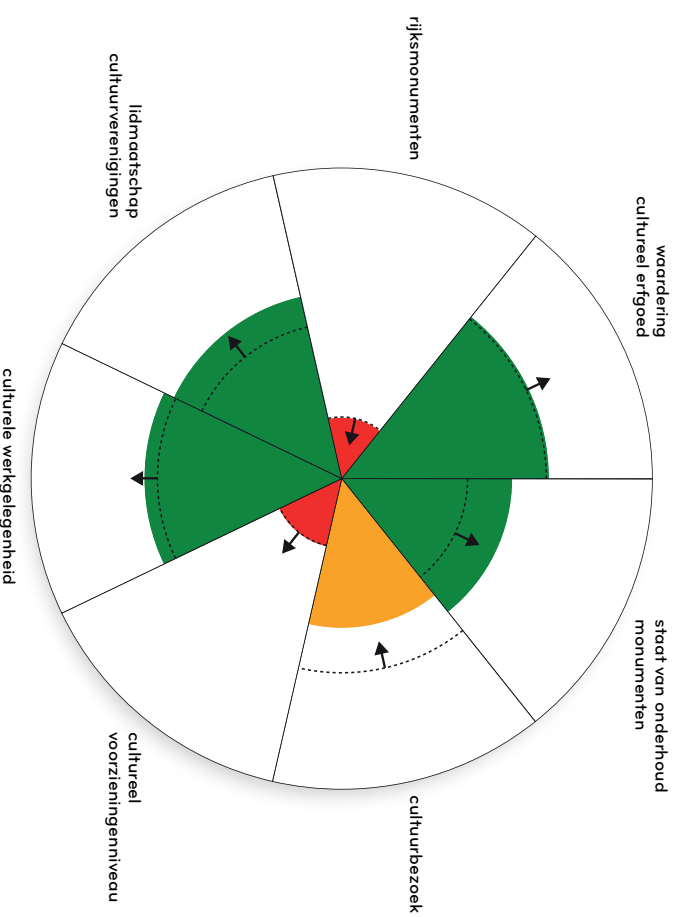
Waar het gaat om de economische participatie van de burger zien we de gevolgen van de economische crisis nadrukkelijke doorwerken. Het overall beeld geeft reden tot zorg. Het aantal mensen dat langdurige werkloos is is ten opzichte van de vorige meting zeer fors gestegen. Dat geldt ook voor het aantal mensen dat een bijstandsuitkering ontvangt. Voor beide indicatoren is hier sprake van een lange termijn trend. Ook het aantal arme huishoudens is toegenomen. Zowel voor het aantal arme huishoudens als het aantal bijstandsgerechtigden geldt dat Brabant het bejer doet dan het landelijke beeld en dat de steden in Brabant het slechter doen dan het landelijk gebied: relatief meer arme huishoudens en relatief meer mensen met een bijstandsuitkering.

KUNST EN CULTUUR

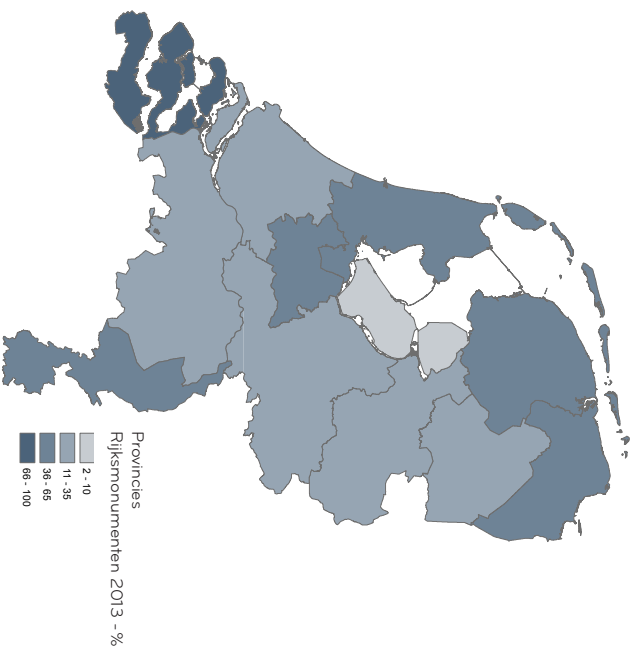
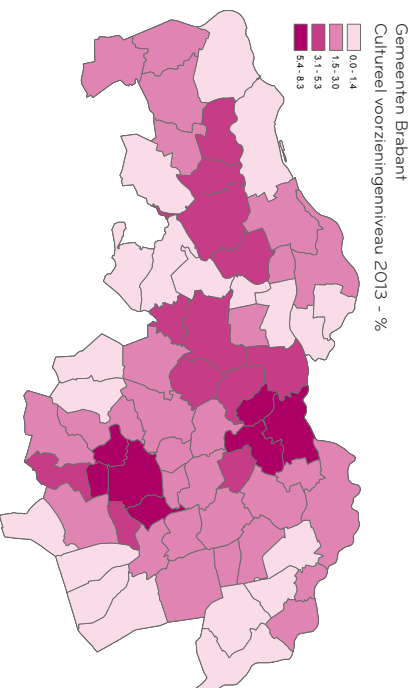
Kunst en cultuur worden binnen het sociaal-culturele kapitaal opgevat als belangrijke dragers van gemeenschapsvorming en -ontwikkeling. Als bron van verbeelding en betekenis vormen ze de overdraagbare uiting van en geven ze vorm en richting aan ons denken en doen. In de balans gaat het daarbij niet zozeer om cultuur in een brede antropologische betekenis, maar om het geheel van fysieke, sensorische en/of performatieve vormen en objecten. Hierbij kan gedacht worden aan activiteiten in de sfeer van de beeldende kunst, muziek, dans, literatuur, architectuur of erfgoed, die primair ormwille van hun symbolische betekenis wordt gewaardeerd. Van belang is dat er sprake is van een veerkrachtig domein van kunst en cultuur, in staat tot een permanente verrijking en vernieuwing van de verbeelding en betekenis.

EISEN

- Het culturele aanbod is groot, evenals de diversiteit
- Iedereen kan actief en passief deelnemen aan culturele uitingen en activiteiten
- Het culturele erfgoed wordt versterkt en beschermd

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
staat van onderhoud monumenten	=	👎	
cultuurbezoek	=	👎	
cultureel voorzieningsniveau	👍	👎	👍
culturele werkgelegenheden	👍	👎	👍
lidmaatschap cultuurverenigingen	=	👎	
rijksmonumenten	=	👎	
waardering cultureel erfgoed			

CONCLUSIES

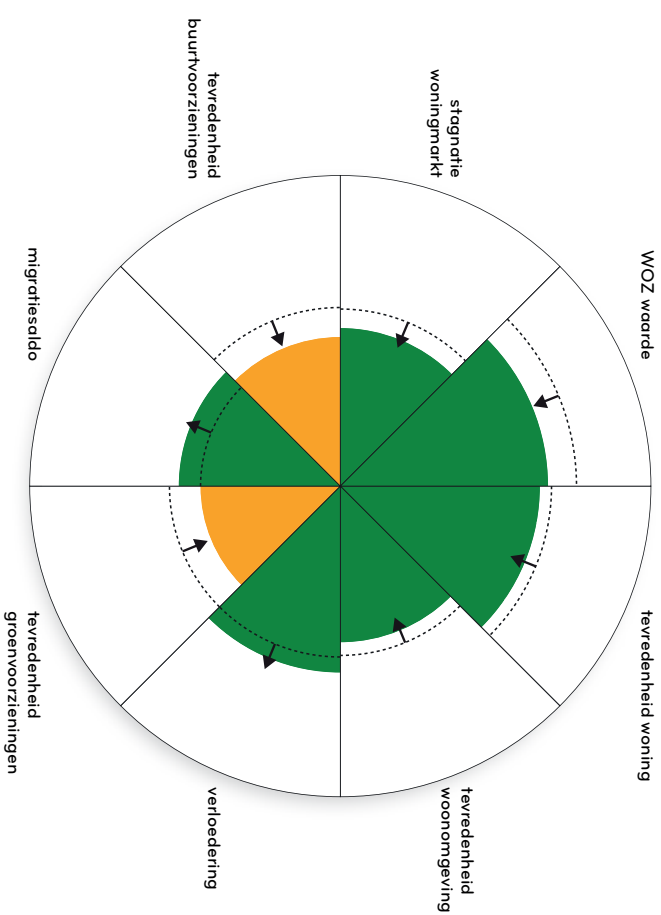
In vergelijking met Nederland heeft Brabant relatief minder rijksmonumenten en is ook het cultureel voorzieningenniveau lager. Voor wat betreft het culturele voorzieningenniveau, hier is sprake van een duidelijk verschil tussen stad en landelijke gebied. De steden zijn duidelijk beter voorzien. Daarnaast kan geconstateerd worden dat het cultuurbezoek onder druk staat: iets wat overigens in heel Nederland het geval is. Hier lijkt een samenhang met de (gevolgen van de) economische crisis voor de hand te liggen. Veel huishoudens hebben minder te besteden en dan wordt makkelijker op uitgaven voor cultuurbezoek bezuinigd. In Brabant wordt het aanwezige cultureel erfgoed hoog gewaardeerd en verder is de staat van onderhoud van de monumenten goed te noemen. Deze laatste indicator is tov. de vorige meting tevens verbeterd maar ligt qua score nog onder het nationaal gemiddelde. Veel inwoners van Noord-Brabant zijn lid van een culturele vereniging. Verder zien we een groeiend aantal mensen werkzaam in de culturele werkgelegenheid. Hier is nadrukkelijk sprake van een lange termijnrend.

WOONOMGEVING

Het hebben van goede huisvesting vormt in iedere samenleving een belangrijke voorwaarde om als burger te kunnen functioneren. Daarbij gaat het om meer dan het spreekwoordelijke dak. Het gaat ook om de kwaliteit van de woon-omgeving: veilig, gezond en waar publieke en dagelijkse voorzieningen in voldoende mate aanwezig zijn.

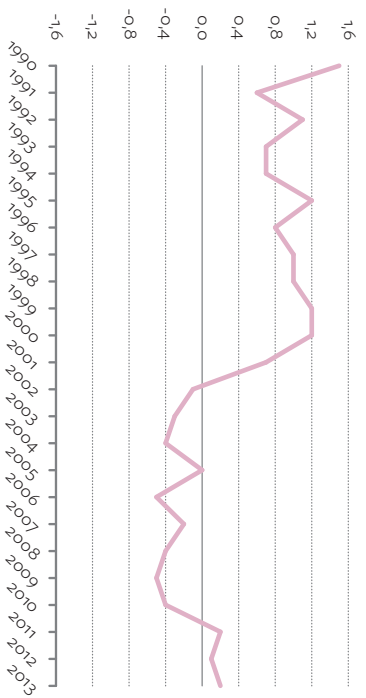
EISEN

- Iedereen heeft toegang tot een betaalbare woning van goede kwaliteit
- Publieke en dagelijkse voorzieningen zijn bereikbaar en toegankelijk voor iedereen
- Iedereen is tevreden met de woon-omgeving waar hij of zij woont: veilig, aangenaam en gezond

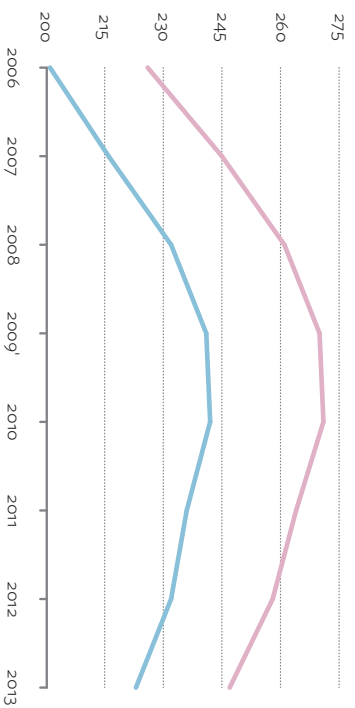
INDICATOR	Longe termijn tend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
tevredenheid woning	=	=	👎
tevredenheid woonomgeving	=	=	👎
verloedering	=	=	=
Tevredenheid groenvoorzieningen	=	=	👎
migratiesaldo	👎	=	=
Tevredenheid buurtvoorzieningen	=	=	=
Stagnatie woningmarkt	=	=	=
WOZ-waarde	=	👍	👎

Migratiesaldo (score)

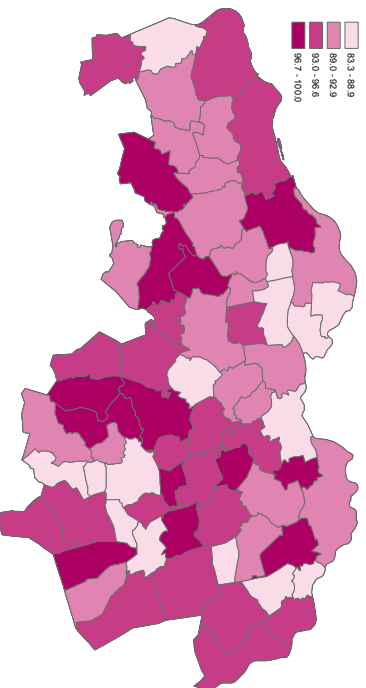
— Noord-Brabant

WOZ-waarde woningen (in €1.000)

— Noord-Brabant
— Nederland

Gemeenten Brabant
Tevredenheid woonomgeving 2012 - %

CONCLUSIES

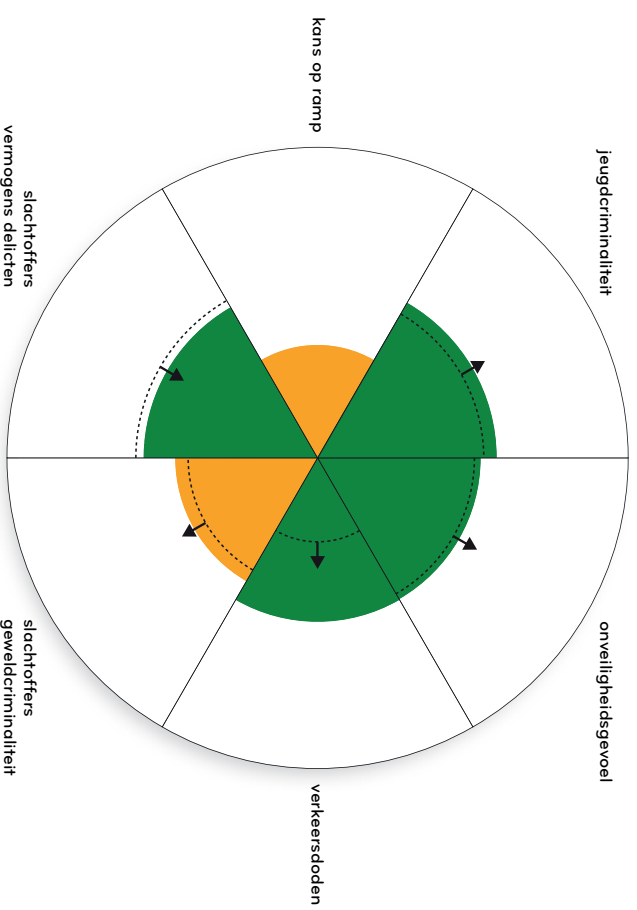
De voorraad woonomgeving laat een overwegend positief beeld zien: het is goed wonen in Brabant. Wel staan veel indicatoren onder druk. Dit geldt met name voor de tevredenheidscijfers die iets zeggen over de beleefde kwaliteit van de woonomgeving. Die voor groen-voorzieningen, buurtvoorzieningen, woning en de totale woonomgeving scoren allemaal lager ten opzichte van de vorige meting. Verder kan geconstateerd worden dat al deze tevredenheids-indicatoren (m.u.v. buurtvoorzieningen) in de stad lager zijn dan op het platteland. De gemiddelde WOZ-waarde in Brabant ligt hoger dan het nationale gemiddelde. In steden is de WOZ-waarde gemiddeld lager dan op het platteland. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de WOZ-waarde in de tijd zien we een opgaande lijn tot medio 2010 waarna de waarde afneemt tot het niveau van 2007. De crisis op de huizenmarkt is duidelijk terug te zien in deze grafiek. Een beeld dat op, een andere manier bevestigd wordt door de indicator 'stagnatie woningmarkt'. Deze geeft aan in welke mate de verwachte groei van de woningvoorraad ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Deze indicator laat t.o.v.de vorige meting een achteruitgang zien: de realisatie blijft achter bij de prognose. Het migratiesaldo in de provincie Brabant is positief en stijgt t.o.v. de vorige meting. Echter op langere termijn is er sprake van een neergaande trend.

VEILIGHEID

Zowel het individu als de samenleving hebben een bepaalde mate van veiligheid nodig om goed te kunnen functioneren. Veiligheid gaat over bescherming tegen geweld, criminaliteit, (natuur)rampen, verkeersongevallen, maar ook over veiligheid op het werk en in en rond om het huis. Het is zinvol om een onderscheid te maken tussen min of meer geobjeactiveerde (on)veiligheid in termen van risico's om ergens slachtoffer van te worden en de subjectieve beleving van veiligheid, het (on)veiligheidsgevoel. Beide vormen van (on)veiligheid zijn echt:

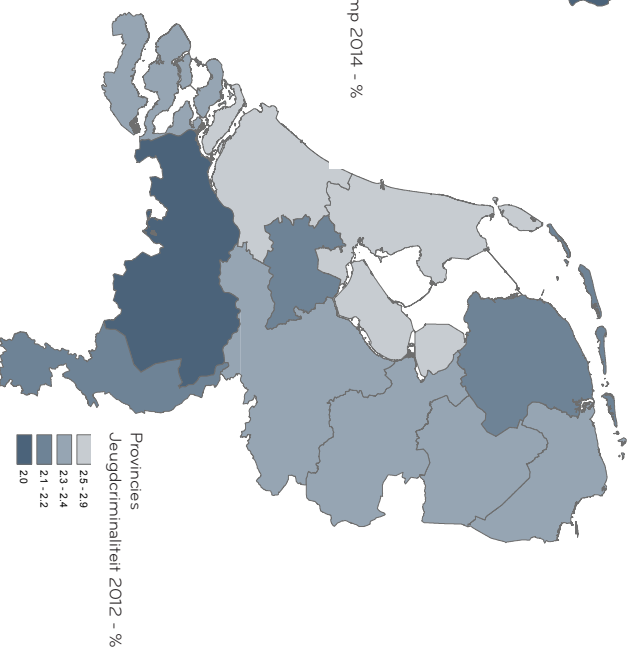
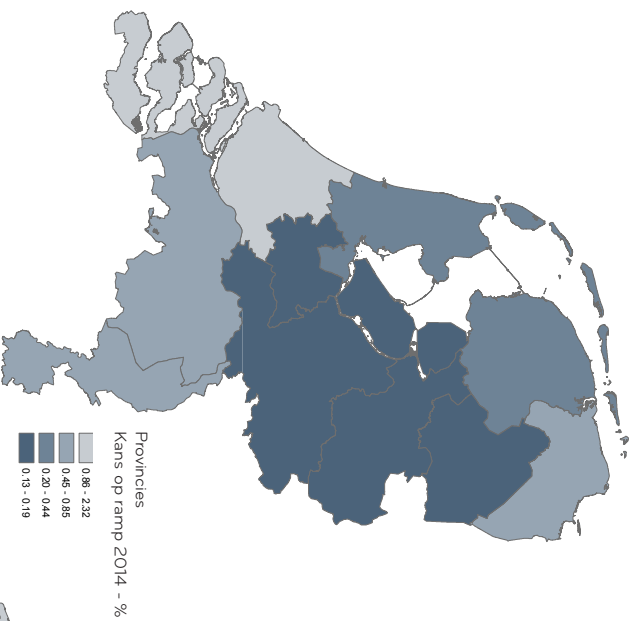
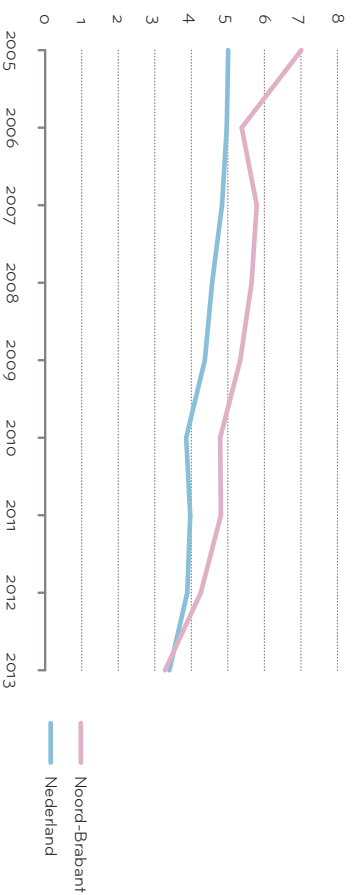
EISEN

- Iedereen voelt zich veilig in Brabant
- De kans om slachtoffer te worden van een ramp, misdad, geweld en ongelukken is verwaarloosbaar

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
onveiligheidsgevoel	=	=	=
verkeersdoden	👍	=	=
slachtoffers geweldcriminaliteit	=	=	=
slachtoffers vermogensdelicten	=	=	=
kans op ramp		👎	👎
jeugdcriminaliteit		👍	👎

Aantal verkeersdoden (per 100.000 inwoners)

CONCLUSIES

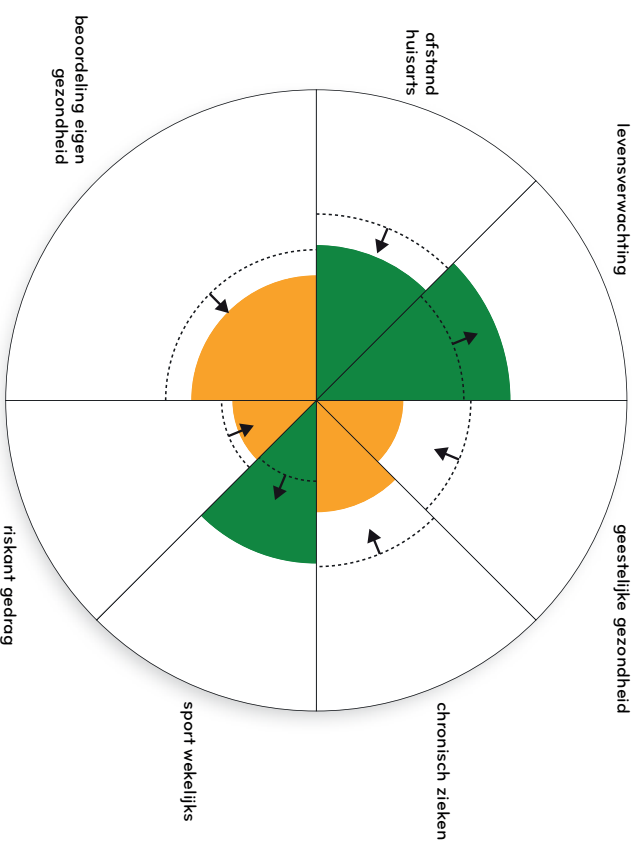
Het overvall beeld voor de voorraad veiligheid is licht positief. Het aantal verkeersdoden is ten opzichte van de vorige meting fors afgenomen. Hier is sprake van een positieve lange termijn trend. Het aandeel mensen dat zich onveiligheid voelt in Brabant is licht afgenomen. Brabant wijkt hierin niet af van het landelijke gemiddelde. Het aandeel jongeren dat voor de rechter verschijnt voor een delict is licht gedaald en relatief laag te noemen. Brabant doet het op dit punt beter dan het landelijke gemiddelde. Wel zien we verschillen tussen stad en landelijk gebied: er is meer jeugdcriminaliteit in steden dan op het platteland. Tegenover deze positieve ontwikkelingen staat een toename van het aantal mensen dat slachtoffer wordt van geweldsmisdrijven en vermogensdelicten. Hierin onderscheidt Brabant zich niet van het landelijke gemiddelde. De kans op een ramp of wellicht beter het risico dat burgers in hun woon-omgeving lopen om slachtoffer te worden van ongevallen met en transport van gevaarlijke stoffen is in Brabant iets groter dan gemiddeld in Nederland het geweld is.

GEZONDHEID

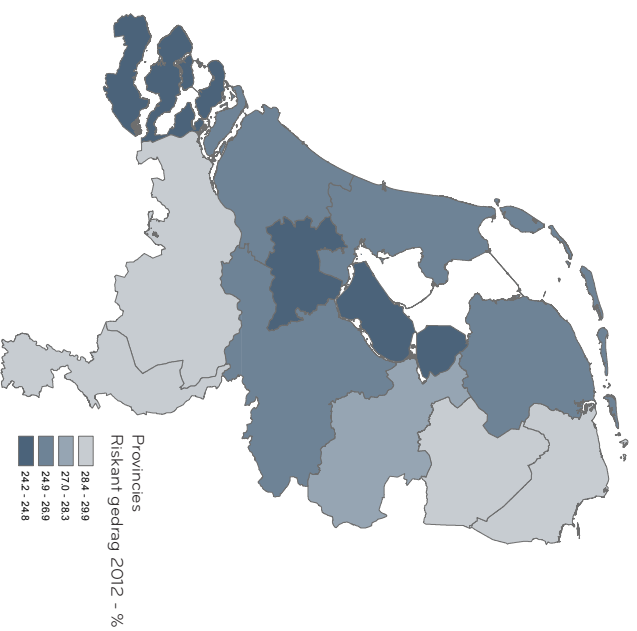
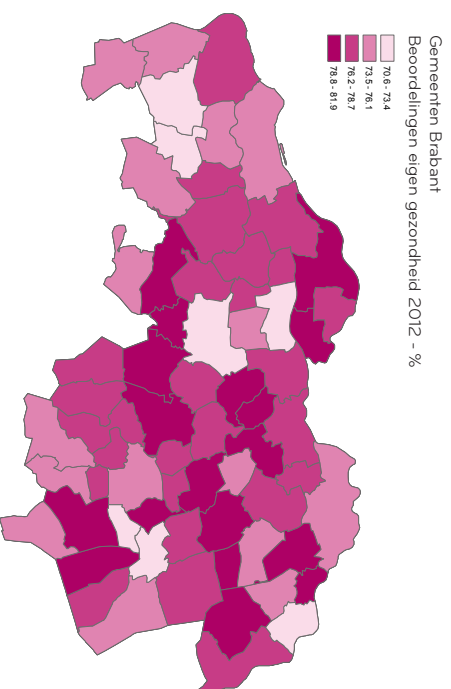
Een van de voorwaarden voor een duurzame samenleving is een gezond bevolking, lichamenlijk en psychisch. Een goede gezondheid draagt bij aan het welzijn en welbevinden van burgers en daarmee aan het realiseren van maatschappelijke doelstellingen zoals sociale en economische participatie. De gezondheid van de bevolking valt af te meten aan zowel objectieve als subjectieve maatstaven. De overheid heeft een verantwoordelijkheid voor de gezondheid van de bevolking, maar de individuele burger zeker ook.

EISEN

- De bevolking is lichamenlijk en geestelijk gezond
- De bevolking voelt zich gezond
- De gezondheidszorg is van goede kwaliteit en voor iedereen toegankelijk inclusief preventie en nazorg
- Iedereen heeft een eigen verantwoordelijkheid voor een gezonde levensstijl

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
geestelijke gezondheid			
chronisch ziekten		👍	=
sport wèkelijks		=	=
riskant gedrag		👎	=
beoordeling eigen gezondheid		=	👎
afstand huisarts	=	=	👍
levensverwachting			👎

CONCLUSIES

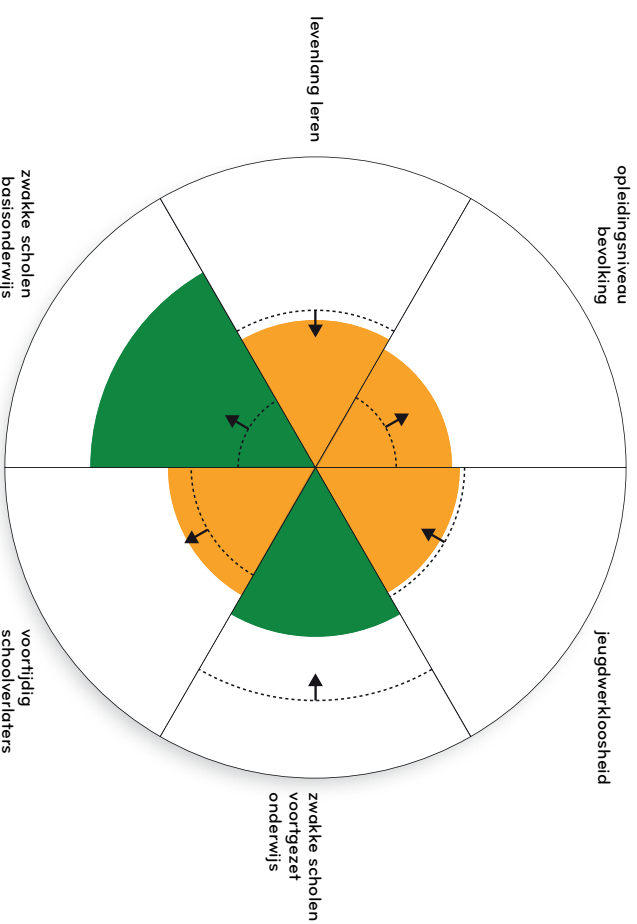
Per saldo laten de uitkomsten voor de voorraad gezondheid een wat zorgelijk beeld zien. Aan de ene (positieve) kant staat het feit dat de levensverwachting van de burger verder toeneemt en dat het aantal mensen dat aan geeft wekelijks te sporten ook is gestegen. Overigens is de levensverwachting van mensen die in de stad wonen lager dan die van mensen wonend in het landelijk gebied. De afstand tot een huisarts is acceptabel te noemen. Deze neemt wel toe. Mensen in het landelijk gebied wonen verder af van hun huisarts dan mensen in de stad. Aan de negatieve kant van de gezondheid'balans' staat het feit het aandeel chronisch zieken en het aandeel mensen dat aan geeft psychische klachten te hebben (angsten, gevoelens van depressiviteit) vrij fors is toegenomen. Overigens ligt het aandeel chronisch zieken in Brabant gemiddeld genomen nog wel lager dan in Nederland. Een toenemend aantal mensen vertoont riskant gezondheidsgeedrag (roken, drinken, overgewicht) waarbij Brabant in negatieve zin afwijkt van het Nederlandse beeld. Ook de beoordeling door burgers van de eigen gezondheid is verslechterd, waarbij opvalt dat in de steden deze beoordeling gemiddeld lager ligt dan op het platteland.

ONDERWIJS

Onderwijs is van groot belang voor de ontwikkeling van onze (kennis)samenleving en haar individuele burgers en is gericht op het overbrengen van kennis, vaardigheden en attitudes. Het onderwijs heeft drie hoofdfuncties: kwalificatie, selectie en allocatie en socialisatie. Onderwijs vindt op allerlei manieren plaats: in formele maar ook in informele settings en moet voortdurend in ontwikkeling zijn om in te kunnen spelen op de veranderende behoeften van de samenleving en arbeidsmarkt.

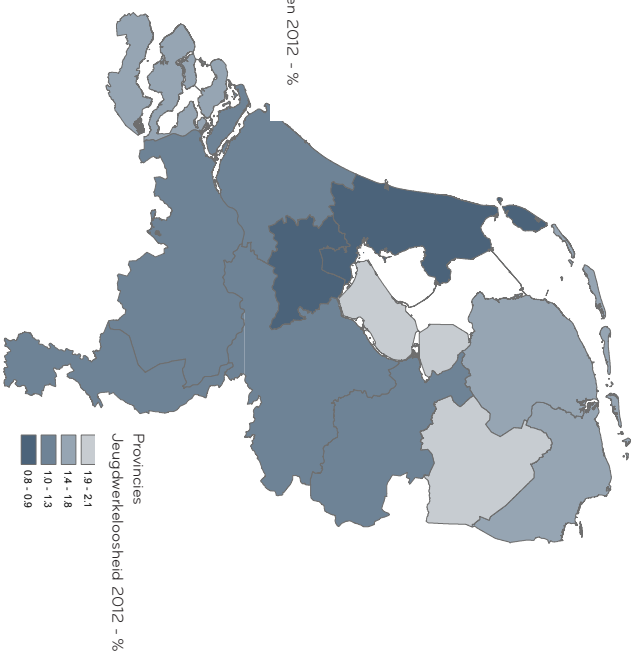
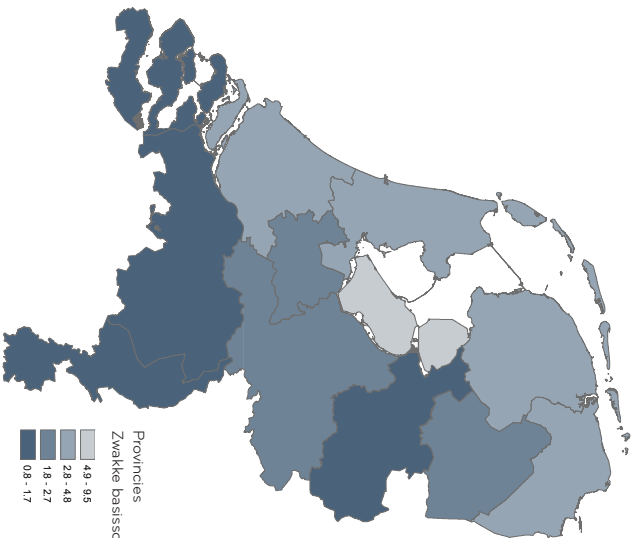
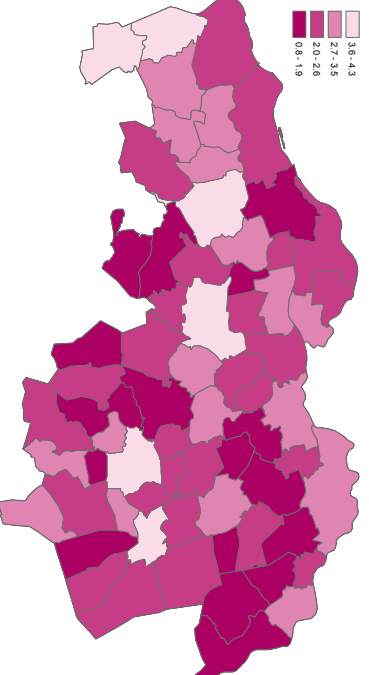
EISEN

- Het onderwijs sluit aan op de maatschappelijke behoeften
- Het onderwijs is van goede kwaliteit
- Iedereen heeft de plicht er voor te zorgen dat zijn of haar competenties (blijven) aansluiten op de maatschappelijke behoeften

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
jeugdwerkloosheid		👍	👎
zwakke scholen voortgezet onderwijs	👎	=	=
voortijdig schoolverlaters	👍	=	👎
zwakke scholen basisonderwijs	👍	👍	
levenlang leren	=	👎	
opleidingsniveau bevolking	👍	=	=

Gemeenten Brabant
Voortijdig schoolverlaters 2011 - %

CONCLUSIES

De voorraad onderwijs laat op een groot aantal aspecten een verbetering zien ten opzichte van de vorige meting. Het opleidingsniveau van de bevolking is verder gestegen. Er is hier sprake van een duidelijke lange termijn trend. De kwaliteit van het basisonderwijs is fors verbeterd tov. de vorige meting en ook op de lange termijn is er sprake van een verbetering. Vergelijken met het nationaal gemiddelde doet Brabant het goed. De kwaliteit van het voortgezet onderwijs is nog steeds voldoende maar hier is in vergelijking met het basisonderwijs een tegengestelde ontwikkeling te zien: een toenemend aantal zwakke scholen. Het aantal voortijdig schoolverlaters in Brabant is nog altijd hoog te noemen. Wel is er ten opzichte van de vorige meting sprake van een verbetering die structureel van karakter lijkt te zijn. Er zijn duidelijke verschillen tussen de stad en het landelijk gebied als het gaat om de schoolverlaters-problematiek: in de stad zijn gemiddeld meer voortijdig schoolverlaters dan op het platteland. In Brabant wordt in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde wat minder aan een levenlang leren gedaan. Ten opzichte van de vorige meting kan een lichte achteruitgang worden vastgesteld. Een groeiende groep jongeren is werkloos. De verwachting is dat de jeugdwerkloosheid in de komende jaren verder zal oplopen gezien het huidige economische tij. Vergelijken met Nederland kent Brabant relatief minder jeugdige werklozen. In de steden is een hogere jeugdwerkloosheid dan in het landelijk gebied.

SPECIAL

Sociale Samenhang & Meervoudige Achterstand

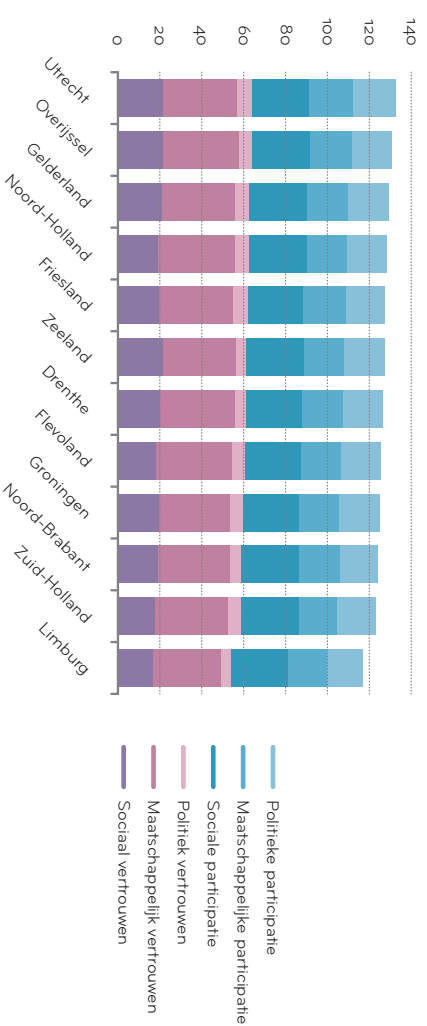
Naar aanleiding van de uitkomsten van de Duurzaamheidsbalans 2010 zijn Telos en Het PON dieper gedoken in wat aangeduid kan worden als het sociale kapitaal van Brabant. Over de ontwikkeling en de kwaliteit daarvan bestond enige zorg. Om deze ontwikkelingen beter te kunnen begrijpen en duiden is aansluiting gezocht bij het gedachtegoed van sociale veerkracht. Er kunnen vier dimensies onderscheiden worden die van invloed zijn op sociale veerkracht: de sociale samenhang, de verdeling van welvaart en welzijn, het geheel van (lokaal en regionaal) aanwezige voorzieningen en de omvang van mobiliteit. Er zijn verschillende indexen ontwikkeld die helpen om de ontwikkelingen in het sociale domein beter te begrijpen en te duiden en die tegelijkertijd onderdelen uit de duurzaamheidsbalans met elkaar verbinden. Twee daarvan presenteren we hier. De eerste, de Index Sociale Samenhang koppelt twee belangrijke kernelementen in het sociale domein – vertrouwen en participatie – aan elkaar. De tweede, de Index voor Meervoudige Achterstand, geeft inzicht in de (verschillen in) verdeling van hulpbronnen van welvaart en welzijn: inkomen, werk, gezondheid, onderwijs, huisvesting, veiligheid en leefomgeving.

Bevindingen

INDEX VOOR SOCIALE SAMENHANG

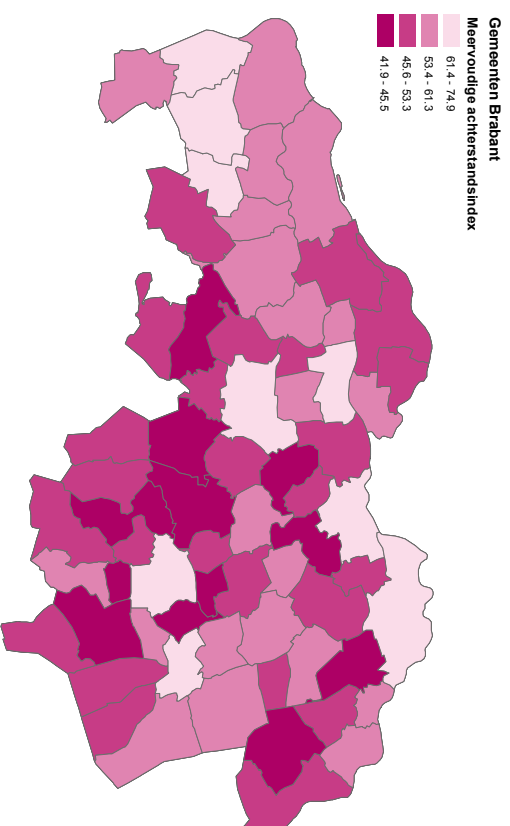
Brabant zit in de onderste regio's als het gaat om de totaalscore van de Index voor Sociale Samenhang, alleen Zuid-Holland en met name Limburg hebben lagere scores. Utrecht scoort het hoogste. De lage(re) score van Brabant wordt in belangrijke mate verklaard door lagere scores voor vertrouwen in algemene zin en politiek en maatschappelijk vertrouwen in het bijzonder. Maatschappelijk vertrouwen heeft betrekking op vertrouwen in leger, politie, rechterlijke macht, ambtenaren, pers en grote bedrijven.

Index voor sociale samenhang 2012 - onderdelen

INDEX VOOR MEERVOUDIGE ACHTERSTAND

We hebben de Index voor Meervoudige Achterstand uitgerekend voor alle Brabantse gemeenten. Het kaartje laat de verschillen in waarde tussen de gemeenten zien. Duidlijk is dat de (grote) steden de hoogste waarden hebben hetgeen wil zeggen dat hier de grootste opeenstapeling van maatschappelijke problemen plaatsvindt.

ECOLOGISCH KAPITAAL

In het ecologisch kapitaal van Brabant is de aandacht gericht op (het functioneren van) de verschillende ecosystemen. Deze dienen over voldoende veerkracht te beschikken om de natuurlijke en menselijke verstoringen op te kunnen vangen zonder dat dit leidt tot onherstelbare schade aan een van de vier ecosysteemfuncties: de productiefunctie, draagkrachtfunctie, informatiefunctie en regulatiefunctie.

Er is gekozen voor een ecosysteem-benadering waarbij de kwaliteit en kwantiteit van de geleverde functies centraal staat. Onderscheid wordt gemaakt tussen biotische elementen zoals de aanwezigheid van planten en dieren en abiotische elementen zoals bodem, water en lucht. Op basis van de ecosysteembenadering kunnen de volgende voorraden worden onderscheiden: bodem en grondwater, oppervlaktewater, lucht en natuur en landschap.

Deze voorraden hangen onderling sterk samen, maar ook met voorraden in de andere kapitalen. Zo bepaalt de kwaliteit van de abiotische elementen bodem, oppervlaktewater en lucht in sterke mate de mogelijkheden van de natuur die er kan gedijen. Aan het ecologisch kapitaal is de voorraad landschap toegevoegd die sterk samenhangt met het sociaal culturele kapitaal, maar die ook betrekking heeft op de belewingskant van de natuur. Aan de voorraad lucht is het onderwerp hinder (geur, geluid) toegevoegd. Een typisch milieubeleidsonderwerp dat om die reden vaak tot het ecologisch kapitaal gerekend wordt maar ook sterke relaties heeft met de kwaliteit van de woonomgeving.

Daarnaast onderscheiden we de voorraad grondstoffen die we operationaliseren door te kijken naar de afvalproblematiek waarbij het zowel gaat om minder afval te produceren als dat wat geproduceerd wordt nuttiger te gebruiken. Dit spaart niet alleen (schaarse) grondstoffen en energie uit, het vermindert hierdoor onder meer ook de uitstoot van CO₂. Daarnaast heeft er minder afval te worden verbrand of gestort, hetgeen op zijn beurt weer leidt tot minder nadelige milieueffecten.

Als aparte voorraad wordt nog de voorraad energie onderscheiden. Van belang om te beginnen vanuit het belang van energie voor het functioneren van onze samenleving, de schaarste van fossiele brandstoffen en de noodzaak derhalve om zuiniger om te gaan met hetgeen beschikbaar is alsook te zoeken naar alternatieven. Daarnaast vanwege de met energiegebruik samenhangende klimaatproblematiek en de gevolgen die dit heeft voor de regio.

BODEM

GRONDWATER

OPPERVLAKTEWATER

LUCHT EN HINDER

NATUUR

LANDSCHAP

GRONDSTOFFEN EN AFVAL

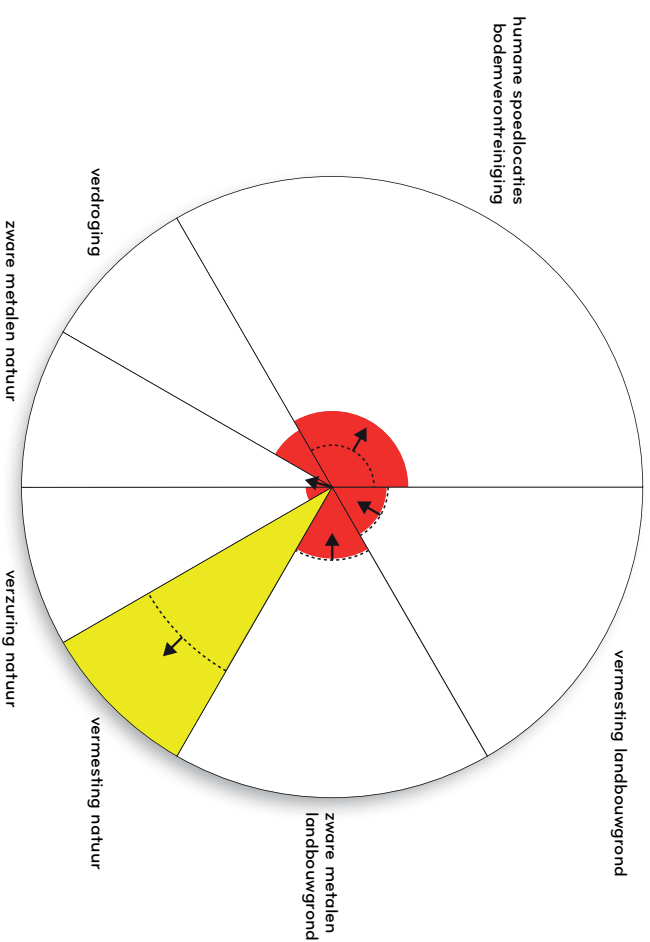
ENERGIE

BODEM

De kwaliteit van de bodem heeft betrekking op de bovenste grondlaag waarin menselijke en biologische processen plaatsvinden. Door verontreinigingen van deze grondlaag kunnen deze processen verstoord raken. De kwaliteit van de bodem hangt af van de grondsoort ter plaats, waardoor er niet gesproken kan worden over een gemiddelde bodemkwaliteit. De bodemkwaliteit is in de duurzaamheidsbalans gemeten aan de hand van het voorkomen van verontreinigende stoffen in het freetisch grondwater.

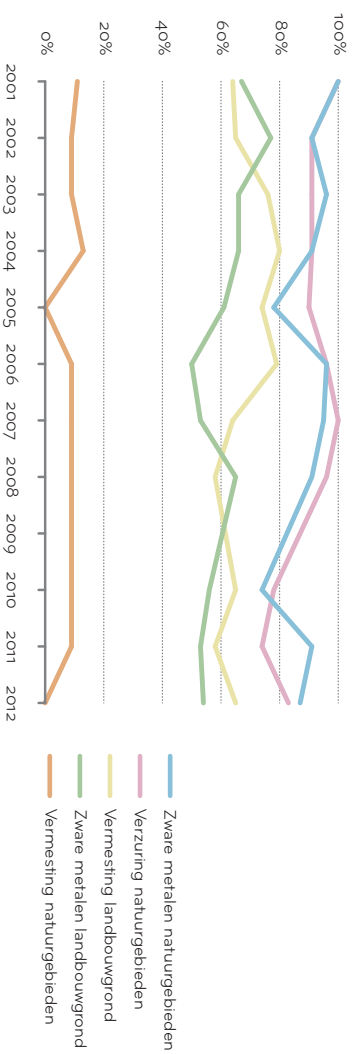
EISEN

- De bodem is schoon
- Essentiële bodemfuncties zijn beschermd

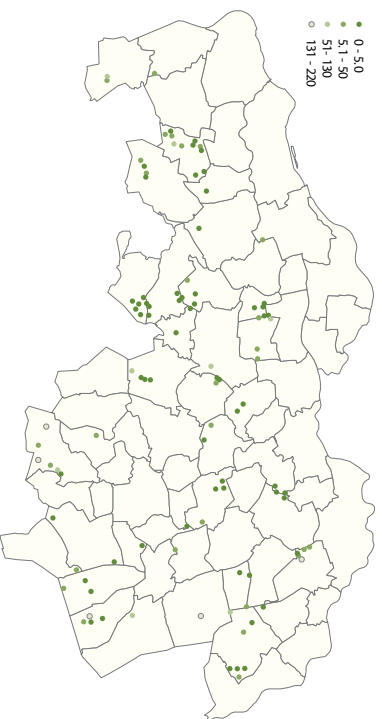

INDICATOR	Lange termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
vermesting landbouwgrond	👍		
zware metalen landbouwgrond	👍		
verzuring natuur	=		
vermesting natuur	👍		
zware metalen natuur	👍		
humane spoedlocaties			

Meetpunten met overschrijding van de KRW norm (%)

Provincies
Concentratie cadmium in de bodem 2012 - µg/l

CONCLUSIES

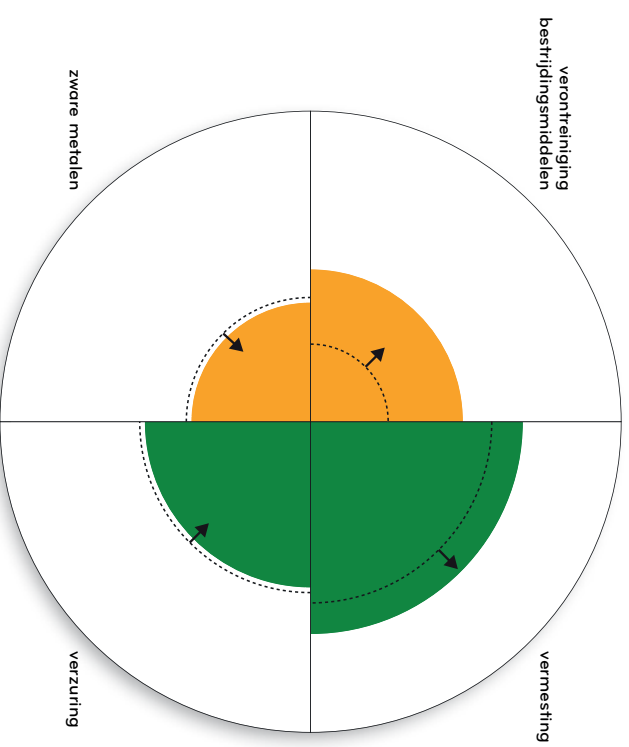
De kwaliteit van de bodem in Brabant scoort, vergeleken met de normen uit de kaderrichtlijn water (KRW), onverminderd slecht. Alleen de vermessing in natuurgebieden laat geen overschrijdingen van de KRW normen zien. De veranderingen in de bodemkwaliteit gaan, als gevolg van specifieke karakteristieken van de bodem, langzaam. Ten opzichte van de vorige Duurzaamheidsbalans is er een lichte afname van de kwaliteit van vermessing en zware metalen op landbouwgrond. Op de lange termijn (ongeveer 10 jaar) lijkt er echter een lichte verbetering van de bodemkwaliteit op te treden. De indicatoren verdroging en humane spoedlocaties bodemverontreiniging betreffen saneringsopgaven. Voor beide indicatoren geldt dat er nog een flinke beleidsinspanning nodig is.

GRONDWATER

Grondwater wordt door drinkwater-bedrijven, industrie en de landbouw gebruikt als drink- en beregeningswater. Een belangrijke reden waarom grondwater veel gebruikt wordt is dat dit water over het algemeen zuiver is. Verontreinigingen in dit water kunnen de functie van het water aantasten of in ieder geval vragen om extra zuiveringsstappen voordat het gebruikt kan worden. In deze voorraad wordt de kwaliteit van het ondiepe grondwater (ongeveer 10 meter diepte) beschouwd. Hiermee wordt inzicht gegeven in de risico's die er op de langere termijn bestaan voor het diepere grondwater. De kwaliteit van het grondwater hangt af van het gebiedstypen en de hydrologische situatie ter plaatse en het gemiddelde kan daarom een vertekend beeld opleveren.

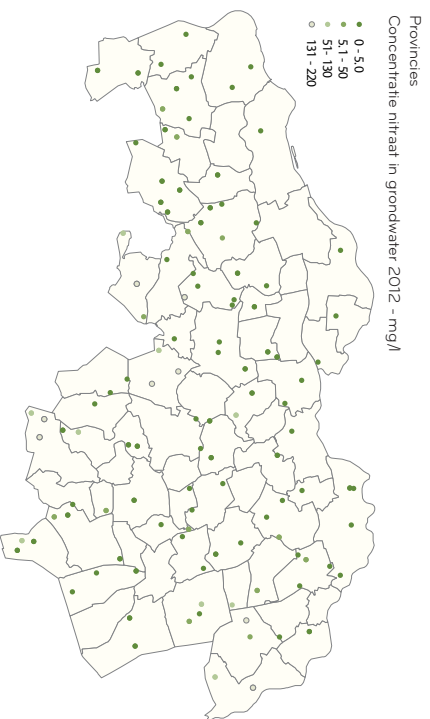
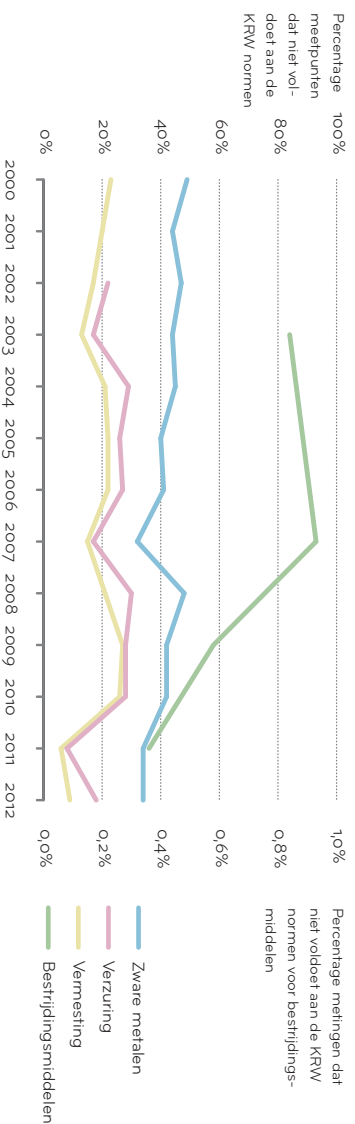
EISEN

- Niet meer grondwater onttrekken dan aangevuld kan worden
- Het grondwater is schoon

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden/landelijk gebied
vermessing	=		
verzuuring	=		
zware metalen	👍		
verontreiniging bestrijdingsmiddelen	👍		

Grondwater

CONCLUSIES

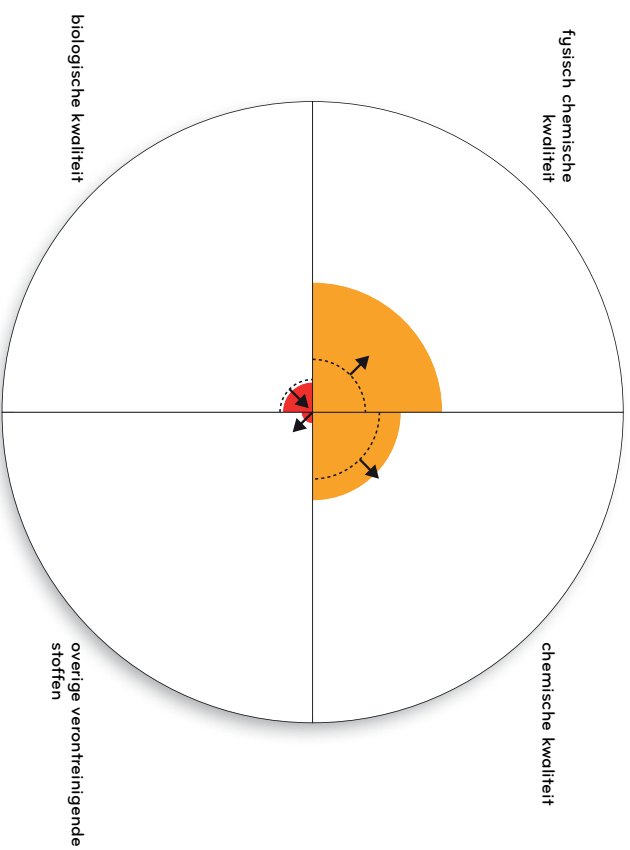
De kwaliteit van het grondwater in Brabant scoort redelijk tot goed. Ten opzichte van de vorige meting neemt het aantal overschrijdingen op zware metalen en verzuuring iets toe. De overschrijdingen bij vermisting en bestrijdingsmiddelen nemen daarentegen af. Voor bestrijdingsmiddelen geldt dat deze trend ook op de langere termijn zichtbaar is. Datzelfde geldt ook bij zware metalen. Bij vermisting en verzuuring is geen duidelijke trend waarneembaar. In de vorige duurzaamheidsbalans konden we de eis dat er niet meer grondwater zou moeten worden onttrokken dan dat er aangevuld wordt meten aan de hand van gegevens over grondwateronttrekkingen. Bij het verschijnen van deze duurzaamheidsbalans waren hierover geen gegevens beschikbaar. Dit is vooral het gevolg van de overdracht van het grondwaterbeheer van de provincie naar de waterschappen en de als gevolg daarvan achterlopende registratie.

OPPERVLAKTEWATER

Onder oppervlaktewater wordt verstaan dat deel van de bodem dat (in principe) bedekt is met water. We onderscheiden stromende wateren zoals rivieren en beken en stilstaande wateren zoals meren, kanalen, sloten en vennen. Het oppervlaktewater wordt door de mens gebruikt in de landbouw en voor recreatie en transport. Daarnaast biedt het oppervlaktewater plaats aan eco-systemen. Door verontreinigingen in het oppervlaktewater kunnen ecosystemen en de volksgezondheid worden bedreigd.

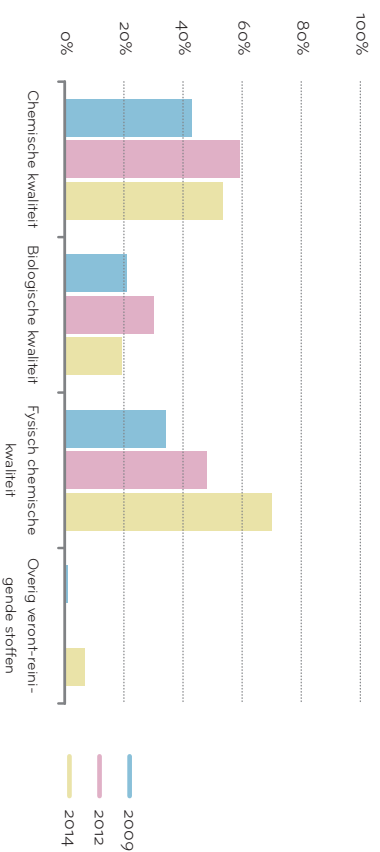
EISEN

- Het oppervlaktewater is schoon
- Er is niet te veel en niet te weinig oppervlaktewater

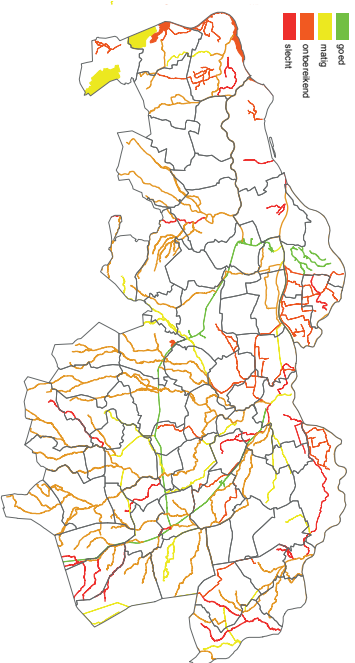

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
Chemische kwaliteit		=	
Overige verontreinigende stoffen		👎	
Biologische kwaliteit		👎	
Fysisch chemische kwaliteit		=	

Waterlichamen die voldoen aan de KRW normen (%)

Oppervlaktewater biologische kwaliteit 2014

CONCLUSIES

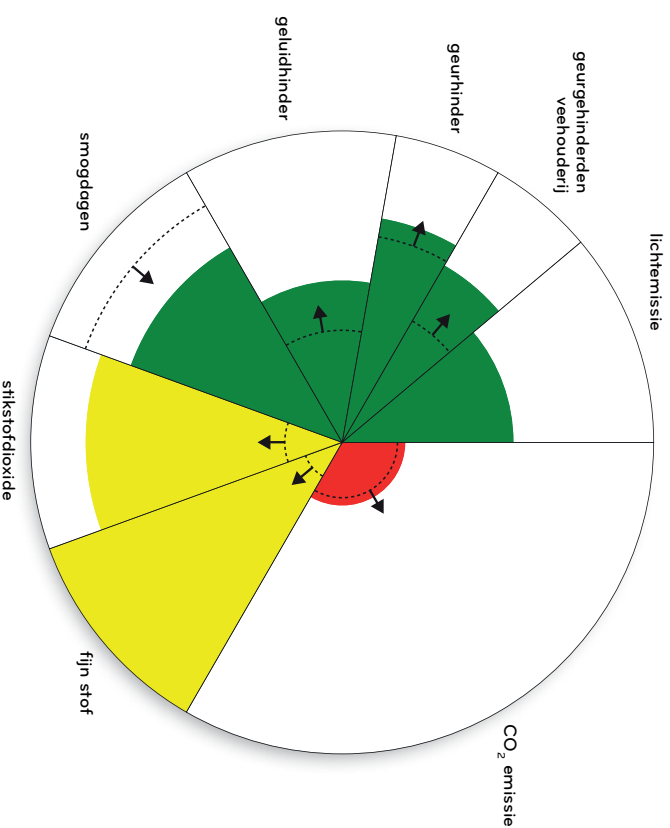
Het oppervlaktewater in Brabant scoort op basis van de normen van de Kaderrichtlijn water (KRW), niet goed. Voor overige verontreinigende stoffen en in mindere mate voor biologische kwaliteit betreft dit een landelijk beeld. Voor biologische kwaliteit geldt echter dat Brabant relatief gezien de minste waterlichamen heeft waar aan de KRW normen wordt voldaan. De fysisch-chemische kwaliteit verbetert. Bij de andere kwaliteitsaspecten is er geen duidelijke trend.

LUCHT EN HINDER

De luchtkwaliteit wordt beïnvloed door emissies die vrijkomen bij vrijwel alle menselijke activiteiten. Belangrijke emissiebronnen zijn industrie, verkeer en landbouw. Naast de eigen bronnen wordt de luchtkwaliteit in Brabant bepaald door emissies in het buitenland en andere provincies. De kwaliteit van de lucht heeft invloed op de gezondheid van mensen en de ontwikkeling van de natuur. Lucht kan tevens een medium zijn waardoor overlastgevende prikkels worden doorgegeven. Voorbeelden hiervan zijn hinder door geur, licht en geluid.

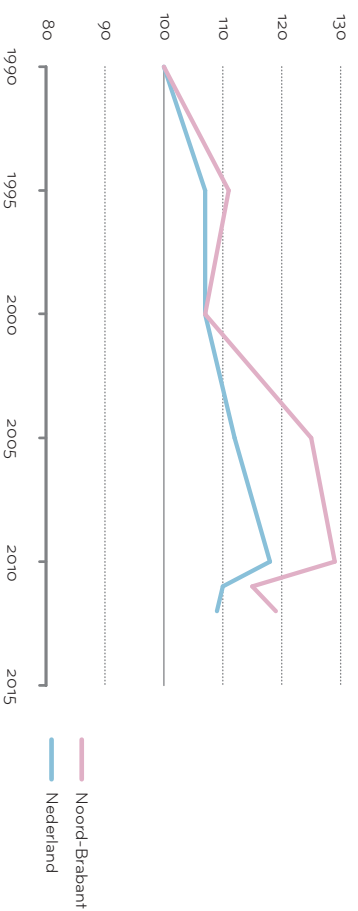
EISEN

- De lucht is schoon
- Er is geen door de mens veroorzaakte overlast in de vorm van geur, licht en geluid
- Brabant is klimaatneutraal

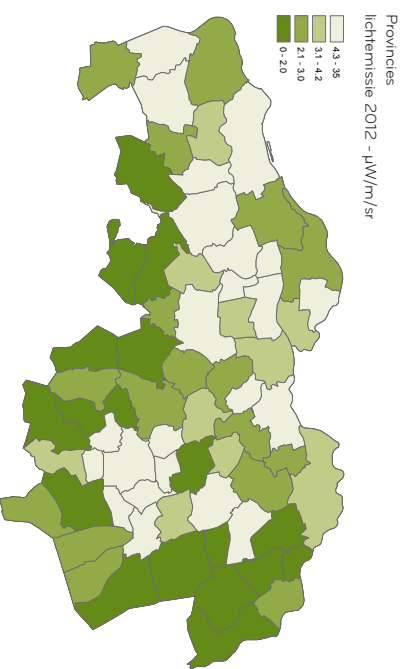
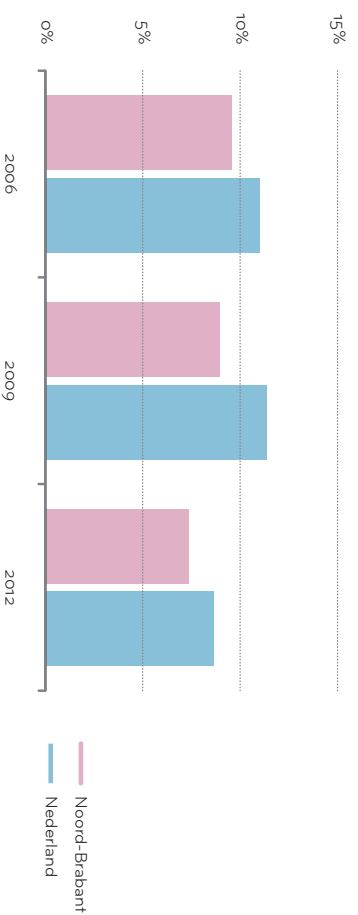

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
CO ₂ emissie	👎	👎	=
fijn stof			
stikstofdioxide		👍	👎
smogdagen		👍	=
geluidhinder		👍	=
geurhinder		👍	=
geurgehinderden veehouderij	👍		
lichemissie		👍	👎

Index emissie koolstofdioxide (1990 = 100)

Mensen die vaak last hebben van geluidhinder (%)

CONCLUSIES

De luchtkwaliteit in Brabant is, met uitzondering van het broeikaseffect, goed en beter dan het Nederlands gemiddelde. Bij de overschrijdingen fijn stof en stikstofdioxide langs wegen is een sterke verbetering opgetreden. Opgemerkt moet hierbij wel worden dat voor de normering van de overschrijdingen uitgegaan is van de Europese norm, terwijl bijvoorbeeld de advieswaarde van de Wereldgezondheidsorganisatie strenger en is en lager ligt.

Ook hinderspecten in deze voorraad laten een verbetering zien, zowel ten opzichte van de vorige meting als op langere termijn.

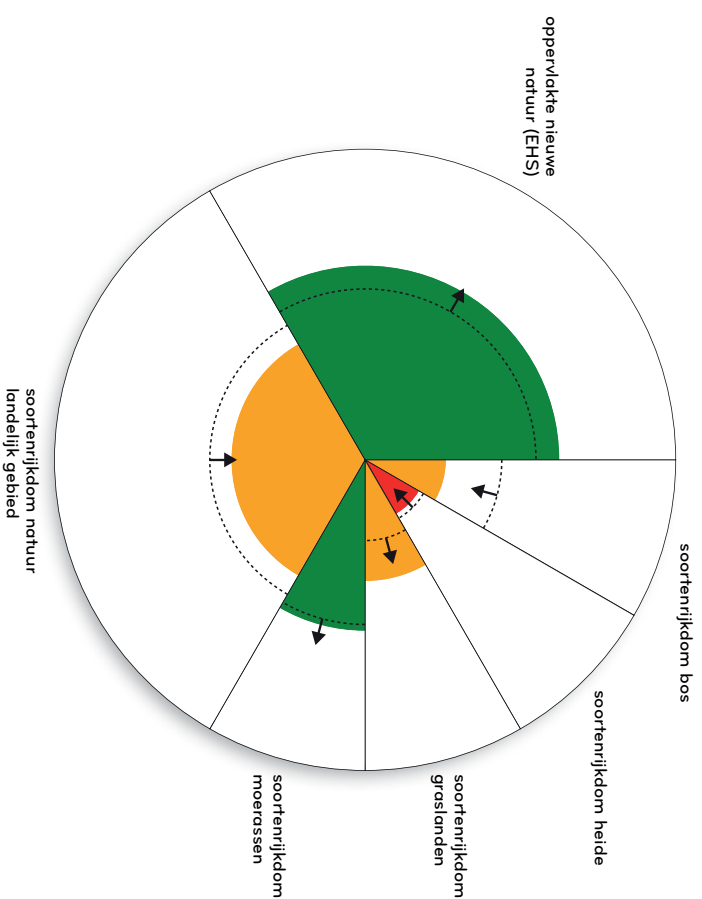
De emissie van CO₂ laat ten opzichte van de vorige meting een lichte verbetering zien. Echter op de langere termijn is er sprake van een (sterke) verslechtering van deze indicator. Vandaar ook dat er nog niet wordt voldaan aan de doelstelling om in 2020 de uitstoot van broeikasgassen ten op zichte van 1990 met 80% verminderd te hebben.

NATUUR

Brabant is rijk aan natuur in de vorm van onder andere bossen, heide en agrarisch landschap. De natuur heeft zowel een consumptiewaarde voor de mens voor recreatie en ontspanning als een intrinsieke waarde in de vorm van de biodiversiteit. Door maatschappelijke ontwikkelingen zoals verstedelijking, luchtmissies en intensivering van de landbouw, staan zowel de kwaliteit als de kwantiteit van de natuur in Brabant onder druk.

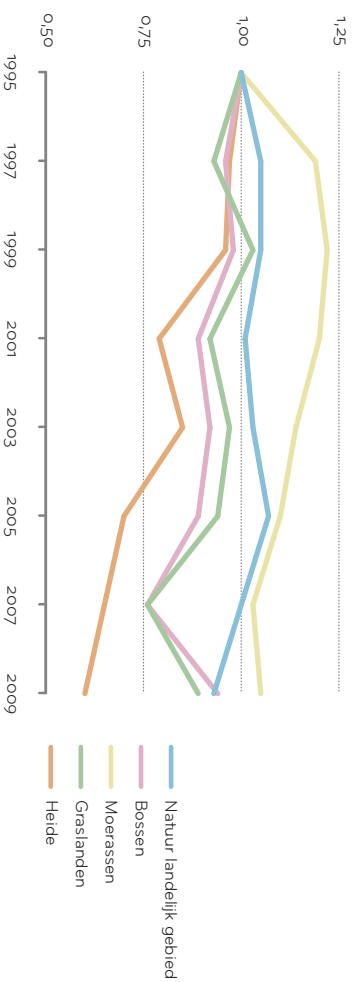
EISEN

- De natuurlijke biodiversiteit moet worden behouden
- De natuur moet zoveel mogelijk in stand worden gehouden en zo mogelijk versterkt

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
soortenrijkdom bos	👎		
soortenrijkdom heide	👎		
soortenrijkdom graslanden	👎		
soortenrijkdom moerassen	👎		
soortenrijkdom landelijk gebied	=		
oppervlakte nieuwe natuur (EHS)			

Index natuurkwaliteit landelijk gebied (1995=1)

Ecologische hoofdstructuur Noord-Brabant

CONCLUSIES

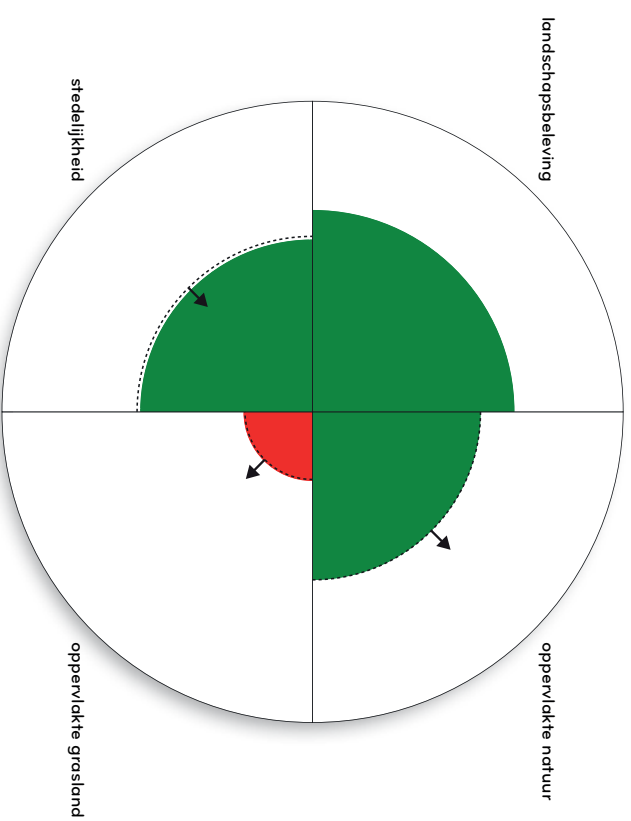
De oppervlakte natuur in Brabant neemt toe door de voortgaande aanleg van de ecologische hoofdstructuur. Dit ondanks de bezuinigingen op dit beleidsterrein en de overheveling van de beleidstraken van het rijk naar de provincies. De kwaliteit van de natuur blijft echter zorgelijk. De lange termijn trend in de natuurkwaliteit laat ook een achteruitgang zien.

LANDSCHAP

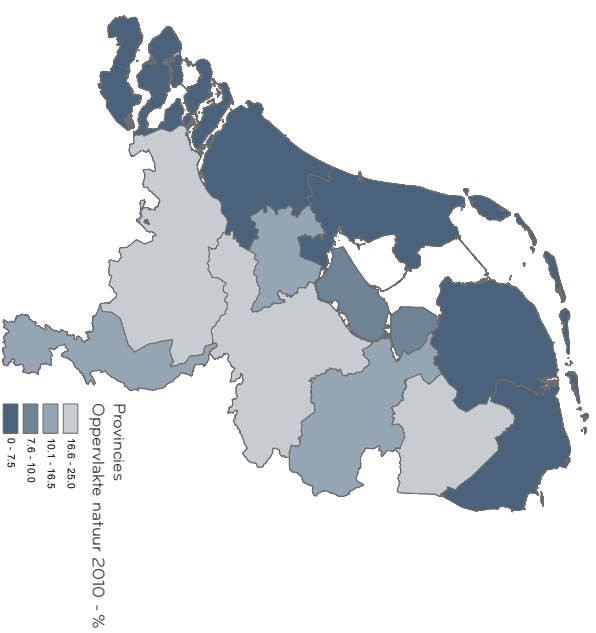
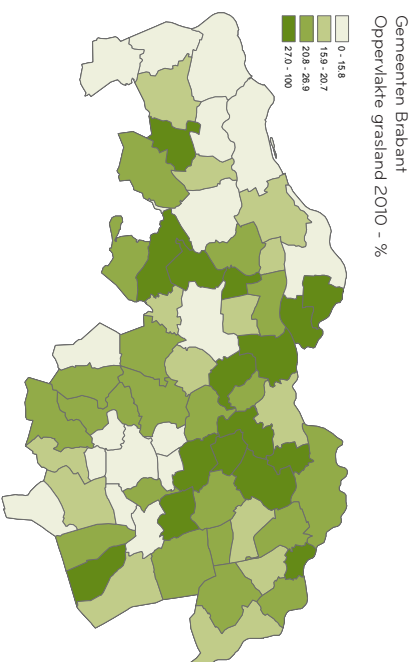
De provincie Noord-Brabant kent een grote verscheidenheid aan natuur en landschap. Dit aantrekkelijke en gevarieerde (mozaïek)landschap is essentieel voor een goed leef- en vestigingsklimaat in de provincie.

EISEN

- De identiteit van het (Brabantse) landschap moet worden behouden en versterkt

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
oppervlakte natuur	=	👍	
oppervlakte grasland	=	👎	👎
stedelijkheid	👎	👎	👎
landschapsbeleving			

CONCLUSIES

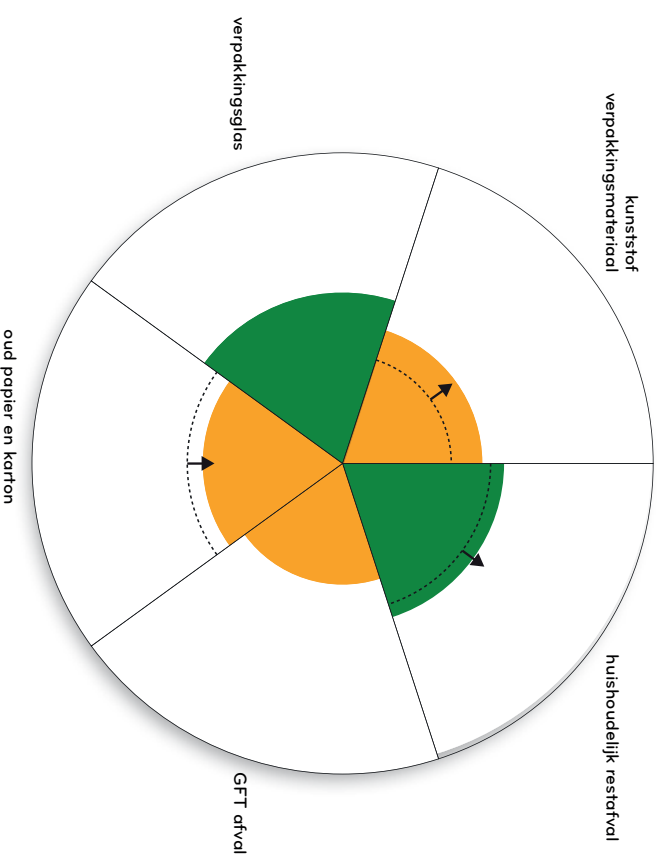
De landschappelijke kwaliteit in Brabant is goed. Er is een beperkte hoeveelheid grasland in de provincie als gevolg van de specialisatie in de landbouw. Dit wordt echter gecompenseerd door een hoger dan gemiddeld aanbod aan natuur in de provincie. Brabant is sterker verstedelijkt dan gemiddeld in Nederland, maar dit heeft nog geen negatieve invloed op de beleving van het landschap. Het rapportcijfer voor het landschap in Brabant is dan ook een ruime voldoende.

GRONDSTOFFEN EN AFVAL

Afval komt vrij doordat producten verwerkt en gebruikt e.q. verbruikt worden. De verwerking van afval (o.a. storten, verbranding) kan leiden tot diverse milieuproblemen. Door hergebruik en recycling kunnen deze effecten worden verminderd en kan tevens een bijdrage geleverd worden aan het tegengaan van de uitputting van grondstoffen. Een belangrijke voorwaarde voor effectief hergebruik en recycling is dat afvalstromen zuiver bij de verwerker worden aangeboden.

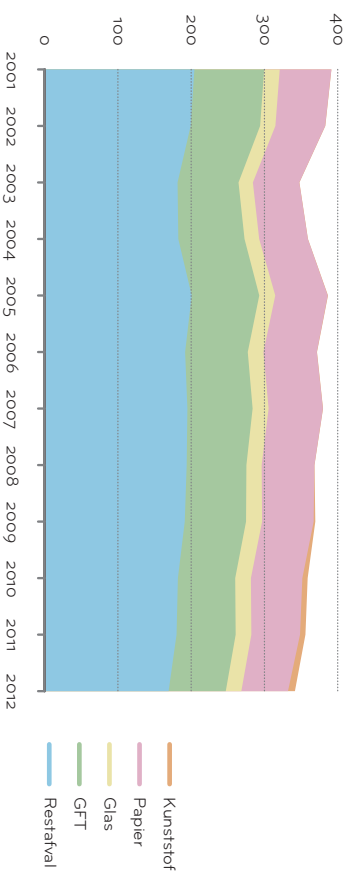
EISEN

- Alle huishoudelijk afval wordt gescheiden ingezameld

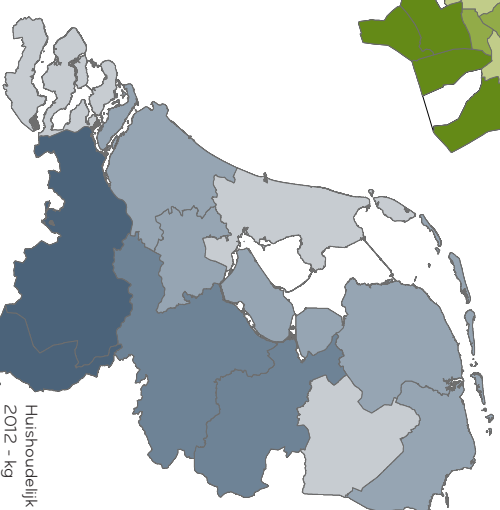
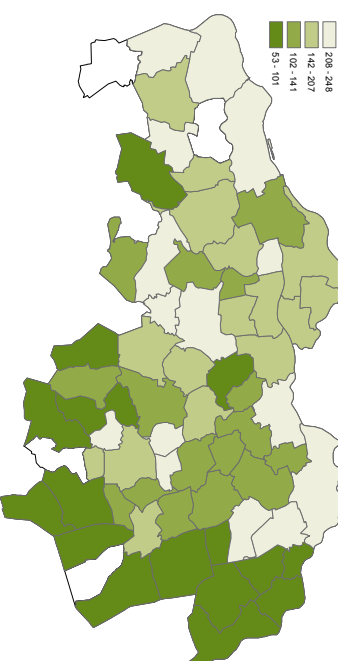

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden-/landelijk gebied
kunststof verpakkingsmateriaal	👍	👍	👎
verpakkingsglas	==	==	👎
oud papier en karton	==	👍	👎
GFT afval	👎	==	==
huishoudelijk restafval	👍	👍	👎

Huishoudelijk afval [kg/inwoner]

Gemeenten Brabant
Huishoudelijk restafval (gemeenten) 2012 - kg

CONCLUSIES

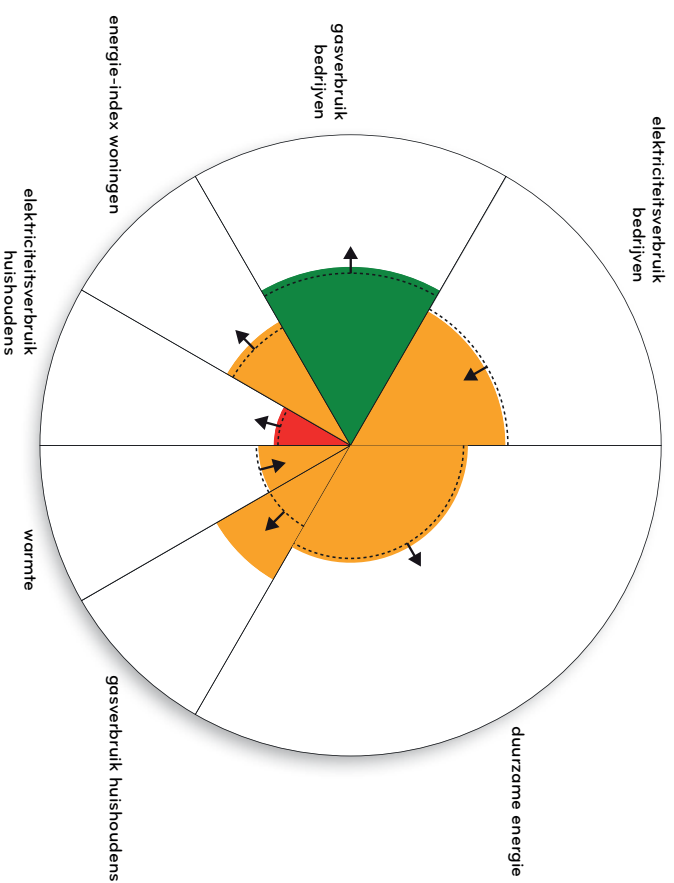
Brabant doet het op het gebied van de scheiding van afval goed ten opzichte van de rest van Nederland. De hoeveelheid huishoudelijk restafval is, op Limburg na, de laagste van Nederland. De lange termijn trend geeft ook een daling van de hoeveelheid huishoudelijk restafval aan. Wel is de hoeveelheid gescheiden ingezameld GFT afval aan het dalen. De inzet op de inzameling van kunststof verpakkingen heeft geresulteerd in een sterke toename van de scheiding van deze afvalstroom. Ten opzichte van de rest van Nederland kan hier echter nog wel een verbetering gemaakt worden.

ENERGIE

Energie is onontbeerlijk voor ons dagelijks functioneren. In al onze activiteiten (consumptie, productie, dienstverlening, mobiliteit) wordt energie gebruikt voor verschillende doeleinden. Aan het (overvloedig) gebruik van fossiele brandstoffen voor energieomzetting zitten twee kanten. In de eerste plaats gaat het om een eindige voorraad waarvan uitputting dreigt. Daarnaast veroorzaakt het gebruik van fossiele brandstoffen allerlei negatieve milieueffecten, in het bijzonder het broeikas-effect. Energiebesparing en opwekken en gebruik van duurzame energie zijn mogelijkheden om deze effecten en het risico op uitputting te verminderen.

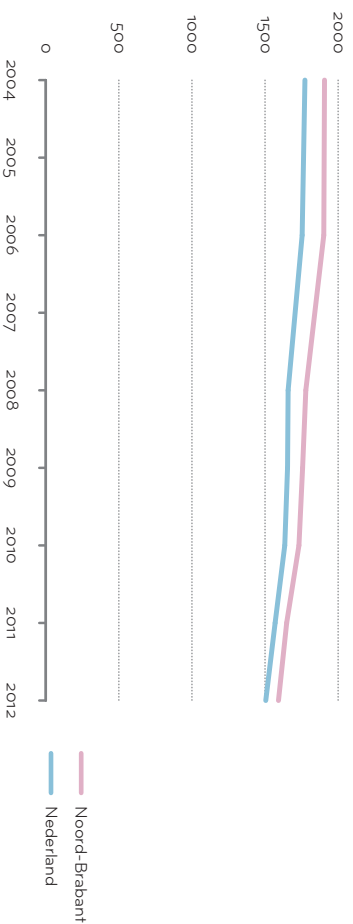
EISEN

- Burgers consumeren minder energie en stoten minder schadelijke stoffen uit
- Alle geconsumeerde energie is duurzaam opgewekt
- Investerings van bedrijven zijn gericht op vermindering van energieverbruik en uitstoot van schadelijke stoffen
- Investerings van bedrijven zijn gericht op het verminderen van het gebruik van niet-hernieuwbare grond- en hulpstoffen

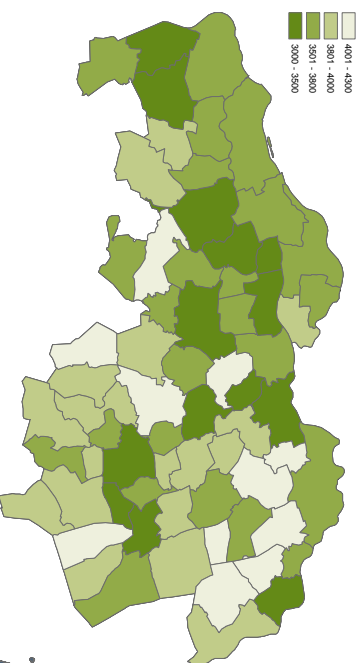

INDICATOR	Longe termijn trend	Vergelijking met Nederland	Vergelijking steden/landelijk gebied
duurzame energie		👍	=
gasverbruik huishoudens	👍	=	👍
warmte	=	=	=
electriciteitsverbruik huishoudens	=	👎	👍
energie-index woningen	👍	=	👎
gasverbruik bedrijven	=	=	=
electriciteitsverbruik bedrijven	=	=	=

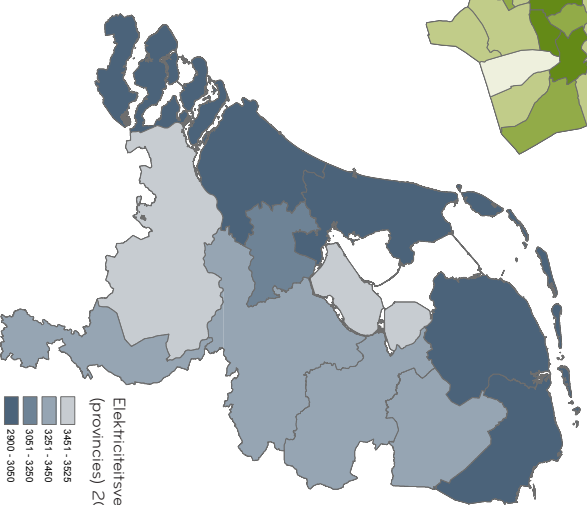
Gasverbruik huishoudens [m^3 /jaar/huishouden]

Gemeenten Brabant
Elektriciteitsverbruik huishoudens (gemeenten) 2012 - kWh

Elektriciteitsverbruik huishoudens
(provincies) 2012 - kWh

CONCLUSIES

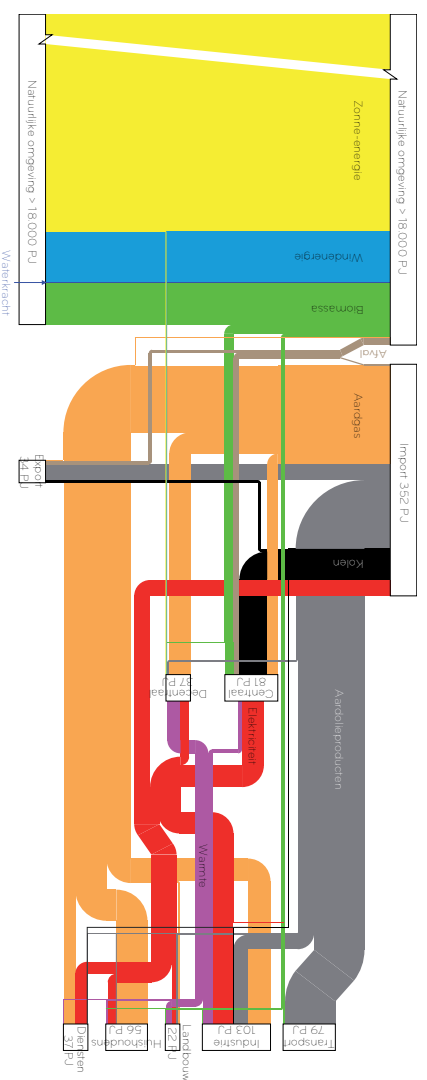
Over het algemeen zijn de scores binnen de voorraad energie redelijk te noemen. Het gasverbruik van huishoudens, zowel ten opzichte van de vorige duurzaamheidsbalans als op langere termijn, laat een verbetering (vermindering) zien. Het elektriciteitsverbruik in huishoudens is in Brabant echter het hoogste van Nederland. Brabant produceert vergelijkbaar met Nederland relatief veel duurzame energie. Dit komt vooral door de bijstroom van biomassa in de Amerecentrale. De opwekking van duurzame energie ligt echter ook in Brabant nog ver van de doelstellingen zoals die zijn geformuleerd in het nationale energieakkoord.

Energiebalans Noord-Brabant 2011

In de voorraad Energie en Klimaat is een aantal indicatoren opgenomen die inzicht geven in de duurzame ontwikkeling van het Brabantse energiesysteem. Voor een vollediger beeld van het energiesysteem is echter meer nodig. Dit beeld kan verkregen worden met behulp van een zogeheten energiebalans. Deze balans, in de vorm van een zogeheten multi input multi output diagram, wordt hiernaast gepresenteerd.

ENERGIEGEBRUIK

Het totale energiegebruik in Noord-Brabant bedroeg in 2011 388 PJ (dit komt overeen met 12 miljard m3 aardgas, het aardgasgebruik van ruim 4 miljoen huishoudens). De industrie in Noord-Brabant is grootverbruiker. Zij neemt ruim een derde van het totale energiegebruik voor haar rekening. Een belangrijk deel hiervan wordt gebruikt voor de productie van goederen die vervolgens worden uitgevoerd naar het buitenland. Maar ook voor het transport van mensen en goederen wordt veel energie gebruikt (ruim 20% voornamelijk in de vorm van olieproducten als benzine en diesel). Huishoudens vormen de derde categorie grootverbruikers. Zij nemen ongeveer één vijfde van het totale Brabantse energiegebruik voor hun rekening. De dienstensector heeft een aandeel van rond de 14% in het Brabantse energiegebruik. Veel van het energiegebruik door huishoudens en in de dienstensector wordt (in de gebouwde omgeving) gebruikt voor verwarming en het gebruik van apparaten. De agrarische sector is de kleinste energiegebruiker in Noord-Brabant. Deze energie wordt vooral gebruikt in de glastuinbouw.

HERKOMST ENERGIE

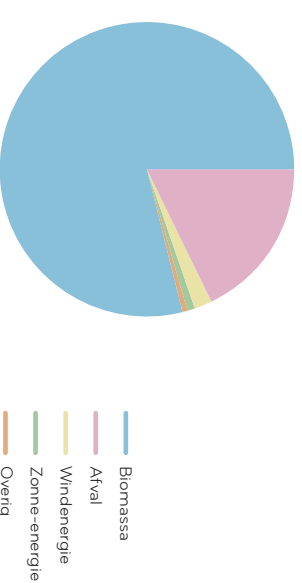
De meeste energie, die in Noord-Brabant wordt gebruikt, wordt ingevoerd van buiten de provincie. Aardgas is de grootste energiebron. Daarnaast zijn aardolieproducten en kolen belangrijke energiebronnen. Voor een deel worden deze energiebronnen in energiecentrales gebruikt voor de omzetting in elektriciteit en warmte. Opvallend daarbij is dat grote (centrale) energiecentrales vooral elektriciteit opwekken en kleinere centrales meer warmte opwekken. In beide gevallen kan de omzetting efficiënter door de opwekking van warmte en elektriciteit te combineren.

Het grootste deel (79%) van de duurzame energie wordt omgezet vanuit biomassa. Bijna driekwart hiervan wordt omgezet in de Amercentrale. De meeste biomassa is overigens afkomstig van buiten Brabant. De grootste 'eigen' bron is de inzet van afval in de afvalverbrandingsinstallaties in Moerdijk. Het aandeel zonne- en windenergie in het totaal aan duurzame energie bedraagt nog geen 3% en heeft daarmee in het totale Brabantse energieverbruik vooralsnog een verwaarloosbaar klein aandeel.

DE ENERGIEOPGAVE

Uit de energiebalans van Noord-Brabant valt op te maken dat Noord-Brabant voor haar energievoorziening vrijwel volledig afhankelijk is van import. De balans laat ook zien dat er een groot aanbod is van natuurlijke bronnen in het bijzonder van zonne-energie. De zonne-energiepotentie wordt zoals hierboven reeds is aangegeven vooralsnog niet of nauwelijks gebruikt. Door hierop massaal in te zetten in combinatie met energiebesparingsmaatregelen kan Brabant voor haar energievoorziening minder afhankelijk worden van de import van energie. Met de verduurzaming van de energievoorziening kan tegelijkertijd een bijdrage worden geleverd aan de vermindering van het broeikas-effect en andere milieueffecten: een tweesnjidend mes.

Verdeling Duurzame energie Noord-Brabant 2011

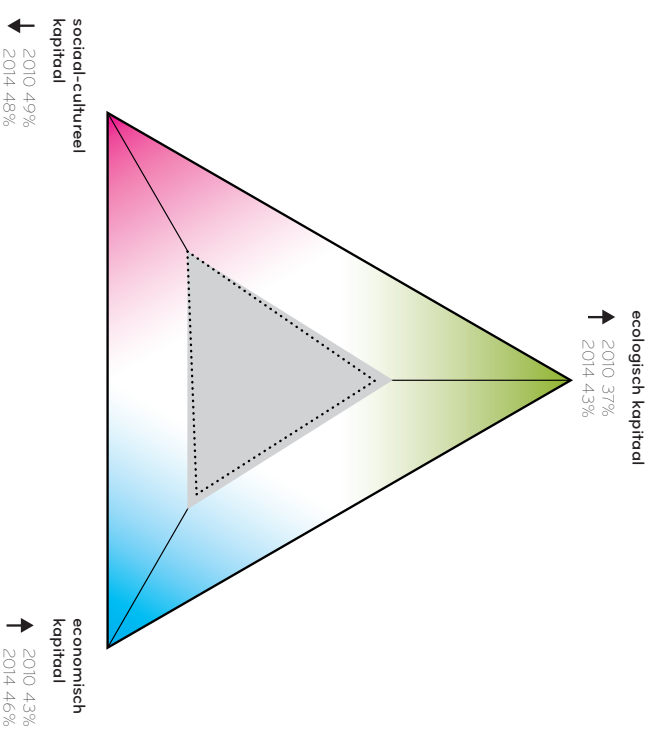

Conclusies Duurzaamheidbalans 2014

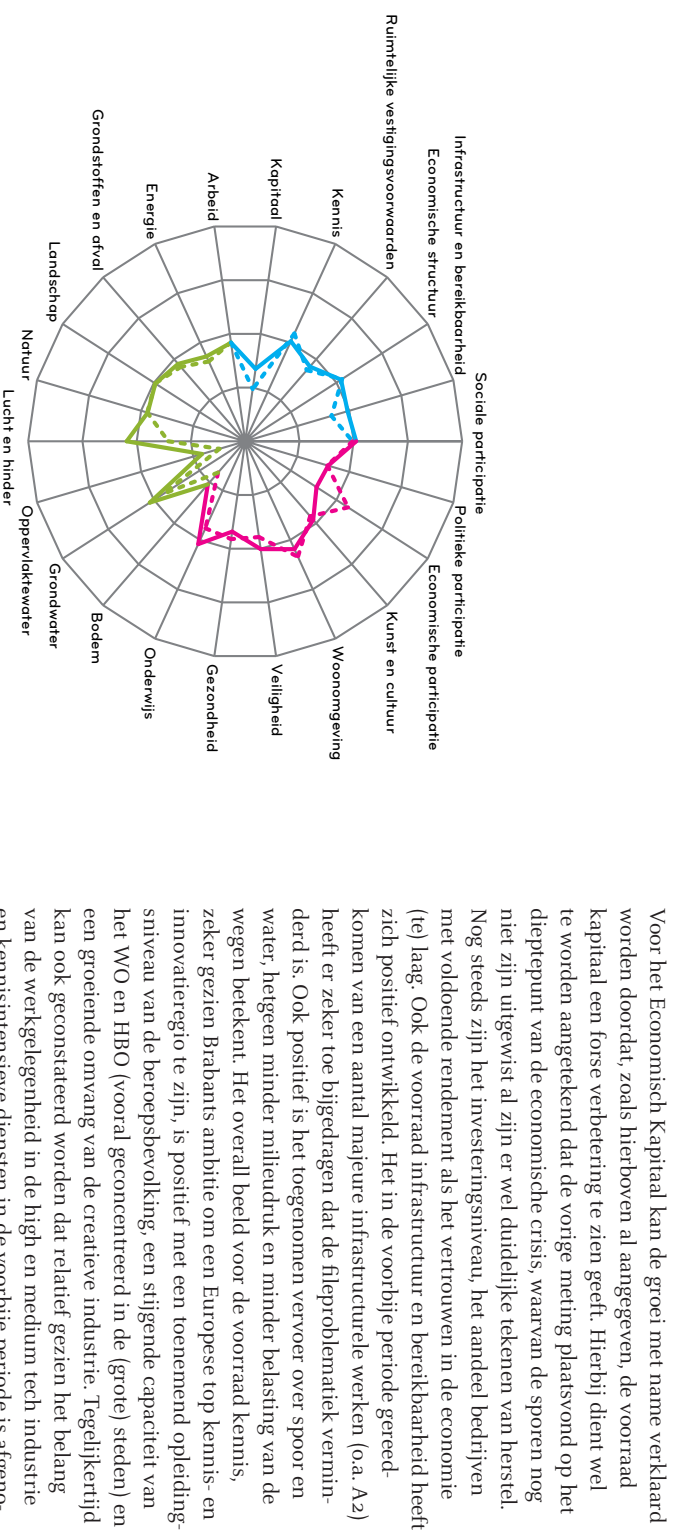
Wanneer we de overall balans opmaken kan vastgesteld worden dat het economisch en ecologisch kapitaal in de voorbije jaren zijn gegroeid, terwijl het sociaal-cultureel kapitaal nog steeds enigszins onder druk staat. Het laatste constateerden we ook al in de Duurzaamheidsbalans 2010. Het is met name de sterke daling van de score van de voorraad economische participatie die een sterk drukkend effect heeft op de totaalscore van het sociaal-culturele kapitaal, zoals de spinnenwebdiagram hiernaast laat zien. Een effect dat versterkt wordt doordat ook de voorraden gezondheid en woonomgeving mindere scores laten zien. Daar staat en positieve ontwikkeling van de voorraad onderwijs en veiligheid tegenover. De positieve ontwikkeling van het economisch kapitaal kan vooral verklaard worden uit de gestegen score van de voorraad kapitaal (de voorzichtige tekenen van economisch herstel) en de voorraad infrastructuur en bereikbaarheid. Daar tegenover staat een wat mindere score van de voorraad kennis. De groei van het ecologisch kapitaal hangt samen met betere resultaten van de voorraden lucht en hinder, oppervlaktewater en bodem.

Voorraden die opvallen door hun (relatief) lage score zijn bodem en oppervlaktewater (ondanks hun gestegen scores), arbeid, economische participatie en kapitaal (de doorwerking van de economische crisis), politieke participatie, gezondheid en energie. De voorraad woonomgeving laat, ondanks de wat lagere score in 2014, veruit de hoogste score zien. Het is nog steeds goed wonen in Brabant. Andere voorraden die relatief hoge scores behalen zijn de voorraden lucht en hinder, economische structuur, onderwijs en grondwater.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt wat dieper ingezoomd op de afzonderlijke kapitalen.

Het economisch kapitaal

Voor het Economisch Kapitaal kan de groei met name verklaard worden doordat, zoals hierboven al aangegeven, de voorraad kapitaal een forse verbetering te zien geeft. Hierbij dient wel te worden aangetekend dat de vorige meting plaatsvond op het dieptepunt van de economische crisis, waarvan de sporen nog niet zijn uitgewist al zijn er wel duidelijke tekenen van herstel. Nog steeds zijn het investeringsniveau, het aandeel bedrijven met voldoende rendement als het vertrouwen in de economie (te) laag. Ook de voorraad infrastructuur en bereikbaarheid heeft zich positief ontwikkeld. Het in de voorbije periode gereedkomen van een aantal majeure infrastructurele werken (o.a. A2) heeft er zeker toe bijgedragen dat de fileproblematiek verminderd is. Ook positief is het toegenomen vervoer over spoor en water, hegeen minder milieudruk en minder belasting van de wegen betekent. Het overall beeld voor de voorraad kennis, zeker gezien Brabants ambitie om een Europese top kennis- en innovatieregio te zijn, is positief met een toenemend opleidingsniveau van de beroepsbevolking, een stijgende capaciteit van het WO en HBO (vooral geconcentreerd in de (grote) steden) en een groeiende omvang van de creatieve industrie. Tegelijkertijd kan ook geconstateerd worden dat relatief gezien het belang van de werkgelegenheid in de high en medium tech industrie en kennisintensieve diensten in de voorbije periode is afggenomen en dat de R&D intensiteit (uitgedrukt als aandeel van de uitgaven voor R&D in het BRP) fors is gedaald. Dit laatste klemt des te meer daar dit een ontwikkeling van meer structurele aard lijkt te zijn.

De economische crisis laat tevens zijn sporen achter in de voorraad arbeid. Ondanks het feit dat Brabant nog steeds één van de belangrijkste Nederlandse werkgelegenheidsprovincies en een krachtige motor van de Nederlandse economie is, is de werkloosheid in de afgelopen periode fors gegroeid. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de werkloosheid in Brabant één van de laagste in Nederland is. Ook de ontgroenings- en vergrijzingsproblematiek zet zich door. In combinatie met de gestegen werkloosheid legt dat een grotere druk op het functioneren van de arbeidsmarkt. Deze wordt geconfronteerd, zeker op langere termijn, met een afnemend aanbod aan jongeren

die op dit moment geen of moeilijk een baan kunnen vinden (getuige een gestegen jeugdwerkloosheid) en tegelijkertijd met een groeiend aantal oudere werknemers die eenmaal werkloos, moeilijk weer aan het werk komen.

Ook het beeld voor de voorraad Ruimtelijke Vestigingsvoorwaarden wordt in belangrijke mate gekleurd door de economische crisis en de daarmee verknoopte vastgoedcrisis.

De groei van de kantorenvoorraad is, na een periode van tamelijk onstuwige groei vanaf 2010 tot stilstand gekomen. Een groot deel (15%) van deze voorraad staat inmiddels leeg. Dat is niet alleen kwantitatief een probleem maar de vraag is ook welk deel van deze leegstaande kantoren in de toekomst nog als kantoor bruikbaar zal zijn. Hier doet een aanzienlijke herbestemmings-, sloop- c.q. transformatieopgave op. Ook het aantal leegstaande winkels is sterk toegenomen. Voor een deel samenhangend met het feit dat het besteedbaar inkomen van consumenten niet is gegroeid, maar ook het gevolg van andere koopgewoonten van de consument (opkomst webshops etc.). Voor lokale overheden is de vraag aan de orde wat dit alles betekent voor de ruimtelijke inrichting van binnensteden en de kwaliteit van het winkelaanbod. Er lijken op dit moment meer dan voldoende direct uitgeefbare bedrijventerreinen te zijn, zeker wanneer we dit afzetten tegen het uitgifte tempo van de afgelopen jaren. Meer nog dan de vraag of er kwantitatief voldoende ruimte voor bedrijvigheid voorradig is, is de vraag aan de orde aan welke kwalitatieve eisen nieuwe werklocaties moeten voldoen. In dit verband is het positief te constateren dat de herstructurering van de verouderde bedrijventerreinen succesvol lijkt te zijn. Het percentage verouderd bedrijven-terrein is aanzienlijk gedaald sinds de vorige meting.

Het sociaal-cultureel kapitaal

Zoals hierboven reeds geconstateerd wordt, staat het sociaal-cultureel kapitaal (nog steeds) onder druk. Dat geldt zeer zeker voor de voorraad economische participatie, waar de economische crisis nadrukkelijk doorwerkt. Het aantal langdurig werklozen is zeer fors gestegen. Dat geldt ook voor het aantal

mensen dat een bijstandsuitkering ontvangt. Hier is sprake van een lange termijn trend. Ook het aantal arme huishoudens is toegenomen. Overigens moet hierbij wel worden aangetekend dat Brabant zowel voor het aantal arme huishoudens als het aantal bijstandsgerechtigden het beter doet dan het landelijk gemiddelde.

Ook de score van de voorraad gezondheid draagt bij aan het feit dat het sociaal-cultureel kapitaal onder druk staat. Positief is dat de levensverwachting van de Brabantse burger verder toeneemt en dat het aantal mensen dat aangeeft wekelijks te sporten gestegen is. Aan de negatieve kant van de gezondheid 'balans' staat het feit dat het aandeel chronisch zieken en het aandeel mensen dat aangeeft psychische klachten te hebben vrij fors is toegenomen. Overigens ligt het aandeel chronisch zieken in Brabant gemiddeld genomen nog wel lager dan in Nederland. Een toenemend aantal mensen vertoont riskant gezondheidsgedrag (roken, drinken, overgewicht) waarbij Brabant in negatieve zin afwijkt van het Nederlandse beeld. Ook de beoordeling door burgers van de eigen gezondheid is verslechterd.

Het is nog steeds goed wonen in Brabant. Wel lijkt de woonkwaliteit enigszins onder druk te staan. De tevredeheidscijfers voor de groenvoorzieningen, buurtvoorzieningen, de eigen woning en de totale woonomgeving scoren allemaal lager ten opzichte van de vorige meting. De gemiddelde WOZ waarde in Brabant ligt hoger dan het nationale gemiddelde. Wel is deze weer terug op het niveau van 2007. Ook hier zien we de effecten van de economische crisis.

De uitkomsten voor de voorraad politieke participatie geeft reden tot zorg. Het vertrouwen in de politiek is laag en neemt af. Dat geldt ook voor het vertrouwen in maatschappelijke instituties zoals leger, politie, rechters, ambtenaren, pers en grote bedrijven. Wel zien we een lichte stijging van de betrokkenheid bij besluitvorming en het gemiddelde opkomstpercentage. Meer mensen geven aan dat ze actief lid zijn van het maatschappelijk middenveld. De grotere betrokkenheid bij besluitvorming en het feit dat meer mensen aan geven actief lid te zijn van het maatschappelijke middenveld zou in meer algemene zin kunnen

duiden op een toenemende participatie van burgers in de samenleving en een voorbode kunnen zijn van wat vandaag de dag de participatiesamenleving wordt genoemd. Ook binnen de voorraad sociale participatie zien we tekenen die hierop zouden kunnen wijzen. Een toenemend aantal mensen geeft aan dat ze vrijwilligerswerk verrichten en/of informele hulp en mantelzorg verlenen. Dit zou overigens ook een gevolg kunnen zijn van de bezuinigingen in de zorg waardoor professionele zorg vervangen wordt door meer informelere vormen van zorg. Eenzaamheid is een issue: een sterk groeiend aantal mensen (in 2014 bijna 36%) geeft aan zich wel eens eenzaam te voelen, ruim 6% geeft aan dat dit vaak of regelmatig het geval is.

Voor wat betreft de voorraad kunst en cultuur kan geconstateerd worden dat het cultureel voorzieningsniveau in Brabant in vergelijking met Nederland lager is en dat het cultuurbezoek onder druk staat. Iets wat overigens in heel Nederland het geval is. Hier lijkt een samenhang met de (gevolgen van de) economische crisis voor de hand te liggen. Het aanwezig cultureel erfgoed wordt hoog gewaardeerd en de staat van onderhoud van de monumenten is goed en verbeterd maar ligt qua score nog onder het nationaal gemiddelde. Een groeiend aantal mensen is werkzaam in de culturele werkgelegenheid. Hier is nadrukkelijk sprake van een lange termijnrend.

Het overall beeld voor de voorraad veiligheid is licht positief. Het aantal verkeersdoden is ten opzichte van de vorige meting fors afgenomen. Hier is sprake van een structurele ontwikkeling. Het aandeel mensen dat zich onveilig voelt in Brabant is licht afgenomen. Het aandeel jongeren dat voor de rechter verschijnt voor een delict is licht gedaald en relatief laag te noemen. Brabant doet het op dit punt beter dan het landelijke gemiddelde. Tegenover deze positieve ontwikkelingen staat, net als landelijk het geval is, een toename van het aantal mensen dat slachtoffer is van geweldsmisdrijven en vermogensdelicten. Het risico dat burgers in hun woonomgeving lopen om slachtoffer te worden van ongevallen met en transport van gevaarlijke stoffen is in Brabant iets groter dan gemiddeld in Nederland het geval is.

De voorraad onderwijs laat voor een groot aantal aspecten een positieve ontwikkeling zien. Het opleidingsniveau van

de bevolking is verder gestegen, wel wordt in Brabant in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde wat minder aan een leven lang leren gedaan. De kwaliteit van het basisonderwijs is fors verbeterd en vergeleken met het nationaal gemiddelde doet Brabant het goed. De kwaliteit van het voortgezet onderwijs is nog steeds voldoende maar hier is in vergelijking met het basisonderwijs een tegengestelde ontwikkeling te zien: een toenemend aantal scholen wordt als zwak gekwalificeerd. Het aantal voortijdig schoolverlaters in Brabant is nog altijd hoog te noemen maar wel is er sprake van een verbetering die structureler van karakter lijkt te zijn. Een groeiende groep jongeren is werkloos. De verwachting is dat de jeugdwerkloosheid in de komende jaren verder zal oplopen gezien het huidige economische tij. Vergelijken met Nederland kent Brabant relatief minder jeugdige werklozen.

Het ecologisch kapitaal

Net als het economisch kapitaal is het ecologisch kapitaal verbeterd, met name door de betere resultaten van de voorraden lucht en hinder, grondwater en afval. De luchtkwaliteit in Brabant is, met uitzondering van het broeikaseffect, goed en beter dan het Nederlands gemiddelde. Bij de overschrijdingen fijn stof en stikstofdioxide langs wegen is een sterke verbetering opgetreden. Hierbij is uitgegaan van de Europese norm, terwijl bijvoorbeeld die van de WHO advieswaarde strenger is. Ook voor de verschillende hinderaspecten in deze voorraad geldt dat er een verbetering waarneembaar is. Hier lijkt sprake van een structurele ontwikkeling. Het broeikaseffect is licht verbeterd maar er is bij lange na nog niet voldaan aan de doelstelling om in 2020 de uitstoot van broeikasgassen ten opzichte van 1990 met 80% te verminderd te hebben.

De kwaliteit van het grondwater in Brabant is redelijk tot goed. Het aantal overschrijdingen op zware metalen en verzuring is iets toegenomen, die op vernesting en bestrijdingsmiddelen is juist afgenomen. Voor bestrijdingsmiddelen geldt dat er sprake is van een trendmatige daling. Datzelfde geldt ook bij zware metalen.

Brabant doet het op het gebied van de scheiding van afval goed ten opzichte van de rest van Nederland. De hoeveelheid huishoudelijk restafval is, op Limburg na, de laagste van Nederland.

Dit lijkt een structurele ontwikkeling. Wel is de hoeveelheid geschieden ingezameld GFT afval aan het dalen. De beleidsmatige inzet op de inzameling van kunststof verpakkingen heeft geresulteerd in een sterke toename van de scheiding van deze afvalstroom. Ten opzichte van de rest van Nederland kan hier echter nog wel een verbeteringslag gemaakt worden.

Over het algemeen zijn de scores binnen de voorraad energie redelijk te noemen. Het gasverbruik van huishoudens is (structureel) verminderd. Het elektriciteitsverbruik in huishoudens daarentegen is in Brabant het hoogste van Nederland. Brabant produceert vergeleken met Nederland relatief veel duurzame energie. Dit komt vooral door de bijstook van biomassa in de Amercentrale. De opwekking van duurzame energie ligt echter ook in Brabant nog ver van de doelstellingen zoals die zijn geformuleerd in het nationale energieakkoord.

De kwaliteit van de bodem in Brabant scoort op basis van de normen uit de kaderrichtlijn water (KRW), onverminderd slecht. Alleen de vermessing in natuurgebieden laat geen overschrijdingen van de KRW normen zien. De veranderingen in de bodemkwaliteit gaan, als gevolg van specifieke karakteristieken van de bodem, langzaam. Wel lijkt er een langere periode overziend (ongeveer 10 jaar) een lichte verbetering van de bodemkwaliteit op te treden. De beltdispanningen op het terrein van verdroging en humane spoedlocaties bodemverontreiniging zijn nog onverminderd nodig. Het oppervlaktewater in Brabant scoort op basis van de normen van de kaderrichtlijn water (KRW), net als de bodem, niet goed. Voor overige verontreinigende stoffen en in mindere mate voor biologische kwaliteit is dit ook landelijk het geval. Voor de biologische kwaliteit geldt echter dat Brabant relatief gezien de minste waterlichamen heeft waar aan de KRW normen wordt voldaan.

De oppervlakte natuur in Brabant neemt toe door de voortgaande aanleg van de ecologische hoofdstructuur. Dit ondanks de bezuinigingen op dit beleidsterrein en de overheveling van de beleidstaken van het rijk naar de provincies. De kwaliteit van de natuur blijft echter zorgelijk. De lange termijn trend in de natuurkwaliteit laat ook een achteruitgang zien.

Stad-landverhoudingen

In het voorgaande is een beeld geschetst van de ontwikkeling van de drie kapitalen voor Brabant als een geheel. Waar dat nodig en relevant is, is aangegeven of de Brabantse ontwikkelingen in positieve of negatieve zin afwijken van de landelijke ontwikkelingen en waar er sprake is van een structurele verbetering of verslechtering. Brabant is echter geen homogeen gebied. Er is een groot verschil in ontwikkeling tussen het stedelijke en landelijk gebied en tussen de vier Brabantse regio's: west, midden, noordoost en zuidoost. In een aparte studie gaan we dieper in op de verschillen tussen verschillende categorieën steden (naar grootte onderscheiden) en Brabantse regio's. Op basis van het in deze Duurzaamheidsbalans aangerekte materiaal kan al vastgesteld worden dat voor een groot aantal onderwerpen geldt dat de stad het minder goed doet dan het landelijk gebied.

De nieuw ontwikkelde Index voor Meervoudige Achterstand laat zien dat er in de steden sprake is van een cumulatieve sociale problemen: lage inkomens, langdurige bijstand, riskant gezondheidsgedrag, voortijdig schoolverlaters, gewelds- en vermogensdelicten en vandalisme. Tegelijkertijd beschikken met name de grote steden ook over meer mogelijkheden om met deze problemen om te gaan. Ze hebben een beter ontwikkelde werkgelegenheidsfunctie, hebben een krachtigere economische structuur (hogere aandelen van de groeisectoren), een betere kennisinfrastructuur. Het zijn met name de steden tussen de 50.000 en 100.000 inwoners die tussen de wal en het schip dreigen te vallen. Wel de stedelijke sociale problemen, maar minder bronnen voor ontwikkeling. De kleinere gemeenten hebben deze bronnen ook niet maar onderscheiden zich in positieve op alle aspecten die we meten met de Index voor Meervoudige Achterstand.

De uitdagingen voor Brabant

De voorgaande duurzaamheidsbalans geeft wederom een indringend beeld van de actuele toestand van Brabant, bezien vanuit haar lange termijn ambities, zowel in historisch als in vergelijkend perspectief. Dit beeld kan, mede in verband met de uitkomst van de balans van voorgaande jaren, vertaald worden naar een aantal robuuste maatschappelijke uitdagingen voor het toekomstige Brabant.

Naar een kennis-, creatieve- en informatie-economie die aansluit bij Brabantse waarden

Om te beginnen maken de uitkomsten van achtereenvolgende duurzaamheidsbalansen op een aantal fronten duidelijk hoe het economisch landschap van Brabant aan het veranderen is. De Brabantse economie bevindt zich in een transitiefase van een industriële op basis van technische en economische efficiëntie georganiseerde economie naar een meer op basis van kennis, informatie en creativiteit gerichte economie. Die informatie economie neemt meer en meer ook de maakindustrie in haar ontwikkeling mee (de zogenaamde 'vierde industriële revolutie', 'the internet of things').

In Brabant zijn partijen zich van dit transitieproces bewust als onderdeel van de ambitie een Europese toprégio op het gebied van kennis en innovatie te willen zijn. De noodzaak van deze transitie is recentelijk versneld/versterkt door de bancaire/financiële crisis en de daarmee verbonden behoefte aan nieuwe bronnen van economische groei. De vraag is hoe deze nieuwe meer op kennis en informatie georiënteerde economie kan worden gestimuleerd en hoe ze zich gaat verhouden tot het bestaande sociaal-economische en ruimtelijke-economische landschap, c.q. hoe we de nieuwe economie zodanig geïntegreerd krijgen dat deze duurzaam blijft bijdragen aan de sociale, ruimtelijke diversiteit van Brabant. Onder deze noemer zijn een viertal uitdagingen te identificeren.

Een toekomstbestendig werkgelegenheidsbeleid

Op dit moment staat een grote groep mensen langs de kant van de arbeidsmarkt, waarbij de positie van jongeren en oudere werkløzen extra kwetsbaar is. Ze maken een slechte start of lopen het risico überhaupt niet meer aan een baan te komen in een zich veranderende economie die ook gepaard gaat met fundamentele veranderingen in het arbeidsbestel. Inhoud en organisatie van werk veranderen voortdurend en sneller onder invloed van nieuwe (informatie)technologie. Datzelfde geldt voor producten en diensten. Kennis, creativiteit en informatie vormen daar steeds belangrijker bestanddelen van. Oude functies verdwijnen, nieuwe ontstaan. En we kunnen steeds vaker zelf beslissen wanneer en waar we werken. Flexibiliteit is het toverwoord. Steeds meer mensen kiezen er voor om, al dan niet noodgedwongen, als ZZP-er door het leven te gaan. In een toekomstbestendig werkgelegenheidsbeleid dienen ondernemerschap, flexibiliteit, aanpassingsvermogen, permanente kennisontwikkeling (een leven lang leren) en creativiteit belangrijke ingrediënten te zijn.

Transformatie en onttrekking van leegstaand (commercieel en maatschappelijk) vastgoed

De transformatie naar een economie die meer op kennis, creativiteit en informatie is gebaseerd heeft er, in combinatie met de economische crisis, toe geleid dat er inmiddels sprake is van een grote leegstand van kantoren en winkels in Brabant. Deze zal in de komende jaren eerder toe dan afnemen. Dit hangt voor een deel samen met demografische ontwikkelingen, maar ook met veranderende vormen van werken en winkelen. Voor lokale overheden is de vraag aan de orde wat dit alles betekent voor de ruimtelijke inrichting van binnensteden en stedelijke randzones en de kwaliteit van bijvoorbeeld het winkelaanbod.

Om verdere leegstand en verhoeding te voorkomen zal er beleidsmatig meer aandacht moeten komen voor transformatie en onttrekking van bestaand leegstaand (commercieel en maatschappelijk) vastgoed. Dit is ook van belang om gebieds-

ontwikkeling een nieuwe impuls te geven. Dit zijn twee onderling zeer sterk verweven domeinen die elkaar nu min of meer in een wurggreep houden.

Een strategische marktgerichte en flexibele bedrijventerreinplanning

Net als bij winkels en kantoren is er bij bedrijventerreinen inmiddels sprake van een grote voorraad. Zeker bij het huidige lage uitgifte tempo kunnen we nog geruime tijd vooruit. We percipieren dit vaak niet als leegstand maar de vraag is of dit terecht is. De vraag is in ieder geval hoe nu verder. Meer van hetzelfde of anders? Gegeven de marktontwikkelingen en het huidige ruime aanbod zal de bedrijventerreinontwikkeling in ieder geval marktgericht en flexibel moeten zijn. Het transformatieproces van de economie uit zich o.a. in een revival van de maakindustrie, het toenemend belang van logistiek en e-commerce, de groeiende aandacht voor duurzaamheid van de bedrijfslocaties als zodanig en het sluiten van kringlopen. Vertaalt naar de bedrijventerreinmarkt betekent dit dat andere kwaliteiten nodig zijn. Het herstructureringsbeleid van de verouderde bedrijventerreinen is succesvol geweest, maar was nog vooral gericht op het aanpassen van het oude. Naar de toekomst toe echter is een ombugging van het huidige beleid, dat als curatief omschreven zou kunnen worden, naar een meer preventief herstructureringsbeleid) gewenst.

Nieuwe kansen voor de middelgrote stad

Zoals de uitkomsten van de duurzaamheidsbalans 2014 laten zien is Brabant ook in sociaal-economisch opzicht geen homogeen gebied. Er is om te beginnen een groot verschil in ontwikkeling tussen het stedelijke en landelijke domein. Steden doen het vooral op sociaal terrein minder goed dan het landelijke gebied. Er is sprake van een cumulatieve van problemen: lage inkomens, langdurige bijstand, risikant gezondheidsgedrag, voortijdig schoolverlaters, gewelds- en vermogensdelicten en vandalisme. Tegelijkertijd beschikken met name de grote steden ook over meer mogelijkheden om met deze problemen om te gaan. Ze hebben een beter ontwikkelde werkgelegenheidsfunctie, hebben een krachtigere economische structuur (hogere aandelen van de groeisectoren) en een betere kennisinfrastructuur. Het zijn

met name de steden tussen de 50.000 en 100.000 inwoners die tussen wal en schip dreigen te vallen. Wel de stedelijke sociale problemen, maar op het eerste gezicht minder bronnen voor een ontwikkeling die aansluit bij het transformatieproces van de economie waarin juist zaken als kennis en creativiteit belangrijke ingrediënten zijn voor nieuwe ontwikkeling. Voor Brabant zit de uitdaging er in om in een zich transformerende economie met deze steden na te denken over sociaal economische ontwikkeltrajecten die passen bij de eigen stedelijke karakteristieken.

Thematische uitdagingen

Naast dit met de technisch-economische transformatie verbonden cluster van opgaven tonen de uitkomsten van achtereenvolgende Duurzaamheidsbalansen nog een viertal andere robuuste uitdagingen. Twee doen zich voor op het vlak van de ecologie en twee binnen het sociale domein.

Voorrang voor energietransitie

De omslag naar een volledig duurzame energievoorziening is één van de grootste uitdagingen van de komende decennia. De urgentie is groot, primair voor milieu en klimaat, maar daarnaast ook voor de economie. Een energiesysteem gebaseerd op fossiele bronnen is niet alleen ecologisch schadelijk, het maakt ons ook te zeer afhankelijk van andere landen in een context van snel veranderende geopolitieke verhoudingen. Een slim en duurzaam energiesysteem is bovendien essentieel voor het toekomstig verdienmodel van de BV Brabant. Een dwingende trend in dit perspectief is dat een belangrijk deel van de vernieuwing van onderal moet komen. De uitdaging voor Brabant zit er in om een verbinding tot stand te brengen tussen de maatschappelijke energie die overal in Brabant aanwezig is bij lokale coöperaties, bedrijven, boeren, woningbouwcorporaties etc. en de innovatieve kracht van het verzamelde Brabantse bedrijfsleven. Daarbij is het zaak om de aanpak niet te versmallen tot louter een industrieel-economische agenda maar ruimte te blijven geven aan het maatschappelijk initiatief, bijvoorbeeld door het eigen Brabantse achterland in te zetten als proeftuin of thuismarkt voor nieuwe product- en procesontwikkelingen van

waaruit het bedrijfsleven zijn nieuwe product-markt combinaties ‘wereldklaar’ kan maken.

Zorg om en voor natuur en biodiversiteit

De druk op de natuur blijft onverminderd groot. Om de biodiversiteit en de kwaliteit van de natuur in Brabant te behouden en te herstellen is het nodig een nieuwe balans te vinden tussen de economische en sociale activiteiten en de mogelijkheden voor natuurlijke ontwikkeling. Enerzijds is dit een ruimtelijke opgave waarbij gezocht zal moeten worden naar multifunctionele vormen van ruimtegebruik om economie en natuur beter met elkaar te verweven. Dit vraagt om een meer creatieve/flexibele omgang met bestaande ruimtelijke kaders, ook al zal dit niet de noodzaak wegnemen om sommige gebieden expliciet voor bepaalde functies te (blijven) bestemmen (bijv. strikte natuurreservaten). Anderzijds komt de druk voor de natuur vanuit minder directe bronnen, vooral milieufactoren. Hierbij is een brongerichte aanpak belangrijk om uiteindelijk aan de gestelde natuurbescherming te kunnen voldoen. Dit is een proces van lange adan. Tot die tijd zullen mitigerende maatregelen in de vorm van menselijk beheer van natuurgebieden nodig blijven.

Een gezonde samenleving vraagt om integratie, innovatie en samenwerking

Een letterlijk “gezonde samenleving” is een van de grote uitdagingen voor de toekomst. Die gezonde samenleving staat onder druk. Omdat we enerzijds aangewen ongezonder te zijn en ongezonder te leven maar ook omdat de verwachting is dat de samenleving eerder ongezonder dan gezonder gaat worden als gevolg van demografische ontwikkelingen (vergrijzing), het ongezonde gedrag van de burger, toenemende stress etc. Anderzijds speelt het probleem dat de financiering van de gezondheidszorg onbetaalbaar dreigt te worden. De uitdaging zit er in om tot een integrale visieontwikkeling en aanpak te komen. Daarvoor zijn doorbraken op (de snijvlakken tussen) de domeinen arbeid, leefomgeving, voeding, geneesmiddelen, zorg en recreatie noodzakelijk. Dit vraagt bovenal om samenwerking tussen alle betrokken partijen.

Herstel van vertrouwen in politiek en maatschappelijke instituties

Het vertrouwen in de politiek en maatschappelijke instituties als politiek, leger, rechterlijke macht, pers en grote bedrijven blijft laag en is dalende. Deze ontwikkeling is al enige jaren te signaleren. Dit zet de representatieve democratie onder druk en roept vragen op over de legitimiteit van het beleid. Deels als reactie daarop wil de overheid een deel van haar verantwoordelijkheden weer terug leggen in de samenleving, bij burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties (de ‘energieke samenleving’). Hiervoor is vertrouwen echter een noodzakelijke voorwaarde. Het vraagt van bestuurders daarnaast ook een bereidheid om daadwerkelijk los te laten, iets wat niet tot de natuurlijke bestuurlijke reflexen behoort.

Tot slot

De uitkomsten door de tijd van de voorliggende en eerdere duurzaamheidsbalansen laten zien dat beleid werkt. Op beleids-terreinen als de herstructurering van verouderde bedrijven-terreinen, de bereikbaarheid, het onderwijs, de arbeids-ongeschiktheid, de luchtkwaliteit en de gescheiden inzameling van afval zijn structurele verbeteringen te constateren. Het betreft hier terreinen waar langjarig beleidsmatige inzet valt waar te nemen. Zeker waar het hardnekkige, structurele problemen betreft is de continuïteit van beleidsinzet (mensen, middelen) een belangrijke succesfactor. Ook duurzame ontwikkeling vraagt om die continue aandacht in combinatie met een duidelijke lange termijnvisie.

De Duurzaamheidsbalans 2014 laat in relatie tot eerdere balansuitkomsten zien waar de kansen liggen om dit perspectief dichterbij te brengen. Voorop staat de inzet op een verbreding van de kernmissienieuwe economie, op de energietransitie, het herstel van de biodiversiteit, het versterken van het maatschappelijk vertrouwen en de inrichting van een toekomstbestendige gezondheidszorg. Hopelijk voldoet de Duurzaamheidsbalans 2014 met de benoeming van deze vijf thema’s wederom aan haar functie: een robuuste impuls geven aan de verrijking van de ontwikkelagenda van Noord-Brabant.

Colofon

Onderzoek:

John Dagevos, Ruben Smeets, Corné Wentink en Hans Mommooas

Met medewerking van:

Telos: Mieke Lustenhouwer, Kimberley Mol, Joost Slabbekoorn,
Provincie Noord-Brabant: Sjoerd van Dommelen, Willem de Graaff, Marthijs ten Harkel,
Nicolaï Lambrechts, Karin van Mill, Rob Scholtens, Jos van der Stadij, Patrick Tönjes, Edwin
Weijtmans,
Het PON: Sjaak Cox, Jeannette den Hartog, Judith Smets, Mariëtte Tunder,
Gemeente Breda: Piet de Nijs,
Gemeente Helmond: Michiel Nass,
Gemeente 's-Hertogenbosch: Harke Tuinhof,
Gemeente Tilburg: Frans Schudtink

Ontwerp:

Sirene Ontwerpers, Rotterdam

Druk en drukwerkbegeleiding:

Grafisch Goed, Rotterdam

Fotografie:

Hollandse Hoogte en Nationale Beeldbank

Documentnummer:

14.113

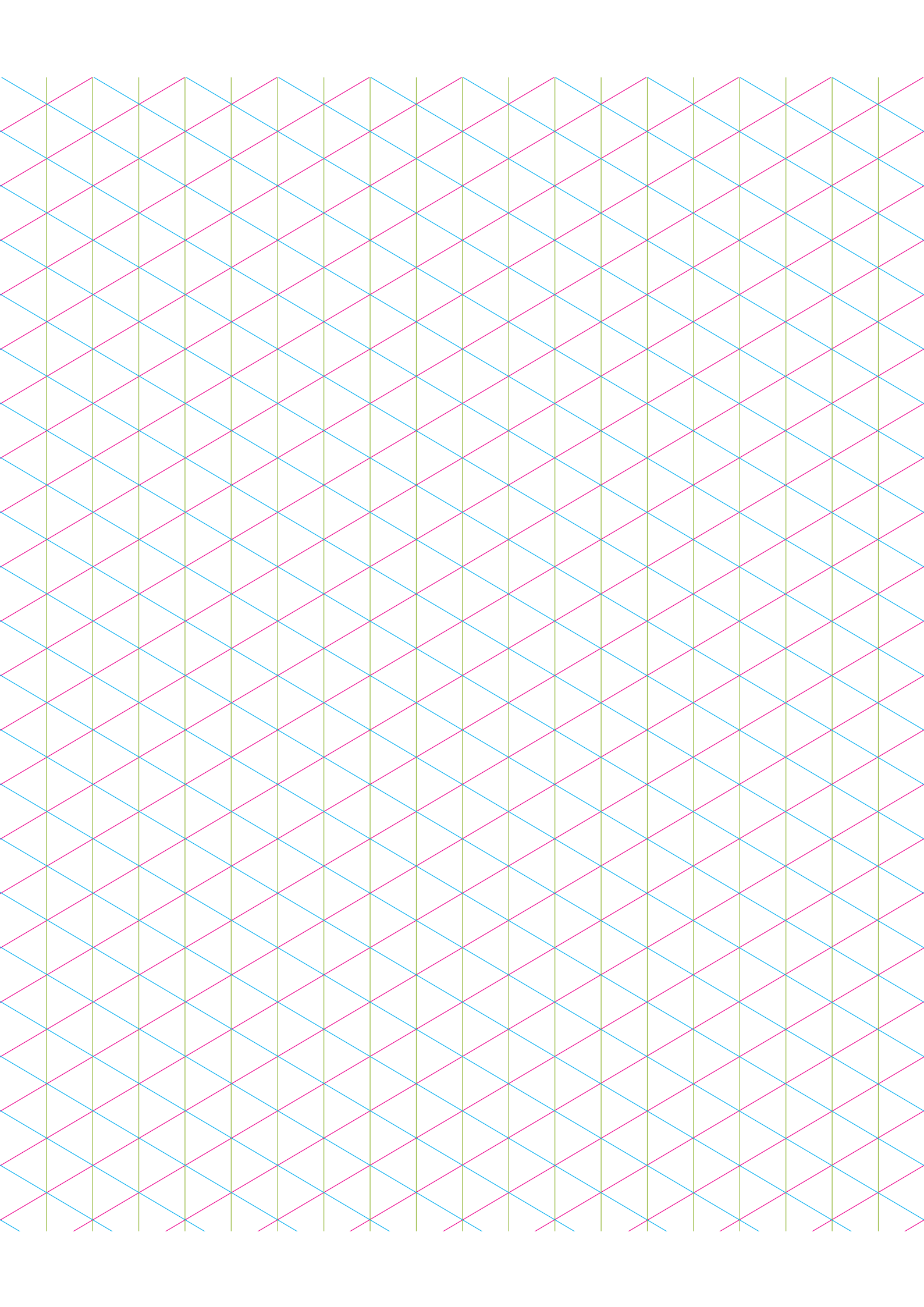
telos brabants centrum voor
duurzame ontwikkeling

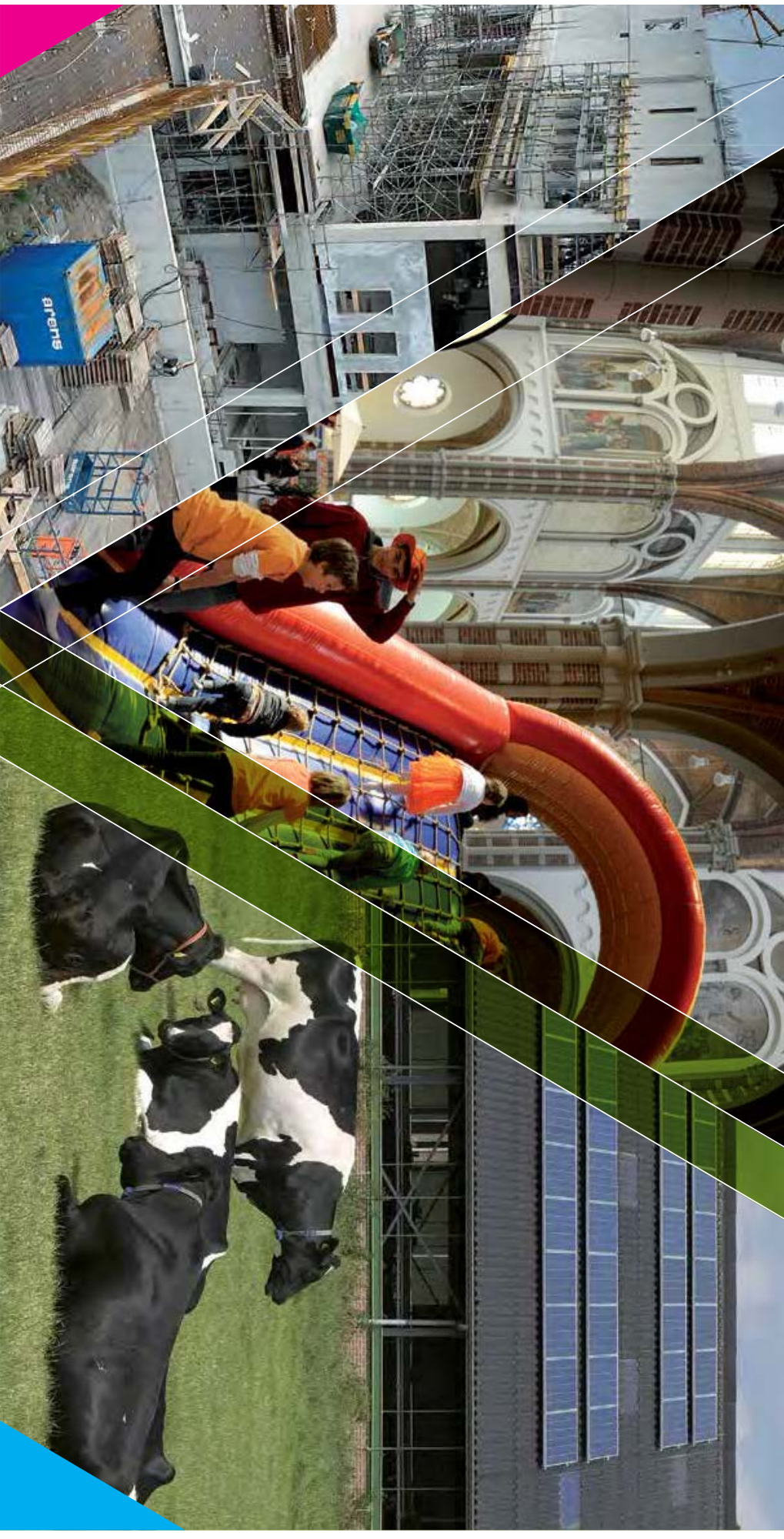
Provincie Noord-Brabant

Telos

Warandelaan 2
5037 AB Tilburg
Postbus 90153
5000 LE Tilburg

T 013 - 466 87 12
F 013 - 466 34 99
telos@uvtr.nl
www.telos.nl

telos brabant's centrum voor
duurzame ontwikkeling

Warandelaan 2
5037 AB Tilburg
Postbus 90153
5000 LE Tilburg

T 013 - 466 87 12
F 013 - 466 34 99
telos@uvr.nl
www.telos.nl